

eső

irodalmi lap

2017/4. tél

BÁNKI ÉVA - BENEDEK SZABOLCS - BOD PÉTER
BÖSZÖRMÉNYI GYULA - CSIKÓS ATTILA
DARVASI LÁSZLÓ - DÉRCZY PÉTER
GÉCZI JÁNOS - GRECSÓ KRISZTIÁN - HÁY JÁNOS
HERCZEG SZONJA - IZSÓ ZITA - JÓNÁS TAMÁS
KISS LÁSZLÓ - KISS OTTÓ - KÖRÖSSI P. JÓZSEF
LAPIS JÓZSEF - MARKÓ BÉLA
ORAVECZ IMRE - SZATHMÁRY ISTVÁN PÁL
SZILASI LÁSZLÓ - SZÖLLŐSI MÁTYÁS
TOROCZKAY ANDRÁS - TÓTH KRISZTINA
VÁMOS MIKLÓS - VÖRÖS ISTVÁN - ZALÁN TIBOR

SZABÓ ÁGNES festményével és grafikáival

ESÓ

2017. tél

XX. évfolyam 4. szám

Megjelenik negyedévente

Alapító kiadó: Vass Lajos

Főszerkesztő: Jenei Gyula

Szerkesztők: Benedek Szabolcs, Molnár H. Magor

Szerkesztőbizottság: Kele Fodor Ákos, P. Nagy István, Simon Ferenc,

Várszegi Tibor, Verebes György

A szövegeket gondozza: Varga Sándor

Lapterv és tördelés: Cselle Judit

Szerkesztőség levélcíme: 5000 Szolnok, Verseggy u. 7/a;

telefon: 30/270-1774; imél: jeneigyula@chello.hu

Szerkesztőségi titkár: Fekete Marianna;

telefon: 30/487-5320;

imél: feketeria@chello.hu

Honlap: www.esolap.hu

Kiadó: Max-kontír '99 Bt., 4461 Nyírtelek, József Attila u. 14.

Felelős kiadó: Fekete András

Készült az All in One Nyomda Kft. üzemében, Szolnokon

ISSN: 1419-7987

FORDÍTOTT HIÁNYJELEK**3 IZSÓ ZITA**

A vendégség vége; Keresésük; Fordított hiányjelek; Felmenő; Búcsú; Éjszakai földet érés

6 VÖRÖS ISTVÁN

Drótszonettek

HUSZADIK SZÁZAD**10 BENEDEK SZABOLCS**

Borbála kihajózott

15 DARVASI LÁSZLÓ

Egy utolsó tánc 44-ben

20 ORAVECZ IMRE

Ókontri

24 GRECSÓ KRISZTIÁN

Vera könyve

29 SZILASI LÁSZLÓ

Kész regény 2.0

35 BÖSZÖRMÉNYI GYULA

A halottlátó

FENN A MÉLYBEN**38 TÓTH KRISZTINA**

Folt

38 JÓNÁS TAMÁS

November végén; Anyámra; Munka; Forгатás

40 KISS OTTÓ

Ki az angyal?

46 KÖRÖSSI P. JÓZSEF

Pájsli

49 VÁMOS MIKLÓS

Ta-ta-ta-tamm

52 TOROCZKAY ANDRÁS

Kisfehér, Nagyfehér

59 CSIKÓS ATTILA

Fenn a mélyben

66 SZÖLLŐSI MÁTYÁS

Szabadulás

69 HERCZEG SZONJA

Satu; Halál a dobozban

INTERJÚ**74 KISS LÁSZLÓ**

Van átjárás

(interjú Kiss Ottóval)

79 SZATHMÁRY ISTVÁN PÁL

Kis belterj, kis Márquez, kis krimi

(interjú Herczeg Szonjával)

A FOR KALÁRA**84 MARKÓ BÉLA**

Kész regény

86 BÁNKI ÉVA

Szerelemről, szexről, ars poeticáról

88 GÉCZI JÁNOS

Horvát–magyar közös

90 ZALÁN TIBOR

Szövegtöredékek Budai Matyi emlékezetére

RÉGI VAGY ÚJ**94 HÁY JÁNOS**

Az utolsó régi vagy az első új
(Mikszáth Kálmán)

OLVASÓ**104 LAPIS JÓZSEF**

Nem emel föl

Háy János: Az öregtó felé

107 DÉRCZY PÉTER

Mese és valóság (Asszonyors)

Saad Katalin: Hálóban

116 BOD PÉTER

Modern Vergiliusként kalauzol
Budapesten

Kötter Tamás: IKEA, vasárnap

**IZSÓ
ZITA****A VENDÉGSÉG VÉGE***Ayhan Gökhannak*

Mi már nem használhatunk feleslegesen vizet,
ezért csak a nyálunkkal tisztálkodunk.

Évés után, miután mindenki megtörli a száját és egyéb testnyílásait,
az evőeszközöket sem mossuk el,
a villákkal a gyerekek a porba rajzolják
kiszáradt tavaink hullámain.

Éjszakánként egy olyan vidékről álmodunk,
ahol felrázott dunyhaként dagad a tenger,
és az ég nem távoli tájak mocskát hozza,
az eső pedig nem olyan,
mint egy elharapott méregkapszulából kicsorgó folyadék.

Felébredve eszünkbe jut,
hogy a madarak hamarosan kihalnak,
és tojás nagyságú jégdarabok hullnak az égből,

ezért még elszántabban keressük a folyót,
mindenkinek csak a nagy, távoli kékségről beszélünk,
hátha látták,
de hiába próbálunk ügyesebben kérdezni.
Mindenütt csak ovális, lapos kövek,
hallgatásra ítélt isteneink kitépett nyelvei.

KERESÉSÜK

Megszállottan keressük őket, akiket elveszítettünk.
Átnézzük a homokba fordult roncsokat,
melyeket kivetett magából valami türelmetlen várakozás
folytonosan partot érő hullámzása,
de nem találjuk ott, csak saját
elveszett holmijaink, elromlott használati tárgyaink, gyerekkori játékaink.
Mert ők már messze járnak,
talán fel sem ismernének,
vagy elkerülnének, de semmiképp sem állnának velünk szóba,
hiszen csak arra emlékeztetnénk őket, hogy halottak.

FORDÍTOTT HIÁNYJELEK

A legkisebb lányuk volt.
Nagyon féltették,
egy védett növényről nevezték el,
amit nem sokkal később kiirtottak a völgyből a traktorok.
Egy lányiskolába írták,
csak locsolkodáskor találkozott fiúkkal,
és néha titokban megivott egy vázányi bort.
Egyébként jó gyerek volt.
A szülei mégis gyakran mondták neki, eljön érte az az ember,
játékai, ruhái pedig itt maradnak egy másik gyereknek,
aki szebben ír, mint ő,
és két kézzel fogja meg a törékeny tárgyakat.

Talán ezért volt,
hogy sosem merte összefirkálni a hírességek képeit,
hanem körberajzolta párszor tollal a testüket,
hogy legyen valami fogalma a tökéletességről.

Amikor felnőtt, akkor hallotta először, hogy szeretik.
Nem válaszolt,
csak felírta egy cetlire, amiket mondtak neki,
és üvegpalackba zárva a vízbe dobta,
hátha olyan találja meg, aki elhiszi.

FELMENŐ

A pultos tekergeti a rádiót, adást keres,
az indokoltnál feszültebb hangon szól hozzám,
biztosan felidegesítette valaki,
talpam alatt csikorog a földhöz vágott üveg,
amit tegnap óta nem sikerült feltakarítani.
Ahogy ott állok, és nézem az órám,
hirtelen eszembe jut, hogy mi van, ha nem vársz,
ha nem hallgattad vissza a rögzítőt,
nem vársz ebéddel, süteménnyel,
de még kávé sincs otthon,
és én megszegyenítlek követelőző szeretetemmel.
Aztán még jobban megbénít a félelem,
mint hirtelen jött fagy a vizek felső rétegeit,
hogy mi van, ha nyílik az ajtó, te bejössz,
és nem veszel észre ebben a félhomályban,
kérsz két felest, annyit, amennyit egy ennyi idős nőnek már nem illik,

mi van, ha valamelyik asztalra borult részegnek meglátom az arcát,
és kiderül, valamelyik te vagy,
mi van, ha megundorodom tőled,
mi van, ha nem is szeretlek.
Hirtelen félni kezdek, hogy talán hiába jöttem,
hogy nem talállak, mert már rég elköltöztél,
vagy igazából soha nem is laktál itt.
Én pedig nem is ismerlek,
mégis hasonlítok rád,
mint sosem létező antik istenekre a szobraik.

BÚCSÚ

Azt mondta az orvos, nincs több remény, ezt el kell fogadni.
Becsaptad magad után az ajtót. A hirtelen támadt huzattól
a földre hulltak a gyógyult gyerekek
hálából készített rajzai.

Elhiteded magaddal, hogy ha találsz a szobában hét tárgyat,
amely olyan színű, mint a szeme, akkor felébred, és rád néz.
A hetedik ilyen tárgy a toll volt, amivel később aláírtad,
hogy felhasználhatják a szerveit.

ÉJSZAKAI FÖLDET ÉRÉS

Azt mondják,
angyallá változott,
az ütközés után
messzire szállt lufijából pedig
a naprendszer tizenharmadik bolygója lett.
Akkor is havazott.
Azt mondta, a mennyország ilyen lehet.
Neked, mint a csizmáról levert hó,
úgy olvadt el a hited.

A temetés után
elvállalsz mindent,
ellapátolod a havat,
bevásárolsz a szomszédnak,
betegeket látogatsz,
mindenkivel úgy viselkedsz, mint vele.
Úgy távozik belőled a szeretet,
mint elvetélt anyák lefolyóba fejt teje.

**VÖRÖS
ISTVÁN**

DRÓTSZONETTEK

10 (*Lázadás Darwin ellen*)

Az ember legközelebbi rokona
a törpeuszkár. Megdöntve a Darwin
majomtanát, állítom ezt. Akármin
győz e tan, nem cáfolják meg soha,

a macska más, de ránk hasonlít a kutya,
s közöttük is a kis lenhajú pudli.
Fontos dolgokban nem fogok hazudni:
néz és ugat, van ötven-száz szava,

mindent megért, és ebben jobb a többi
emberkeféleségnél, ledönti
az IQ-tesztek zsarnokságát,

okosabb, mint László meg Andy.
Próbáld önmagad kinevetni.
A kutya minden félelmeden átlát.

11 (*Lázadás az érzések ellen*)

Ha érdemszámba megy a megvetés,
érdemtelen nem vagyok, bár nem értem,
terólad annyit minnek is beszéltem,
és most sok-e az érdem, vagy kevés.

Fölöttünk állsz a hierarchiában,
és ülsz és fekszel, alszol ott,
önmagadat kitermelő robot.
Fejed egy régi városállam,

fejed kínzókamra bordélyrészlege.
Fejed kiszáradt patakmederben
elakadt autó gumikereke.

Fejed üres, nem lakja jellem,
tele semmiségekkel, ez a lényege.
Jól felkészültél az érzések ellen.

12 (*Nem volt sehogy*)

A lét titkát keresni nagy dolog,
azt mondják, és így igaz, de
ne menjünk be a túlzott részletekbe,
csak annyit mondhatok, hogy nincs titok,

nincs semmi se, amiről hallgatok.
Most légy szerény, szívem, ne most remegj be,
most légy menő, agyam, vagy most ne?
A tény, amitől viszolyog

pap és tudós, hívő, hitetlen,
hogy nincs igaza senkinek sem,
de nem is téved éppúgy senki se.

Nem volt sehogy a világ kezdeténél,
és nem lesz, bármit is beszélnél,
a vége se megnyugtató mese.

13 (*Senki*)

Már senki se akarja, hogy
verses dicsőítés lengje be szépen,
borítsa szó, mint egy régi mesében.
Nekik a kultúra már csak nyafog,

nem értik, és éppen ezért nagyok,
nagyok, és ezért nagy merészen
lenyelik a semmit egészben.
Elhordatják az égről a napot.

De kik azok az ők? Az ők kik is lehetnek, és a mit hová viszik?
Ki készíti a friss hóból még fagyit?

Dicsérje tökharang és giccses ének,
tetoválják hasára hitvesének
a jelszavát, hogy: Nincs esélyed.

14 (*A könyvek útja*)

A könyvek úgy fröccsennek szerteszt,
mint a mag az ismeretlen világba,
akármilyen lesz, már ne bánja,
bár megkezdhetné mások életét,

beváltva az Úr egy ígérését,
hogy az örökléte kívárja,
és most tőled is azt kívánja –
ez végül orgia vagy szentbeszéd?

Egy könyvből hány példány jut olvasóhoz?
Hány olvasó jut kielégüléshez?
Zokogni az örömtől gyengéség?

De mielőtt félreértenéd:
A semminél több néha jó sok,
ha olvasod, a könyv is érez.

15 (*Senki gonosz*)

Ne szídd meg önmagad, könyörgök,
ha véletlen meglátod, hogy ki vagy,
és megvetést érzel, mint annyian,
mégse hidd, hogy te vagy az ördög.

Bámuld tovább a tükörképedet,
én majd helyetted is bepörgök,
bérgyilkost veszek, arra költök,
hogy eltöröljem az emlékedet.

Az aljasságom elragad,
de rád omlik a pillanat,
mikor valóra válik az igaztevés.

Ha nem sikerül semmi rossz,
nem lesz tovább senki gonosz.
De jövőképednek ez azért kevés.

16 (*Csak tükrözöd, amivel vádolsz*)

A jövőképedhez az azért kevés,
hogy nem győzhet terajtd senki se,
hiába van magában még hite,
de nem ér fel hozzád megértés,

megértése, hogy nem gondolkozol,
csak tükrözöd, amivel vádolsz másokat,
és lopsz és csalsz, hazudsz sokat.
Az igazsággal nem hadakozol.

Hiába lesz tiéd a győzelem,
vereséged belülről támad,
és hiába hiszed magad királynak,

rég megevett a titkos félelem:
egyszer majd jótetteid közé zárnak,
ott nem lesz fény, és nem lesz kényelem.

BENEDEK SZABOLCS

BORBÁLA KIHAJÓZOTT

*„Ezt minap egy jámbor magyar énekelte,
S benne a huszadik századot képzelte.”*

Csokonai Vitéz Mihály

Borbáláról sokan mondták, hogy olyan. Mi persze tudjuk, hogy ez nem igaz. Még akkor se, ha a látszat bizonyos szempontból ellene szól.

Ameddig lehetett, Borbála igyekezett titkolni. Nem beszélt róla senkinek. Kinek beszélt volna? Se kutyája, se macskája, de még barátnője se volt. Még annak se mondta, akinek a logika szerint leginkább kellett volna. Hogyisne! Menjen oda a kaszárnyához, és kérdezősködjön felőle? Szó se lehet róla! Akkor aztán tényleg olyanak néznék. Egyébként meg azt se tudta, hogy pontosan melyikben kellene tudakozódnia. Két ezred állomásozott a városban, az egyik horvátokból, a másik magyarokból állt. Na hát neki nyilván abban a kaszárnyában lett volna érdemes keresgélne, ahol a magyar honvédek voltak elszállásolva. Köztük kellett volna megtalálnia azt a szép szál, fess, bajszos katonát, aki Borbálához hasonlóan szintén messziről került ide. A nevét tudta Borbála, sőt azt is, hogy az országon belül honnét származott. Igazából nem okozott volna nehézséget megtalálni őt.

Ám Borbála nem akarta, hogy azzal az emberrel bármi dolga legyen. Úgy értve, hogy több annál, mint amennyi addig volt. Persze Borbála azzal tisztában volt, amennyiben úgy hozta volna a szükség, mégiscsak oda kellett volna mennie ahhoz az istenverte kaszárnyához kérdezősködni. A katonák nyilván röhögtek volna, különösen azután, ha meglátták volna, hogy mi, szóval ki van Borbálánál. Az pedig kevés vigaszt jelentett volna, hogy nemcsak rajta röhögnek, hanem a saját bajtársukon is. Borbála azonban nem csupán ezért nem akarta, hogy így legyen. Hanem azért se, mert világeletemben megállt a saját lábán. Lassan elérte a harmincadik életévét, és gyakran gondolt arra, nem panaszkodhat, hogy rosszul mennének a dolgai. Ahonnét indult, onnét kevesen jutottak idáig. Egyenest a tengerhez került. Ami pedig történt, végeredményként az se volt annyira rossz. Bizonyos szemszögből lehet, hogy jobb lett volna, ha nem történik meg, de ha már meglett, ennek megfelelően kellett cselekednie.

És Borbála az első pillanattól tudta, hogy cselekedni fog.

Nem akarom elrontani a történet végét, amikor azt mondom, hogy cselekedett is. Látni fogjuk hamarosan.

De hát, egyáltalán, miért mondták a villában, hogy ő olyan? Mert mondták, nemcsak a háta mögött, mint a többiek, hanem a direktor meg a titkára egyenest a szemébe is. Kezébe nyomták a cselédkönyvét, és mehetett isten hírével. Meglehet, egy idő elteltével anélkül is mennie kellett volna. Téli idején eleve kevesebb volt a vendég, azonban addigra lassacskán a tavasz is bekopogott. Májustól kezdődött az új szezon, onnantól vettek föl új alkalmazottakat, hogy legyenek

elegen, mire a villa megtelik. Mert a nyáron viszont annyian voltak ott, hogy az rettenet. Mint ha egyenest Pesten, a körúton lett volna az ember, nyüzsögtek nem csupán a tengerparti sétányon, hanem Abbázia főutcáján is. Főleg osztrákok, de azért magyarok is. Hozta őket a vonat Fiuméből, Bécsből, Pestről, mindenfelől, a városban pedig egyből hajóra vagy villamosra ültek, és mentek rögvest Abbáziába. Hiába volt szép számban villa, panzió meg hotel, nyaranta mind megtelt velük. Nyüzsögtek a dámák meg a gavallérok a víz melletti kávéházakban, a parton mindenfelé. Az urak meg messzire beúsztak a tengerbe, hogy a hölgyek lássák, mennyire ügyesek, vakmerők és rátermettek, nem félnek a hullámoktól, de még a cápáktól sem.

A villában persze örültek a sok embernek, elvégre az a tulajdonosoknak pénzt jelentett, az alkalmazottaknak meg munkát. Borbálát is ezért vették föl egy évvel azelőtt, közvetlenül a szezont megelőzően, és rögtön azt követően, hogy a tengerhez érkezett. A tél beköszöntekor akár el is bocsáthatták volna, mondván, majd májusban jöjjön megint. De közelebb állunk az igazsághoz, ha azt mondjuk, hogy pusztán emiatt nem bocsátották volna el. Borbála a legjobb munkaerők közé tartozott. Sütött belőle, hogy nemcsak tapasztalt, hanem szorgalmas is. Azt persze a direktorék nem tudták, hogy olyan gyöngék a szemei, ha valaki csupán pár lépésnyit távolodott tőle, legföljebb az alakját és a színeit látta, a vonásait nem. Borbála vigyázott rá, hogy ezt ne vegyék észre. Sürgött-forgott, zakatolt, és arra is maradt szuflija, hogy a nálánál fiatalabbaknak megmutassa, miként kell úgy bevetni az ágyat, hogy ne legyen sehol egy ránc, és hogy kell úgy összeszedni a reggeli maradékát, hogy szemernyi morzsa se maradjon a vendég után.

Borbálának bőven volt rutinja ilyenekben. Megfordult néhány helyen. Mint ahogy azt is tudta, amit a villában is tudniuk kellett másoknak, így a direktoréknak is, hogy jó pár vendég olyan. Már mint hogy nem a lány, hanem a vendég. Behívták magukhoz, és ha a lány nem vigyázott, megvolt a baj. Ami bizonyos esetekben amúgy is elkerülhetetlennek bizonyult. Ha a lány hagyta, akkor azt mondták rá, hogy olyan. Ha nem hagyta, akkor meg bepanaszolták a direktornál mindenféle ürüggyel: nem volt elég gyors, nem volt elég pontos, nem volt elég ügyes. És máris mehetett elfelé. Volt a helyére jelentkező elég. Nemcsak az urak érkeztek Fiumébe meg Abbáziába, hanem a pórnép is. Azok, akiknek elégük lett a porlepte alföld, a hegyvidéki bányászfalvak meg a gangos bérházak cifra nyomorúságából. Volt, aki meglegedett azzal, hogy a tengerig eljutott, de a többség innét is tovább akart menni.

Borbála sokáig nem döntötte el, hogy maradjon-e vagy menjen tovább. Eredetileg menni akart. Helyesebben küldték. Legutóbbi helye a villa előtt egy kúria volt, éppen séggel a szülőfalujában. Ott is megvádolták, hogy olyan. Egész pontosan azzal, hogy a család legidősebb, egyben legnevesebb tagjával, az országszerte ismert tudóssal összeszúrta a levelet.

Mondhatta Borbála, hogy sohase a lány olyan, hanem mindig a férfi, ott se hallgattak rá. Még szerencse, hogy kifizették a vonatjegyét, egyenesen Fiuméig. Utána gondoskodjon magáról, ahogyan tud.

Borbála gondoskodott. Hamar munkát talált. A villában látták, hogy derekasan dolgozik, a fizetésén kívül kosztot és kvártélyt is adtak neki.

Egészen addig, amíg végül vele is megtörtént a baj.

Ha Borbála hallaná, ahogy beszélünk róla, most tiltakozna bizonyosan. Miféle baj? Dehogyan baj! Egyszerűen így esett. Tudta, hogy miként kell a bajt elkerülni. Ismerte a trükköket. Meg is mutatta a többi lánynak a villában, hogy mit miként tegyenek. Mint az egyszeri leányzó a mesében, aki úgy megy a királyhoz, hogy visz is ajándékot, meg nem is, az úton is megy, meg nem is, van is rajta ruha, meg nincs is. Lehet és kell is úgy alakítani a dolgokat, hogy ne essen baj. A vendég gyakran egyedül érkezett Bécsből vagy Pestről vagy más nagyvárosból, pattanásig feszült idegekkel. Itt, a tengeren akarta kifűjni magát, és úgy gondolta, ahhoz az efféle móka is hozzátartozik. Na meg ott voltak persze azok az urak is, akik éppenséggel a feleségükkel jöttek, és addig, amíg öngyűlölete, a természetes dáma a vízparton üldögélt, és alig leplezetten bámulta a hullámokkal és a cápákkal dacoló reménybeli lovagokat, ők, mármint a férfiek, a szobalánynál kerestek szórakozást.

Borbála se akart mást, csak szórakozni. A cselédnek is járt a kimenő. Odahaza is, a tengerparton is. Persze azt föltehetően rossz néven vették volna, ha ő is az uralkodóról elnevezett tengerparti sétányon meg a főutcán korzózik. Az illet Budapestre úgy-ahogy elnézték, meg talán Fiumében is – Abbáziában nem biztos. Úgy voltak vele, a cselédek inkább menjenek arrébb. Csak bizonyos időben és dolgokhoz kellett. Egyébként ott volt az a rész, félúton a szomszéd üdülőhely, Lovran felé. A tengertől kicsit arrébb esett, viszont ott is megállt a villamos, és voltak benne kocsmák. Füstösek, zajosak, nem annyira tiszták, mint a kávéházak és az éttermek Fiumében meg Abbáziában, de azért, pestiesen mondvá, megjárták.

Odamentek kicsit feledni a munka viszontagságait a környékbeli villák cselédei. És mert ők ott voltak, ugyancsak oda ruccantak át a fiumei kaszárnyákból a katonák is.

Furcsamód Borbála nem igazán emlékezett a katonája vonásaira. Pedig volt néhány pillanat, amikor egészen közelről láthatta volna. Érezte bajuszának szúrását és leheletében az olcsó dalmát bor savanykás szagát. Mégse látta az arcát egészen tisztán, ezúttal nemcsak szemének gyöngesége miatt, hanem azért se, mert tekintete elé fátyol ereszkedett. Amit együttesen szőtt a cigarettá füstje, a bor párolgása és a helyzet adta mámor.

Utóbbi olykor a cselédlánynak is járt.

Na meg a honvédeknek is.

Azután hogy már nem tudta miként takargatni magát, és jócskán meglátszott az állapota, nem csak a bérért és a munkáját vették el a villában, hanem a szállást is megvonták Borbálától. Mehetett oda, ahonnan jött. Egyelőre Fiumébe. Igazság szerint ott se panaszkodhatott. Persze ezúttal nem annyira puha és tiszta ágyon hajthatta álomra a fejét, mint a villa alagsorában, a cselédszálláson, és nem harmadmagával kellett a szobán osztoznia, hanem többekkel, de tisztában volt vele, hogy a világban vannak ennél cudarabb helyek. Úgy látszik, ez a környék mégiscsak más. Talán tényleg a tenger teszi. Az ember megáll akár csak néhány pillanatra is a parton, kicsit nézi a végtelen vizet, megnyugszik, és egyből szebbnek látja az életet.

Fiume külső részén, az ipartelep és a gyárak mögött, útban Voloskó felé, pár évvel azelőtt afféle szállodát építettek – nem olyat, mint amilyenek Abbáziában sorakoztak a sétány

körül, vagy éppenséggel amilyen a fiumei mólón feszített az Adria Társaság palotájának közelében, de annak a célnak, amire készült, megfelelt. Úgy mondták, az építést az amerikaiak szorgalmazták, mert hogyha már az a temérdek nép mind hozzájuk igyekezett, addig, amíg a hajóra várt, el kellett szállásolni. Persze a városnak is jól jött, hogy a sok rongyos nem a Corsót meg a többi szép helyet csúfította el, hanem ott voltak mind a kivándorlók szállodájában, egy helyen.

Hát ide került a villa után Borbála is. Máshol nem akadt számára hely, a kocka pedig imígyen el is lett vetve: a kivándorlók szállodájából az út egyenesen az Újvilágba vezetett.

Már ha persze az ember előteremtette azt a pénzt, ami a hajójegyre kellett. Az a temérdek nép a Monarchia minden fertályáról egytől egyig azért érkezett ide, hogy megszerezze a tikettet az általában csak Gúnár Linaként emlegetett angol tengerhajózási társaság egyik óceánjárójára, amely Fiuméből egyenesen New Yorkba vitte a szerencséseket. A kivándorlók szállodájának bábeli zűrzavarában mindenféle beszédet lehetett hallani: németet, magyart, jiddist, horvátot, csehet, románt, szlovákot – Borbála utóbbin és a magyaron kívül a többit is elég jól értette, elvégre addigi élete rákényszerítette, hogy hol jobban, hol rosszabbul, de valamennyire értse és beszélje a birodalom lehetőleg minél több nyelvét. Leginkább persze értse, hiszen a cselédeknek elsősorban hallgatniuk és szót fogadniuk kellett.

A kétemeletes épületek folyamatosan nyeltek el a szélrózsa minden irányából érkezőket. A hálótermekben soha, a legsötétebb éjszaka közepén sem volt csönd. Valaki mindig mocorgott, beszélt, duruzsolt, köhögött, harákkolt, bőfögött, mosdóba ment, cigarettára gyújtott. A kövezeten meztelen talpak és nehéz parasztcizmák csattogtak, a hol a hegyekből, hol a tenger felől, de folyamatosan fújó szél állandóan rázta az ablakokat, a vaságyak zörögtek és nyikorogtak. Sokan egyetlen pillanatra se hagyták el a zsúfoltság miatt nehezen megszerzett fekhelyet, attól tartva, hogy távollétükben föltúrják és kirabolják csomagjaikat, megfosztva őket utolsó vagyonkaiktól.

Ugyanakkor valamivel el kellett űtni az időt. A kártyalapok forogtak, a tétek emelkedtek, sokan pénz nélkül, üres zsebbel érkeztek Fiumébe, és kártyával próbálták megszerezni a hajójegyre valót.

A vesztesek nehezen viselték a veszteségeket, különösen ha a nyertes csalt. Ha meg mégse csalt, akkor is egyszerűbb volt megvádolni, mint fogcsikorgatva elismerni, hogy kihúztak az ember zsebéből néhány vagy néhány száz koronát. Szó szót követett, a legkülönbélebb nyelven elhangzó káromkodás, fenyegetés, harag és sértés gyakran nyílt összecsapásba torkollott, nem csupán öklök és pofonok csattantak, de előkerült a kés is. A pórul járt személy hulláját az éjszaka leple alatt a tengerbe dobták. Senkinek nem volt érdeke kihívni a rendőrséget, elvégre ha a hatóság elkezdett volna vizsgálódni, könnyen találhattak volna olyat, ami nem törvényes. Arról nem beszélve, hogy a vizsgálat hosszú ideig tartott, és annak befejezéséig nem lehetett elhagyni a várost. A kéthetente induló hajó viszont nem várt, a nehezen megszerzett jegyet nem volt szabad veszni hagyni.

Borbála sehol nem tanult kártyázni. Hogy is tanult volna, hiszen alig látta a lapokat. Valamennyi azonban mégiscsak ragadt rá: nem csupán a füstös kocsmákban, hanem a puccosabb helyeken is, ahol takarítás és rendrakás közben akaratlanul is nyomon követte, ahogyan finoman surrogva vándorolnak egyik kézből a másikba, forognak a lapok, hallotta az éles fölkiáltásokat, a káromkodásokat, a diadalüvöltéseket. Játsszani azonban először a kivándorlók szállodájában játszott, már azután hogy a városi szegénykórházban, félúton a kormányzó palota és a honvédkaszárnya között, megszülte a gyereket.

Fiú lett, formás kis kölyök, Borbálát az apjára emlékeztette – mármint nem a gyerek apjára, aki az egészről mit sem sejtve talán még mindig Fiumében állomásozott, hanem a sajátjára: annak volt ilyen lefelé keskenyedő arca, szögletes álla, magas homloka, és mélyen ülő, résnyre nyíló szeme.

A szülés után Borbálának szinte azonnal el kellett hagynia a kórházat, de szerencsére ellenvetés nélkül visszafogadták a kivándorlók szállodájába, ahol ezúttal abba a hálóterembe költöztették, amelyikben a hozzá hasonló egyedülálló, kisgyerekes vagy éppenséggel frissen szült anyák várták sorsuk jobbra fordulását.

Utóbbira viszont Borbála egyáltalán nem várt. Mármint hogy az csak úgy, magától következzen be. Talán ha ismerte volna a mondást, egyetértett volna velünk, amikor azt mondjuk: szűz kéz szerencsét hoz. Neki legalábbis szerencsét hozott. A partit hetekig emlegették, állítólag nemcsak a kivándorlók szállodájában meg a kikötői lebujsokban, a raktárak és a dokkok között, hanem a fényes Európa kávéházban is, a Corsón, ahol Borbála egyszer szintén érdeklődött akárcsak pár koronát jelentő átmeneti munka után is, ám akkor már jócskán gömbölyödő hasát látva egyszerűen kinevették.

Innentől fogva Borbálán volt a sor nevetni. Mielőtt a szálláson ellopták volna tőle a pénzt, a Gúnár Lina irodájában, a Magyar Királyi Tengerészeti Hatóság mellett, gyorsan meg is vette a hajójegyeket. Két személyre, igen. Elvégre a gyerek is az Újvilágban kezd majd új életet, istennek hála anélkül, hogy anyja régi, nyomorúságos életéből megtapasztalna egy keveset.

A kártyakeresetből arra is futotta, hogy Borbála biztonságba helyezze a tiketteket a Fiumei Kereskedelmi Bank Rt. egyik széfjében. Csak akkor vette elő őket, amikor eljött az a nap.

Nyár volt, Fiume és Abbázia ilyenkor van mindmáig leginkább tele, de a tengerparton szokás szerint lengedezett a szél, nem volt nyomasztó a hőség. Különben is, Borbála, karjában a pár hetes csecsemővel, örömmel kibírta már a rövidke sorban állást, amíg mindenkinek ellenőrizték a jegyét és az utaslistára bediktált adatait. Akkorra a menetrend is helyreállt – a szóbeszédnek nyomán Borbála is értesült arról, hogy a Carpathia nevű óceánjárónak még a tavasz folyamán meg kellett szakítania az útját, mikor is New Yorkból már visszafelé jövet egy elsüllyedt óceánjáró túlélőit mentette, és visszafordult velük Amerikába.

Vagyis oda, ahova Borbála is tartott.

Amint rákerült a sor, a fedélzetre lépés előtt büszkén mondta a saját és a gyerek nevét a listát böngésző matróz felé:

– Csermanek Borbála és Csermanek János József.

Azt nem árulta el, elvégre nem tartozott senkire, a matrózra különösen nem, hogy a kölyök az apja nevét viseli. Mármint mind Borbála apját (József), mind a saját apját, akit Jánosnak hívtak. Borbála ugyanis, ha a katona vonásaira nem is, a nevére világosan emlékezett.

A jegyek és a nevek rendben találtak. Kiszáratva az utolsó, érvényes jeggyel rendelkező utas is a fedélzetre lépett. A hajókürt felbődült, és a Carpathia előbb lomhán, majd egyre gyorsuló tempóban nekivágott Fiume kikötőjén keresztül a Kvarner-öbölnek és a nyílt tengernek, amelynek túlsó végén, az immáron kézzel fogható közelségbe került messzeségben ott várt új polgáira Amerika, ahol mindnyájunk meglegedésére Csermanek János éli majd remélhetőleg boldog életét.

DARVASI LÁSZLÓ

I regényrészlet I

EGY UTOLSÓ TÁNC 44-BEN

Rebeka az első pillantásra megismerte a tisztet, még tett is felé egy önkéntelen mozdulást, lépett vagy kettőt, ahogy a férfi befordult a gettó udvarára, elvonta magát a lázas, köhögő anyjától, pedig az hogy védte, aztán állt meg, a blúza gombját csavargatva. A szomszédos nagyvárosban, Szolnokon látta több előadásban, ahol színház is világított a havas, téli éjszakákban, gyönyörű páholyokkal, hatalmas tükrökkel és aranszegélyes karzatokkal, az anyjával meg a húgával jártak oda, az apjukat nem érdekelte a csepűrágás. Ármint is vitték, de ő meg nem értette a mondanivalót. Ármin nem értette a színházat se, nem tehetett róla szegény, hát ilyen buta volt. Szolnokot megbombázták már? Vajon a színház áll még?

Onnan, abból a megsebzett nagyvárosból utazott le a két nyomozó is kiglancolt német gépkocsival, olyanok voltak, mint két testvér, az egyik nagy és kövér, a másik vékony, mozgékony, ismeretes volt egy amerikai film, láttak ilyen vetítést a lányok az ő kisvárosukban, a moziteremben, a Stan és Pan, a két csetlő-botló, mindig ráfázó figura, de különösen a kövér Pan a balszerencsés, a méltatlankodó, a dühös, ez jutott az eszébe Rebekának, amikor meglátta őket. Meséltek egy távoli rokonról, aki Hollywoodban statisztált. Kaliforniában a narancs az alma, gyerekek!

Megálltak az urak a temetőkerítés mellett, a kapuhoz jöttek aztán cigarettázva, mintha gúnyolnák ezt a kényszerűen összezsúfolódott világot, kalapot emeltek, majd könnyű, gyors mozdulatokkal papírokat mutattak, járkáltak fel és alá a gettóban, egyelőre szótlánul nézelődtek. Idemutattak. Odamutattak, aha, aha. Értem, kérek. Nézd csak azt ott! Hű, a nemjóját, tényleg. A kövér megivott egy pohár vizet, elvette az egyik asztalról, nem is szagolt bele, lehajtotta, rázta a poharat, csöpp se. Aztán bort kerített, talán valamelyik gettólakó jó szándéka, kedveskedése révén, csak mert az illem maradjon meg a kellemetlenebb időkben is, ivott egy pohárral, csettintett, no hát, hogy itt, ivott még eggyel, s akkor már kérdéseket tettek föl, egyiket a másik után, nem fenyegető, de halk, talán túl halk hangon, alig lehetett érteni, hogy, mi, kérem, mit tetszik mondani, nem tetszik, egyáltalán nem tetszik, megállították az illetőt, Górá bácsi volt, az öreg patikus, odaemelkedett az ujjbegy a melle fölé, te. És változtattak máris. Egyszerű, lényegre törő kérdésekkel operáltak, mindazonáltal nem volt könnyű ezekre válaszolni.

– Láttuk magát a polgármesteri hivatal előtt.

– Nekem nem volt arra dolgom, nyomozó urak.

– Nem volt. Hát persze. Ezt gondoljuk egyébként mi is. Akkor mi a búbánatos fenét kerestt ott?

– Semmit nem kerestem. Nem lehettem ott, nyomozó úr.

– Nem? Visszapofázik – nézett Stan Panra.

– Gúnyolódik. Sajnos rajtunk – jegyezte meg Pan.

– Mit csinált ott?

– Miért csináltam volna bármit is, kérem?

- Bármit, azt mondja, bármit. Hát ez az, a bármi!
- Itt van az egész család? Nem hiányzik valaki?
- Vitt át a patikából a szomszédjának egy faládát?
- Mielőtt bezárta a méregsarkot, sokáig matatott a leengedett redőny mögött. Mit csinált? Hová dugta? Hol rejtegeti?

Így zajlott egy rövid fél óra után a tortúra éppen Górá bácsival, meg aztán másokkal, s valóban, ha kérdeztek, majd pedig választ kaptak, ez a két igazán jól színészkedő férfiú, Stan és Pan sem föltétlenül hallották meg a választ. Hogy nem volt ott, nem járt arra a kérdezett, nem csinált a boltban, üzletben, ügyvédi irodában semmi különöset, nem sertepergelt arannyal és ezüsttel teli faládával a Petőfi vagy a Kossuth utcában. Hol volt már neki áruja, lisztje, sonkája, babja, akármije?! Talán csak a macskát akarta kiüzni. Zajt hallott, ezért lépett vissza. Milyen furcsa lesz az ember, ha magyarázkodni kényszerül. Gyengébb lesz, esendőbb, kétségtelenül. Nem, nem tud arról, hogy a zsinagóga alatt raktár lenne, de hát ott voltak is már csendőr, rendőr, nyomozó urak, Petrik csendőr úr vezette az ásást, igencsak fájt a keze.

Mások lesznek az esendő ember mozdulatai. Gyorsabbak. Korábban magabiztos volt, úgy dugta a füle mögé a szatócsceruzát, hogy a csepeli Weisz se tudta volna szebben csinálni. Dicsekedett, hogy ilyen öltönye egy Richter Gedeonnak, egy Rothschildnak van! Ilyenkor meg, lám, csak pirul, ég a füle, szederjes lesz az arca, a keze remeg, zongoráztatja ujjait a gyávaság. Bezzeg a hitelnél, amikor a szegény, kisemmizett magyaroknak írta oda azt a sok kamatot, rá a kis hitelre, akkor olyan keményen fogott a ceruza hegye, hogy csikorgott. Akkor!

- Van valami, amit átadna nekünk?
- Mennyit dugott el?
- Tudjuk, hogy eldugta, most még előveheti.

Megfógták Ármint is, a gallérjánál ragadták meg. Nézték a szempárba, előrehajolva. Hú, bassza meg, milyen zavaros kék. Hol az apád? Apád! Akkor Áron a temető felé mutatott.

- Elvitte egy szekér.
- Milyen szekér, te?
- Olyan. Sírnak benne.
- Kik?

Ingatta a fejét, hogy azt már nem tudja. Megértették hirtelen, milyen buta ez a gyerek.

Egy kicsit járkáltak aztán megint. Járkáltak és kérdeztek, elgondolkodtak. Mosolyogtak is, és az az igazság, nem viselkedtek föltétlenül ellenségesen vagy fenyegetően mégse, sokat bólogattak. Benéztek ide és oda, belepillantottak az arcokba, a gyávaságba és a mind nagyobb félelembe. Mégis, talán jobb, ha a rémület kifejezést használjuk, olyan haszontalan gyávának nevezni a kiszolgáltatót embert. Viszont az sem igaz, hogy csak rémületet vagy ijedséget láttak a szemekből tükröződni. Mert nézett vissza rájuk kihívó, már-már pimasz tekintet is. Annak a szőke zsidó lánynak hogy ragyognak a szeplői! Kamasz fiú, még mer gyűlölvé visszabámolni. Általában megfelelő eredménnyel dolgoztak, olyan már nemigen történt, hogy ne került volna elő egy-egy pecsétgyűrű, házassági gyűrű, vagy szívűrszes aranylánc, fülönfüggő, pénzes doboz. Gurigába gumizott külföldi pénz, márka, dollár, font. Nem föltétlenül attól, akit hátravittek, és fenyegetéssel, vagy ha az nem használt, egy-két ökölcspással, de meggyőztek. A rabbit elküldik, ne szóljon bele, semmi szükség rá, szakállas,

állj az árnyékba. Kuss, most még szépen mondtuk. Egyébként nem kellett föltétlenül verni. Megkérték az edényboltost, a rőföst, a gyári titkárt, Górácsit, hogy ordítson a csukott ajtó mögött. A fészében. Nem értették. Többnyire nem értették ezt elsőre, minek is ordítsak, kérem. Már bocsánat, és tényleg ne haragudjanak az urak, én nem szoktam ordítani, és mélységes tisztelettel. Nem szokásom állati hangon. Egy-két pofon után már ordítottak. És állati hangon, tisztelettel. Nem nekem ordítasz, hanem azoknak, akik kint érdeklődnek, érted? Mire visszament a szabadba, a hallgatókhoz, az egyikük, inkább Pan, és gondterhelten adta elő, hogy fájdalmai támadtak a rőfös, a boltos, a titkár úrnak, és bár lehetne orvosi eljárást igényelni, de inkább olyan fájdalom ez, amit a sunyiság, a kerülő utak elhagyása, az őszinteség és a nyíltság gyógyít, sőt. Az őszinteség, ismételte Stan, aki szintén kidugta a fejét, és nemsokára a fészerből újra kiordított a delikvens. Ilyenkor reszketeg női ujjak kikapartak valamit a korcokból. Hát igen.

Rémes, mennyi mindent összegyűjtöttek, mennyi holmit loptak maguknak ezek a zsidók, jöllehet többször és igen pontos fogalmazásban volt előadva, föl volt híva a figyelmük rá, hogy ne tegyék. De csak csinálták.

Stan akkor fölfigyelt. Mutatta is, mit látott meg.

Ragyogott Rebeka. Micsoda lány! Megkérdezték tőle is, hány éves.

– Húsz – válaszolt Rebeka, pedig csöppnyivel talán többet mondott.

– Többnek néz ki – bólintott Stan.

– Kész nő – bólintott Pan.

Nem jönne-e velük hátra, kezdtek bele, és akkor előlépett az anyja, a munkaszolgálatos Arany Áron asszonya, Éva, és megfogta a lány karját, mire Stan na, na, na szavakkal bökte mellen az asszonyt a botjával, és akkor úgy álltak ott, mint egy színdarabban igazán. Egy kislány szaladt elő, Mirjam, a testvérhúg, sikoltani akart. Psszt, te! A rabbi úr pedig engedje le a botját, mert lelőjük, mint a kutyát. Mintha ezt az egészet szépen megrendezték volna. Akkor durrogott föl kint a temető bejáratánál az autó, akkor érkezett meg az a tiszt egyenesen Szolnokról. Csapódott a kocsiajtó, nyikordult a temetőkapu. A tiszt lépett feléjük. Szólt két szót, nem is lehetett érteni. Stan keserűen elfintorodott, és odébbállt, ő, hogy baszódna meg, kiköpött. Pan követte, sercintett ő is. A tiszt lassan végigmérte őket.

– Uraim, tűnjenek innen. Azonnal! – emelt a hangján. – Azt pedig kérem!

A zacskókra mutatott.

Recsegnie kezdett az arany, mint kutya a csontot, morogtak is, de odaadták.

Köptek, elmentek, felborult a vizeskanna a kapuban.

A tiszt előre tartotta a kezét, vegyék már el. Osszák vissza. Gyorsan, ne is lássa.

Ránézett a lányra, elmosolyodott.

Semmi kétség, kellemes és szép lány volt, a kalandor Arany Sámuel unokája, Rebeka. Áron volt az apja, akit már megevett valahol a messzi orosz seholban a munkaszolgálat. Csöndes, visszahúzódozó lány volt, inkább lehajtott fejjel, mintsem fölszegett homlokkal járt. Éppen úgy, mint aki szégyenkezik valami butaság miatt. Megszólint, máris elpirult, pipacs nyílt az arcára. Sokat hallgatott, ilyenkor az ajkát beharapta. S amikor megszólint, újra elpirult, és közben a kabátja, az ingje gombját csavargatta. Szép gombjai vannak a zsidó lányoknak. Szébbek, mint a keresztényeknek, az az igazság. Na igen, a zsidó gomb! Tömött anyagú, vastagabb, és valami ciráda is van rákarcolva mindig, valami ákombákom jel, varázsige, csillag. Kabbala! Másféle anyagban van a testük is. Másféle selyemben, kelmé-

ben, tafotában talán. Szóval hogy aki zsidó gombot gyűjtött bizonyos időszakokban, még évtizedek múlva is gombolkozhatott. Rebeka vékony volt, az arcából nagy diószemek csodálkoztak a világra, miért olyan, amilyen, miért nem csak annyi, amennyi. Egyszer a Vasút utcáról letérve egy fiút látott, aki fűzfavesszővel csapkodott egy hatalmas disznót. Egészen valószínű volt a látvány, az állat hatalmas teste, lassú, szörnyű vonulása, a fiú könnyed füttyörészése, az állat pofájából hab csöpögött, ringott a teste. Maga sem értette, miért torpan meg, s honnan veszi a bátorságot, hogy szól a fiúnak.

– Hova viszed?

A fiú megállt, vakarta csupasz lábszárát, kacsintott. A disznó közben nekiesett az árokparti lapuleveleknek, röfögve habzsolta a zöldet.

– Tudod te azt, zsidó lány.

– Honnan tudod, hogy zsidó vagyok?

– Rád nézek, te. Meg a gombok. Ezek – mutatott Rebeka ruhájára. – Ezek zsidó gombok. Mindig kigombolódnak, érted?

– Nem értem – mondta Rebeka.

– Dehogynem érted!

A fiú fölnevetett, aztán már nem mondott semmit, de még tett egy mozdulatot. Egy olyat. Megmutatta, miért tereli azt a disznót.

Rebeka csomagolta be aztán az ezüstkészletet, amikor a gettóba rendelték őket, a húga mellette ügyetlenkedett, többször rá kellett szólítani, egy rézcsengettyű le is esett a padlóra, egy pálinkáspohár az ágy alá gurult. Ő vitte át a szomszédba a batyut, odaadta nekik, ezeknek a szomszédoknak, velük jóban voltak.

Az Arany család a temető mellett kapott szállást. Mehetett volna a temetőházba, az anyjuk inkább az egyik kalyibát választotta, ott állított le egy széket meg egy kis asztalkát, arra helyezte tükröt. Rebeka odaállt, meddig nézheti még magát benne?

A lány nem ijedt meg a nyomozóktól, és aztán a jóképű tiszttól sem.

– Maga miért néz engem?

Nem válaszolt, úgy tűnt, egészen gondolkodóba esett. Akik meg körben voltak, nem mertek kérdezni. A pénzt visszavették. Az aranyat. A tiszt gondolkodott. Nézte a sírokat, az egyikhez leguggolt, a pálcájával elhajtotta a vadrózsát, silabizálta a nevet. Mit akarhat? Aztán visszament a lányhoz.

– Maga tudja, ki vagyok. Úgy néz rám.

– Tudom, katona úr.

– Százados – igazította ki a férfi. – Százados vagyok a szolnoki parancsnokságnál. Hozzám tartoznak ezek a... ezek a gyülekezőhelyek.

– Tudom, kicsoda maga – szólta Rebeka. – A színházban táncolt. És énekelt. Darabokban! Tapsoltam magának.

– Nahát, és tetszett, amit látott? – nevetett a tiszt.

– Jártam néha. Mamám elvitt.

Csakhogy ekkor megint hurokolódott egy család. Valami falusi társaság lehetett, mert a városi zsidók már mind megvoltak. Szekérrel érkeznek, és ezek szegény zsidók, valaki beszél róluk máris, nincs is jó hírük. Hoztak egy vaskályhát, pedig szinte nyár van. A kályhát mégis a targoncára rakták, amit az apa húz. Nagy kiabálás közepette most emelik le a szekérről, a férfi és a nő, a gyerekek már szétoldalognak. Ott áll a vaskályha a kerítés mellett, a csöve kormos, mint egy félbevágott kar, mered az égnek. Mit akarnak ezek ettől

a vaskályhától, és miért gondolják, hogy éppen ezt kellene menteni? Rebeka visszafordul a férjhez, bólintott.

– Szépen táncol.

– Köszönöm. És miben látott engem?

A lány, mint aki csak erre várt, sorolni kezdte a táncos, zenés darabokat. Kálmán Imre. Lehár. Ördöglovas. Szép a világ. Olyan jó lenne, ha a kapitány úr, szólítja meg megint másként a férfit, elénekelné azt, hogy *Szép a világ*, biztosan emlékszik még rá, egy ilyen dalt nem is lehet felejtetni, beleég az emberbe, a száj, a lélek, a tüdő. És ahogy Rebeka, akit váratlan magabizással töltött el ennek a férfinak a közelsége, mit sem törődve a többi lány, s nem kevésbé Mirjam, te lopkodós kis dög, gúnyos, megbotránkozó pillantásával, mindezt elmondja, csöppet sem rajongva vagy fátyolos szemekkel, hanem inkább eltökélten és határozottan, már-már parancsolóan, a férfi megadta magát. Jól van. Lesz ének.

Székért kiáltott, s amikor az egyik zsidó futott vele, leült rá, kigombolta a szíve fölött az uniformot. És valóban énekelni kezdett. Hirtelen csönd lett, néhány lány meg gyerek közelebb jött volna, Rebeka fölemeli az ujját, pszt, majd fordult az éneklő férfi felé. A szám. A szerelem.

A férfi csóválta a fejét, sóhajtozott. Akkor egy fiú szaladt hozzá az utcáról, papírt lobogtatva. Ő meg belenézett, mozgott a szája. Olyan volt, mintha sokat kellene olvasnia, pedig talán két sor az egész. A lány nem látta, mit írhattak arra a papírra. Fogta a kannát, elment vízéért. Most éppen van víz, a bombázások után, bár ők nem kaptak sokat, nehéz hozzájutni. Okos ember gyűjti a vizet. A buta csak issza. Nem mindig van, mert a bombázáskor, bár a toronyrak nem lett baja, de egy vezetéknek igen. A százados utánament, és Rebeka ezt akarta.

– Én nem vagyok idevalósi – mondta a férfi.

– Tudom.

– Akkor segíthetne.

– És miben?

– Tud-e táncos helyet? Kaszinó, vagy valami, ilyen kultúrkör. Ahol játszanak is. Ilyen zenekar.

A lány nevetett, hogy lehet valaki ennyire naiv, itt legfeljebb ugrálnak a legények, itt cigányok húzzák, itt a tánc virtus, a tánc pálinka öblögette szenvedély, itt a táncból bicskák villognak elő. Hogy képzeli?! Aztán mégis ezt mondta, vagy inkább súgta:

– Radu Kipter.

– Ki az a Radu Kipter?!

– Tánctanárr, kapitány úr, a román megszállás után maradt itt. Húsz éve. Több is. Nem román. Csak majdnem! Azt hiszem, szereti a sóskát – nevetett a lány.

– Az meg mit jelent?

– Hogy nem a spenótot, na!

A férfi bólintott, el is mosolyodott, az inaséért kiáltott, s a fiú, ki elébb egy táviratot hozott, már szalad is. A százados parancsokkal halmozza el, ő meg csak bólogatott, igenis, igenis, igenis, százados úr. Úgy lesz, százados úr. Néhány perc múlva visszadurrogott az autó, és a százados a karját nyújtotta Rebekának.

– Az a Radu Kipter vár bennünket – mondta.

A kar úgy maradt, üresen.

– Föl kell öltöznöm – suttogta a lány, aztán lázasan, halkán és nagyon gyorsan körbetáncolt a gettóban. Ing, szoknya, cipő. Kapott mindent, a nők ilyenkor kollektív lázban égnek.

Egyetlen ruhadarab sem az övé, mind mástól jön. Más lányoktól. A húga robbanni készült, fölvetett egy követ, maga sem vette észre.

És aztán eldörgött velük az autó, és milyen gyorsan este lett. Fölvijjogott a kuvik. Hogy dülöngélnék a nyárfák. A csillagok is rákezdték az univerzális ciripelésre.

Amikor visszajött, jó későn, a lány odahúzódott a kályhához, amit a szegény zsidók hoztak. Nyár van, csak beüzemelték, füstölt. Ha már itt van. Csillagot a tekintete, fénylett a szája. Mintha még mindig ringatózna a teste. Biztosan ivott is, itatták!

– Mosd ki magad! – mondta neki az anyja, és elmegy. Lefekszik.

Mirjam odaóvakodott már, állt mellette. Szemben a temető, a sok sírhalom, a sok részeg tábla, fakeszt meg márvány. Világítanak, mintha nyállal kenték volna össze őket, a holdfényben.

– Mekkora kurva lettél te, Rebeka.

Hallgatott, nem válaszolt, füvet rugdosott. Még táncolt a cipője orránál egy parázsló fahasáb.

– Lehet, hogy az vagyok – mondta aztán. – Lehet, hogy ócska kurva vagyok. De holnap hajnalban elmegyünk. Nem mondhatnám ezt meg neked. Hajnalban vonat jön értünk, ezt a százados elárulta. Csak nekem. Azt mondta, ha akarok, táncolhatok még egy utolsót veled. És én akartam.

– Ezért vagy kurva – suttogta Mirjam, vészesen süllyedt és emelkedett a mellkasa.

– De nem veled táncoltam, ennyit megérthetnél.

Hallgattak tovább, valaki oldalt még imádkozott.

– Hanem kivel táncoltál?

– Kipter Radunak volt lemeze a Csárdáskirálynőből. Arra táncoltam.

– Kivel táncoltál, azt mondd!

– A táncossal, te buta – és már csak annyit mondott: – Aludjál.

Vonta be a kalyibájukba. Anyja úgy tett, mintha aludna. Ármin is csöndesen szuszogott. De nem aludt a kis Mirjam. Folytak a könnyei. Csárdáskirálynő. Ismerte ő is eléggé. Ha válni kell, hát váljunk minden búcsú nélkül. Egy a szívem, egy a vágyam. Milyen jól tud esni a sírás.

– Akkor is kurva vagy – suttogta a sötétségnek, és nem volt dühös, csak rettenetesen, csillapíthatatlanul irigy. Az volt az utolsó gondolata, hogy bosszúból el fogja lopni az egész világot.

ORAVECZ

IMRE

ÓKONTRI

39

Learatott, lóval. Volt már másik lova. Lakatosék, akiknek a portáját bérelte annak idején, úgy döntöttek, hogy nem jönnek haza, végleg Kanadában maradnak, és utasították a rokonságot, hogy adjanak el mindent, így a lovakat is. Három ló volt, egy herélt csődör, egy öreg kanca és egy Kesely nevű fiatal kanca. Az öreg kancát befedeztették, a Kesely annak a csikaja volt, és azt vette meg. Jó igásnak bizonyult, és a Lepke is gyorsan megbarátkozott vele. Csak az aratógépet szokta meg nehezen.

Megbokrosodott tőle, félt a zajától, a kattogásától. Felágaskodott, még az istrángot is elszakította egyszer, de aztán csak elfogadta a szokatlan vonandót.

Rezegték a kalászkok, hajtotta a szárazakat a kés alá a vitorla, dobódtak kifelé a kékék, de Steve most nem tudott az aratásnak igazán örülni. Mindenre, búzára, árpára, zabra úgy tekintett, mintha nem az övé lenne, hanem másé, az államé, jómaga pedig az állam munkása, cselédje, akinek löknek majd a végén valamit.

Közben változtattak a beszolgáltatási rendszeren, a gabonafélék vonatkozásában legalábbis. Némi progresszivitást vezettek be. A terület nagyságától függően kategóriákat állítottak fel. Ez elvben méltányos volt, mert aki két-három holdon termesztett kalászkot, annak csökkentek a terhei. Csakhogy őt ez hátrányosan érintette, mert ő ennek többszörösét vetette be árpával, és olyan magas kategóriába került, hogy holdanként két mázsát kellett beadnia, függetlenül attól, milyen a termés, bő-e vagy gyenge.

A hatóság azonban tudni akarta azt is, mi termett összesen az adott területen, mennyi maradt a gazdának. Nem mintha aggódott volna, hogy esetleg kevés. Ellenkezőleg, bizonyosra vette, hogy a szükségesnél több. Ezért ellenőrizte a cséplést is. Így Steve-nek be kellett jelentenie, mikor jön hozzá a cséplő, és miután behúzatott a tanyába, addig nem kezdhették el a cséplést, amíg meg nem jelent az ellenőr. Az a gép farához állt, és beírt a füzetébe minden mázsát, kilót, és éberren figyelte, nem csalnak-e a mérésnél, vagy nem visznek-e el onnan zsákot úgy, hogy az előzőleg nem volt a mérlegen. Szűrőpróbaszerűen ellenőriztek a háború alatt is, de ez az ember végig ott volt, jelenléte nyomasztóan hatott, és mindenki fellélegzett, amikor végeztek, és végre elment.

Az árpa jól fizetett, és a holdanként előírt mennyiség és a saját szükséglet elkülönítése után tetemes mennyiség maradt, mint várható volt, a nyakán. Eddig a legfőbb bevételi forrása volt, most viszont semmit nem tudott érte bevenni. A megrendelő, a sörgyár kiesett, vásárra nem vihette, feketén eladott pár mázsát a faluban, a többbit felhordatta a padlásra, illetve zsákokban hagyatta a csűrben. A padláson kiöntve jó helyen volt, mert forgatni, szellőztetni lehetett, de a zsákokban való tárolás azzal a veszéllyel járt, hogy befülled és megpenészedik. És úgy is lett pár hét múlva. Próbálta menteni, de hiába mosták meg teknőkbek, szárították utána ponyván, csak duzzadt, dohos maradt, és meg kellett semmisíteni. Vértett a szíve, mikor végül vödörökbe lapátolták, és a trágyadombra hordták. Még szerencse, hogy a zsákokat nem kellett eldobni, a lúgos víz, amelyben áztatták és kimosták, kivette belőlük a rossz szagot. Az árpán kívül csak búzából volt még valamennyi felesleg, zabból viszont már kevesebb maradt, mint amennyi kellett volna, a káposztafélék családjába tartozó repcét pedig az utolsó szemig le kellett adnia, de ez nem számított, arra nem volt szüksége.

Mikor eljött az ideje, az előírt mennyiségeket annak rendje és módja szerint elszállította az átvevőhelyre. A tej, tojás átvétele év közben folyamatosan zajlott a faluban, minden egyéb beadása ősszel vált esedékessé, és szintén Péterkén. Többször fordult Szajla és a járási székhely közt, külön vitte a kukoricát, a krumplit, és megint külön-külön a szalastakarmányt, a szénát és a lucernát. A zsírt a legvégén kellett, annak külön határideje volt, értelemszerűen disznóölés után, decemberben vált esedékessé.

Az őszi munkákat már szeptemberben elkezdte. Lassan haladt a szántással, bár némi árpa fejében Gábor unokatestvére is besegített. Ferenc is ígérkezett, de aztán lemondta a fájó dereka miatt. Nem ismerte be, de ebben közrejátszott az is, hogy egyre kevésbé bírta már erővel a munkát, kikezdte az öregség. Traktorral gyorsabb lett volna, de még

mindig nem tudott gázolajat venni. Mindössze pár liter benzint sikerült szereznie, és azt inkább az aggregátor tankjába öntötte, mert megelégtelték már a gyertyával való, mint Júlia mondta, vakoskodást, pedig a szivattyúéba is jó lett volna. A motorbiciklijére gondolni sem mert. Hol volt már a motorozás, a motorral járás a határba, a faluba vagy távolabbra!

Az igazi gondot azonban nem a szántás lassúsága jelentette, hanem az, hogy nem tudta, mit vessen sörárpa helyett, mire használja a felszabadult területet. A földjein eddig zömében azt termesztett, és most át kellett volna állnia másra. De mire? Már aratáskor foglalkoztatta, törte rajta a fejét. Végül a búza látszott legkézenfekvőbbnek. Igen ám, de neki nincsen annyi vetőmagja, mint amennyi kellene. Nem pácolhatja be a fejadagot. Azt viszi a malomba, őröltetni. De ha képesek lennének is rá, hogy jövő nyárig nem esznek kenyeret, nem gyúrnak tésztát és nem főznek rántással, az akkor se lenne elég.

Annai, amennyi, veti, ameddig futja, határozott végül. Ahova meg nem jut, ott vetetlen marad, felszántva, elboronálva, de vetetlen. Tavaszig legalábbis, mert addigra csak kitalál valamit! Csak ne büntessék meg érte! Csak nem fogják tán, hisz nem tehet róla, hogy nincs annyi vetőmagja. Meg hátha addig búzához jut valahogy, tavaszihoz, és elveti, és megenyedik, hogy ősszel rendes piaci áron értékesítse a felesleget.

Magának se vallotta be, de azért még mindig reménykedett, hogy nem lesz ez mindig így, változik majd a helyzet, és ez az egész csak átmeneti. Tápot adott neki az is, hogy novemberben – először mellőzve az országban a vagyoni és a műveltségi cenzust – általános választásokat tartottak, és azokon a Kisgazdapárt győzött, amely leginkább látszott képviselni a földművesek, így az ő érdekeit is. Jómaga mint idegen állampolgár nem szavazhatott, de Júlia, Mihály és Fáni a kisgazdákra adták le a voksukat. A feleségét és az öreget nem kellett befolyásolni, de Fánit győzködni kellett. Nem mintha az más párttal rokonszenvezett volna, hanem hogy egyáltalán szavazzon, mert sehogy sem értette, mi az a szavazás, mint cigánynak ilyesmiben eddig nem volt része. Hogy ne kelljen gyalogolniuk, a kedvükért még be is fogott, és kocsin vitte be őket az iskolához, ahol a szavazóhelyiség volt.

Annál nagyobb volt a csalódása, amikor a hátralévő hónapokban, de még inkább az új évben azt kellett tapasztalnia, hogy semmi nem lett jobb, hanem csak rosszabb. A Kisgazdapárt ugyanis parlamenti többsége ellenére a kommunistákat is bevonta a kormányba. Folytatódott a nagybirtokok kisajátítása, megkezdték a gyárok, bányák államosítását, és betiltottak minden társadalmi szervezetet, egyesületet, Szajlán még az olvasókört is. A földművesek terhei maradtak, és még szigorúbban léptek fel velük szemben. Elszámoltatási bizottságok járták a portákat, felderítettek és zár alá vettek minden készletet. Ott is zárolták a gabonát és a lisztet, ahol teljesítették a beadást, de ha valaki történetesen adós maradt a beadnivalójával, azt szükségleteit figyelmen kívül hagyva megfosztották minden készletétől. Ráadásul már olyan magas volt az infláció, hogy az a kevés pénz, amit fizettek érte, alig ért valamit, az iparcikkutalvány pedig, amellyel egy idő után helyettesítették a fizetőeszközt, még annyit sem, mert sehol nem lehetett beváltani.

Baji Francival az élen az Árvai-tanyára is kilátogatott egy ilyen bizottság. Mindent lajstromba vettek, és megállapították, hogy hiányzik az árpa jó része. Steve hiába mondta, hogy sem el nem adta, sem el nem rejtette, hanem megpenészedett, és meg kellett semmisíteni. Még ki is bontotta nekik azon a helyen a trágyadombot, hogy tulajdon szemükkel győződjenek meg róla, igazat állít. De csak megbüntették felelőtlen tárolásért, továbbá azért, mert nem jelentette, és önhatalmúan járt el. A padlásán tárolt és épen maradt mennyiséget pedig az utolsó szemig elkobozták. A pénzbírság, amellyel ezenfelül sújtották, nem lett

volna vészes, de ezzel egy időben kiszabtak rá egy másikat is. Tavasszal végül üresen hagyta azokat a földjeit, amelyeket vetőmag híján ősszel nem vetett be, és azt is felrőtták neki. A kettő együtt már jelentős összeget tett ki. Nem volt annyi magyar pénz, se olyasmije, amit pénzzé tehetett volna. Csak úgy tudta kifizetni, hogy pengőre váltotta maradék dollárjait, amelyeket még a háború alatt kivett a bankból, és végszükség esetére otthon tartott. Az, hogy teljességgel a másik hazája fizetőeszköze nélkül maradt, már súlyos csapás volt, anyagi és lelki értelemben is. De még így is örülhetett, hogy megúsza ennyivel, nem állították bíróság elé és csukták börtönbe.

Az üresen maradt földek ügye azonban ezzel még nem zárult le. Ha nem akart újabb büntetést, azokon továbbra is természetnie kellett valamit. Kukoricát, krumplit lehetett volna, csak hogy vetőmag híján egyik sem jöhetett szóba. Krumplijuk csak annyi volt, amennyi maguknak kellett, kukoricája meg annyi, amennyi a disznónak. Próbálta kiadni, felesen, harmadosan, de nem kellett senkinek. Földet árendálni, többet természetni! Minek? Hogy többet kelljen beszolgáltatni? Ezzel utasította el mindenki, akinek ajánlotta. Végül, mint hogy eladni még kevésbé lehetett, felajánlotta az államnak. Ő, aki eddig csak gyarapított, növelt, most nyírbált, csökkentett! Méghozzá úgy, hogy egy pengővel sem javult az anyagi helyzete, mert az államnak csak ingyen kellettek. Szinte belebetegedett ebbe a tulajdonvesztésbe. Olyan volt, mintha öncsonkítást végzett volna, mintha levágott és eldobott volna a testéből egy darabot. Sovány vigasz volt, de mégis vigasz, hogy mindazonáltal így két legyet is ütött egy csapásra: megszabadult a művelési kötelezettségtől, és az ösztérület csökkenésével a gabonát illetően alacsonyabb beszolgáltatási kategóriába került.

Aszályos volt a nyár. Minden megsínylette, különösen a kapások. Csak a folyóka és a tarack nőtt nyaklól nélkül. Ekekapázás után annyi maradt a kukorica, a krumpli soraiban, hogy Júliának is be kellett szállnia az irtásukba. Mióta megszületett Jancsika, nem nagyon dolgozott a határban. Gondozta a gyereket, vezette a háztartást és felügyelte a baromfiállományt. Ezekon kívül a konyhakertben is ügyködött néha. Olyankor is, ha egyedül volt otthon a kicsivel. Kezdetben pokrócot terített valamelyik fa alá – a fák már nőttek annyit, hogy árnyékot adtak –, ráültette, és ha elmászott róla, vagy eltipeggett, szépen mindig visszavitte. Erre kint a határban most már nem volt szükség, Jancsika közben nagyot nőtt, függetlenebb, önállóbb lett, nem kellett mindig felügyelni. Madárfészek után kutatott a közeli garádban, ült, guggolt a mezsgyén egy foglyul ejtett lepkét, bogarat tanulmányozva, vagy jött, ment, bóklászott a sorok közt, amit szintén megengedtek neki, mert volt már olyan értelmes, hogy vityázott, és nem taposta ki a haszonnövényeket.

Megint elkövetkezett a július, az aratás ideje, és Steve megint traktor nélkül aratott, hordott. Hogy kevesebb volt az aratni-, a csépelnívaló, előbb végzett mindennel, de ennél is fontosabb volt, hogy a beszolgáltatás céljára kevesebbet kellett elkülönítenie. Ilyenformán jutott is, maradt is. Jobban mondván inkább csak jutott, mert nem lehetett többé bizonyos abban, hogy ami övé, az az övé, hiszen bármikor felszólíthatták, hogy ezt vagy azt, részben vagy egészben adja át. Minden további nélkül elvehettek tőle mindent, amit természet, amiért dolgozott, nemcsak a szükségleten felül, hanem még a fejadagot is. Nem számított, marad-e kenyérnekvalója, és még kevésbé érdekelte őket, mit eszik majd a jószág.

A fejadagot talán mégis meghagyják, gondolta, de az árpával ismét megtehetik, amit tavaly, mikor az összeset elvitték a padlásról. Vagy ugyanúgy rátehetik a kezüket a kukoricára, krumplira is, mikor már lesz, ami még rosszabb lenne, mert akkor nem volna mivel helyettesíteni az árpat, és üres moslékot adhatnának a disznónak. Ha meg a zabjától fosztanák meg,

az kész katasztrófa lenne, mert lovat, pláne igásat nem lehet csak szálastakarmányon tartani.

A kapások betakarítása után ilyen és hasonló félelmek közt kezdte meg, majd fejezte be az őszi munkákat. Határidőre beszolgáltatta a beszolgáltatandókat. Az év hátralévő részében nem vették el a készleteit, és nem szigorítottak az érvényben lévő rendelkezéseken sem, sőt, az a hír járta, hogy az igazságosság érdekében inkább majd enyhítenek rajtuk. Nem hitte, kizárt dolognak tartotta, hogy a kommunisták megállnak itt, vagy visszacsinálnak bármit is. Csak szünetet tartanak, aztán folytatják, egészen addig, amíg minden úgy nem lesz, mint Oroszországban, mint abban a könyvben olvasta, amelyet érzékenységkor buta módon elkoboztak tőle a Keleti pályaudvaron. Ott mindent elvettek a parasztembertől, földet, állatot, igát. Csak a testét, a két karját hagyták meg, de azokkal sem azt csinálhatja, amit akar, hanem amit parancsolnak neki.

Tehetetlenül nézett a jövő elébe, amelyet a jelennél is sötétebbnek látott.

Ezerkilencszáznegyvenhat krónikájához tartozik még, hogy új pénzt vezettek be az országban, Georgie megint iskolás lett, és Imre-Henry hazatért nyugatról.

Júlia üdvözölte a forintot, de ő szinte közömbösen fogadta. Maga is elviselhetetlennek tartotta már az inflációt, mégis azon a nézeten volt, hogy édes mindegy, milyen pénz van, ha neki nincsen. A fia iskolába járásának és Imre-Henrynek viszont örült. A gyerek tovább akart tanulni, és ahhoz el kellett végeznie még két osztályt. Közben bevezették a nyolc osztályt, de amikor az végzett, az iskola még csak hatosztályos volt. Imre-Henry személyében pedig egy hiányzó beszélgetőpartnert kapott vissza. Jelentős volt köztük a korkülönbség, és nem is mindenben értettek egyet, mégis ő volt az egyetlen a faluban, aki nemcsak ismerte az angolszász világot, de kitűnően tudott angolul is. Alakulhatott volna másképp. Életét veszthette volna a koronauradalom gépeinek menekítése közben, vagy továbbmehetett volna Kanadába. Akart is egy darabig, míg Németországban időzött, de aztán inkább mégis hazajött, a feleségéhez és a két gyerekéhez. Kétszeres apa volt már, mert nem sokkal távozása után született egy kislánya is. Szerinte helyesen cselekedett, de tartott tőle, hogy esetleg mégis megbánja majd, hogy így döntött.

GRECSÓ KRISZTIÁN

I regényrészlet | VERA KÖNYVE

A szivacsosztűmre Jakub bácsi öntötte rá a verumot. Nem szándékosan, vagy hát ki tudja, Vera látta, de épp csak odanézett, és elkapta a pillanatot, amikor ez a furcsa nevű bácsi mondott valamit. Sára néni felnevetett, erre a férfi is, de csak azután, hogy Sára néninek tetszett, amit odasúgott neki. Együtt kacagtak, a férfi közben bámulta a nőt, résre húzott szemmel, nem is figyelte a poharát, és melléöntötte az italt.

Akkor már nagyon hangos volt Béla bácsi születésnap bulija, borzasztóan füstös a lakás. Vera néha befogta a fülét, vagy kérte Sárít, hogy meneküljenek vissza a szobájába, de a barátnője nem mindig akart elbújni vele, és ez dühítő volt, és

érthetetlen, hiszen rajtuk kívül nem volt gyerek az egész kibírhatatlan partin. Hangzavar a lakásban, a függőfolyosón, de még az udvaron is. Sári szülei nagyon sok embert meghívtak, Vera azon gondolkodott, hogy nem jutott eszükbe, hogy ennyien nem fognak elférni, még leülni sem tudnak, de ez rajta kívül, láthatóan, senkit sem zavart. Mind ittak és kiabáltak, még a papa is, levette a nyakkendőjét, kigombolta az ingét, egyre pirosabb lett az arca, cigizett is, amit otthon soha, legalábbis Vera még nem látta, hogy ilyesmit csinálna.

Csak a mama nem lett kiabálós és izzadságszagú, ő olyan volt, mint mindig, talán egy kicsit szomorúbb. Vera egy idő után már nem is kérdezte meg, hogy mikor mennek, mert olyankor a mama szája lefittyedt, és keserűen a papa felé nézett.

„Remélem, nemsokára.”

Vera is odanézett a papára, aki átölelte Sári apukáját, és azt énekelte, hogy *felkel majd a nap*. Amikor véget ért a dal, visszatették a tűt a lemezen, és megint elkezdődött előlről, a szobában fújogtak meg nevettek az emberek, de aztán azok, akik az előbb még fújogtak, ahogy megszólalt a dal, együtt énekeltek Béla bácsival meg a papával, bár őket nem lehetett elnyomni. Harsogtak, *te csak várj*, nem is éneklés volt az már, hanem kiabálás, dülöngéltek egymásba karolva, és közben hadonásztak a kezükkel, mintha valakinek magyaráznának.

Sára néni néha odanézett, intett, nevetett, aztán sugdolódzott tovább a furcsa nevű férfival.

Jakub bácsi akkor érkezett, amikor ők. A papa ismerte a seregből, ezért ő mutatta be Sára néninek és Béla bácsinak. Mulatságos színjáték volt, Verának már régen elmondta a papa, hogyan kell, de még soha senkinek nem kellett bemutatkoznia, ezért most jó lett volna kipróbálni. Ő is szerette volna elmondani a nevét, esetleg még annyit magáról, hogy alig néhány nap, és immáron negyedik osztályos, az pedig a legmagasabb osztály az alsóban, ezt azért tette volna hozzá, mert a felnőttek el szokták felejteni az ilyesmit, vagy egyszerűen nem is tudják, de ahhoz képest, hogy a papa otthon mit mesélt erről az egésze-ről, meg hogy neki mit kell csinálnia ilyen helyzetben: róla egyszerűen megfeledezett. Ez rosszul esett neki, de szerencsére hamar elfelejtette, mert azon kezdett el gondolkodni, hogyan lehet az, hogy valaki idegen embert hív magához vendégségbe. Ezt meg is kérdezte a papától, de ő csak annyit mondott, hogy Jakub bácsi az új koncertmester; ezt is csak úgy kutyafuttában.

Nem volt se ideje, se türelme beszélgetni, Vera még nem látta ilyennek, mintha valahová aztán is sietett volna, hogy megérkeztek, mindig forgatta a fejét, és akárhogy fordult a mama, egyszer csak megint háttal állt neki. Vera számolta, háromszor is kiesett a papa kezéből a ropi, gyorsan itta a borokat egymás után, lehúzta az egész pohárral, és csak azt figyelte, ki jön. Hangosan köszönt, ha belépett valaki. Vera látta, hogy a mama haragszik, mégis csak halkán, kedvesen súgta neki.

„Lassabban, Gábor, baj lesz!”

Vera megkérdezte, mit csinál egy koncertmester, mert izgalmasnak találta ezt a szót, a cirkusz jutott róla eszébe, a koncertmester talán ott varázsol valamit, de a mama szerint Jakub bácsi hegedül, és kész, ő fontos hegedűs a zenekarban, ezért nevezik koncertmesternek. Vera csalódott volt, már többször is végig kellett ülnie hangversenyeket, nagyon sok hegedűs van olyankor a színpadon, de hogy az egyik fontosabb lenne, mint a másik, azt nem vette észre. Az viszont tetszett neki, hogy Jakub bácsinak azért van ilyen mókás neve, mintha félre lenne mondva, mert lengyel.

Sári meg ő ezután végre behúzódtak a barátnője szobájába. Vera nagyon szeretett ott lenni, Sárinak mindenféle csodája van, hosszú lábú, öltöztethető sírós babák, és egy etetés is, meg legó, ami nagyon jó dolog. Vera azt szerette és irigyelte a legjobban, mert a legóból, ha sok van belőle, bármit lehet építeni, hidakat is, mint a papa, és Sárinak egy egész nagy dobozzal vett a dollárboltból az apukája, mert legót csak ott lehet kapni, ő meg hiába kérte, hogy hozzanak neki is, elég egy sokkal kisebb dobozzal, amiből csak egyetlen hidacska lehet felépíteni, a papa mindig azt felelte, hogy nekik nincsen valutájuk, ami nemcsak boszszantó volt, hiszen Sáriéknak valahonnét mégiscsak van, de érthetetlen is. A dollárboltba biztosan dollár kell, és nem valuta.

Ha ez nem lenne elég, Sárinak olyan távirányítós autója is van, aminek nincsen vezetője. És az autó mégis azt csinálja, amit az irányítóval utasítanak neki. Ráadásul nem olyan béna, apró kormány van a távkapcsolóján, mint amilyen a zsinóros Skodákon szokott lenni, hanem karok vannak rajta. Amelyiket előre meg hátra lehet nyomni, azzal megy előre vagy hátra, amelyiket oldalra, azzal jobbra meg balra. Vera ugyan nem értette, minek egy lánynak rádiós raliautó, de azért ő is mindig kipróbálta, ha itt volt, és persze ha volt benne elem.

Mondjuk egy dologra igazán jó volt a ralikocsi: nagyon fel lehetett idegesíteni vele a fiúkat az osztályban, még Végső Danit is, aki különben minden másban irtó menő, farmerban jár, és még számkijelzős kvarcórája is van. Igaz, hogy a háta mögött azzal csúfolják, hogy azért számos, mert a rendes óráról nem tudja leolvasni az időt, és ebben a matematikaórán látottak szerint lehet is valami, de azért Végső Dani mégis a legvagányabb fiú az osztályban, és még ő is elsápad, ha meglátja a rádióirányítású, sárga-kék kocsit.

Vera szerette volna tanítani a babákat. Elrendezni őket, aszerint, hogy kire emlékeztetnek az osztályból – nehezen ismerte volna be, de már hiányzott az iskola, nem bánta, hogy néhány nap múlva vége a hosszú nyári szünetnek –, szóval nagyjából úgy ültetni őket, ahogy az osztályban, aztán újrafésülni a lányokat, mert rendetlen a hajuk, a fekete baba olyan, mint Dudás Jutka, a barna lány baba meg, bár nem hasonlít, jó lett volna Langalétának. De a babákhoz ma nem lehetett hozzányúlni. Sári szerint a mamája tiltotta meg, de Vera ezt nem tudta elképzelni, hogy Sára néni érdekelné, mit csinálnak, soha nem jön be ide, még takarítani sem, mert Sáriékhoz mindennap jön egy néni, aki elmegy a piacra, visszarakja a babákat és a játékokat a polcra, nagyon simára vasalja ki a Sári köpenyét, és irtó finom sonkás szendvicset készít uzsonnára. Akkor hogyan is jutott volna az anyukája eszébe, hogy a lány babákkal törődjön, amikor valószínűleg azt sem tudja, hogy vannak ebben a szobában babák? És miért éppen ma, amikor ő itt van?!

Miért éppen most nem lehet velük játszani?

Végül nem vitatkozik, nem akar összeveszni a barátnőjével, akkor sem, ha ez most elég rossz érzés, a gomolygó gyanú, hogy Sári hazudik, és igazából ő nem akarja, hogy babázzanak. De vajon miért?

Bejönni is alig akart, és most is úgy ül az ágy szélén, mint aki folyton azt várja, hogy nyílik az ajtó, mindig odanéz, de nem nyílik, a Vera mamáján kívül senki sem kíváncsi rá ebben az irtózatos hangzavarban, hogy ők hol vannak.

„Elég volt!”, mondja Sári, amikor ő le akarja venni a polcra a *Gazdálkodj okosan!*-t.

„Miből volt elég?”, kérdezi Vera, mert ez már nemcsak rosszul esik, de dühítő is.

Mit csinálnak itt egész délután, ha nem lehet játszani? Haptákban állnak? Sári nem válaszol, megint kifelé néz, a szoknyáját igazgatja, Vera végignéz rajta, és meglepődik magán.

Amikor megjöttek, majdnem felsikított, annyira tetszett neki a barátnője ünneplő ruhája, most meg úgy látja, hogy nevetséges, olyan, mint a gonosz lányok báli hacukája a *Hamu-pipőké*ben, túl puccos, komikusan fodros, csipkés, mint amikor ki van mosva a sok függöny, és a mama még nem tette őket vissza az ablakra.

És a haja is nagyon furcsa. Először azt is szépnek látta, de most tiszta kabaré, sok fényes csat van benne, a csatokon brossok, nem katicásak, mint máskor, és fel van tűzve, oldalt lakozott loknik lógnak le, olyan, mint a felnőtteké, amikor azt hiszik magukról, hogy szépek. És mintha korpás is lenne a feje, de az is lehet, hogy valamit még a lakkon kívül is ráfújtak a hajára, talán csak a sok csillám ragadt oda a bőréhez. És különben is: minek kellett így kiöltözni? Ez az ünnepség nem róluk szól, ők még kicsik ehhez, nyilvánvaló, hogy csak azért lehetnek itt, mert vagy nem tudják, vagy nem akarják őket hová tenni.

Vera elszomorodik, azt találgatja, hogy ha babázhatna, és jókedvű lenne, vajon akkor is ilyeneket gondolna magában? Akkor is észrevette volna, hogy rémes a Sári szoknyája és a frizurája? Vagy akkor nem is figyelne rá? Sőt netán még tetszene is neki? Megborzong, próbál másra gondolni, mert az megijeszti, hogy őt egy kis babázással ennyire befolyásolni lehetne, nagyon nem szereti, ha gonoszságon kapja magát, mert a gonoszság nem múlik el, és minél több derül ki belőle, annál több lesz egyben.

Sári kacagása riasztja fel, a barátnője kineveti, hogy mennyire el tud gondolkodni, még a szája is kinyílik közben, mintha elfelejtené tartani az állát. Vera dühös lesz, ez az elevenébe vág, a mama is ezt szokta mondani, hogy „felköti az állát, ha mindig leesik”, de hát ha valamit alaposan végig kell gondolni, ha valami őt nagyon foglalkoztatja, akkor nincs ideje arra figyelni, hogy csukva van-e a szája. Micsoda hülyeség ez! De a mama szerint akkor sem illik tátott szájjal bambulni, mert ő már nagylány. Hiába mondja, hogy szerinte ezekből egyik sem igaz, mert egyfelől még kicsi, másfelől meg nem bambul, hanem töpreng. Ezt a szót a papától hallotta, töprengeni sokkal elegánsabb, mint gondolkodni.

„Hagyd abba!”, mondja bosszúsan, de Sári tovább nevet, most már erőlteti, műnevetés, rosszul csinálja.

„Borzalmas színésznő vagy!”, mondja Vera, és abban a pillanatban a szájához kap, hogy csúszhatott ki rajta ilyen aljasság, Sári minden vágya, hogy valóban az legyen, ahogy az anyukája, és már több színdarabban is szerepelt, persze olyanokban, amelyekben gyerekszereplők is vannak. De Vera nem erre gondolt, ő csak az erőltetett nevetés miatt mondta. Aztán egy villanásra eszébe jutnak az előbbi kétségei, a nyomasztó gondolatok önmagáról, amit Sári puccos szoknyája meg feltűzött haja indított el benne, és ebben a pillanatban már egyáltalán nem biztos benne, hogy igazából miért is mondta ezt.

„Nem úgy gondoltam!”, mondja gyorsan.

Sárinak remeg a feje, mint felelés előtt, kirohan a gyerekszobából, be a tömegbe, Vera lép egyet, hogy utánamegy, de olyan füstszag árad onnét, hogy semmi kedve elindulni, és annyira nem is bánja ezt a gorombaságot, a babák miatt sem, meg a Sári gúnyolódása miatt sem. Kering a fejében az önvád, de próbál nem figyelni rá, nem akar arra gondolni, hogy ez az előbb szándékos otrombaság volt-e, arra meg végképp nem, hogy amikor látta Sárit a színházban, az igazából tetszett-e neki, vagy csak szurkolt a legjobb barátnőjének.

Áll a folyosón, a nagyszoba felé néz, nem mer visszamenni a kisszobába, ha Sári kijön, legalább azt lássa, itt várja. De a lány sehol. És most, meglepő módon, a folyosó is üres, az emberek vagy kint vannak a függőfolyosón és az udvaron, vagy bent a szobában, mindkét

irányból nevetés, kiabálás hallatszik, de a folyosó és a konyha üres, nagyon jó illat száll ki onnan, és egyébként is meleg van a lakásban, de a konyhából sűrű forróság árad. Vera elindul, hogy megleszi a süttőt: szereti nézni, ahogy sül a tészta.

Ekkor nyílik az ajtó.

Egy fiú jön be, csak kicsit lehet idősebb Veránál, mulatságosan néz ki, nagyon göndör, vörös haja van, és az arca csupa szeplő, hatalmas, fekete bogárszeme van, nem lehet más-hová nézni, csak a szemébe, olyan nagy és olyan sötét. A fiú megáll, Vera érzi, hogy mosolyog, nem akar, de a szája nem engedelmeskedik neki, a fiú egy pillanatig nem mosolyog vissza, mintha távolabbról jönnének most a buli zajai, aztán széles vigyorra húzódik a szája. Dülledtek a szemfogai, mint egy vámpírnak. Nyújtja a kezét.

„Lehoczky Jozef vagyok.”

Egy kicsit meghajol, ami olyan, mintha valami régi filmben történne, talán ezért roggyan meg Vera térde, vagy csak rosszul lép, de az biztos, hogy egyáltalán nem igaz, amit Sári mond, aki ekkor lép ki a nappaliból, hogy ő pukedlizett volna, ő azelőtt nem is ismerte ezt a szót, és ez, szerinte, mindent bizonyít.

Vera leginkább magának mondja ezt mindig, hogy a „pukedlizés kizárva”, mert ő azt sem tudta, mi az, Sáriveral később elég sokat vitatkoznak erről, mi történt a bemutatkozáskor. És ő azért bizonygat mindent ilyen határozottan, hogy magát is meggyőzze. Mert az az igazság, hogy valamiért nem emlékszik rá, mi történt, hogy ő egyáltalán mondta-e a nevét, vagy nem. És miért rogyott meg a térde, ha megrogyott egyáltalán.

Sári ettől kezdve úgy nevet a buliban, mint az anyukája, és mindig ott akar lenni, ahol a felnőttek. Most már szó sem lehetett róla, hogy elhúzódjának, pedig Vera már azzal is be-érné, ha bemehetnének, nem baj, hogy nem szabad babázni, csak ne csípje a szemét a füst. A friss süteményből alig marad, a mama megfogja a vállát, hogy nem illik odarohanni, de a felnőtteknek senki sem fogja meg a vállát, és ők láthatóan nem hallottak róla, hogy nem illene a tálca köré tömörülni. Mire a sütemény beér a szoba másik felébe, már csak a széle van, arra meg alig jut csokoládé. Sári még abból sem kér, pedig imádja az édességet, a csokoládét különösen, de most feltartja a kezét, és úgy int, hogy „ugyan”, csuklóból, mintha az anyukáját parodizálná. Sári néni szokta így, csak ő valahogy ügyesebb.

Csak állnak ott körben, mindenkinek háttal, Jakub bácsi meg Jozef, aki éppen olyan furcsa, mint a bácsi, szóval minden bizonnyal a fia, és ott van Sári meg az anyukája. A lányok folyton nevetnek, néha Jakub bácsi is mosolyog, de amennyire Vera látja, mert persze nem nagyon néz oda, Jozef soha.

**SZILASI
LÁSZLÓ**

I regényrészlet I

KÉSZ REGÉNY 2.0*Poletti Lénárd emlékiratai*

(1990)

Tarditsék meghaltak. Ekkor már Hriscsány is. Kánya Szilárdot réges-rég megfojtotta Bogár János. Palatinusék maradtak nekem.

Ekkoriban már nem volt olyan nehéz a nyomozás. Írtam egy levelet a kanadai, egyet meg az amerikai magyaroknak. Feladtam a postán. Vártam a választ. Néhány évvel korábban mindhárom műveleti rész életveszélyes lett volna.

Eltelt néhány hét. Kandalló. Fűles bőrfotel. Teveszór takaró. Pablo Casals Bachot játszik. Egy meglepően száraz tokaji furmint a Palandor-dűlőből. Néha-néha ráfanyalodom a középkorú takarítónőmre, némi felár, de nekem már megteszi. Az én adventem így nézett ki akkor.

Kanadában egyáltalán nem voltak Palatinusok. A kinti magyarok elküldték a teljes 1956-os menekültlistájukat, hátha gyanús lesz valamelyik név, hely, időpont, de nem találtam semmit. Az amerikaiak azonban pontosan fogalmaztak, röviden, de éppen eleget.

„Tisztelt Uram! A Palatinus családnak az Államokban élő idősebb tagjai már hosszú évekkel ezelőtt elhaláloztak. Az új generációval kapcsolatunk megszakadt. Tagjai az Államok számunkra ismeretlen helyén tartózkodnak. Egyetlen figuráról van hírünk: a legfiatalabb fiú, Georges J. Palatin, 1957. 06. 27., az Új Mexikói Taosban él. Utolsó híreink szerint a Plaza la Fonda 5. szám alatt bérel lakást. Végzettsége szerint történész, jelenlegi munkahelye az Ernest L. Blumenschein House Library, ő a helyi fiók vezetője.” Üdvök és tisztelet, aláírás, dátum, pecsét.

Írtam egy levelet ennek a Georges-nak – a biztonság kedvéért angolul. Pozitív válasz érkezett. Vonattal mentem fel Pestre, a Szabadság térre, Mindszenty azilumába, az amerikai nagykövetségre. Békéscsabára pedig néhány hét múlva taxival, úgy vettem meg a repülőjegyet.

Néhány levél, előzetes művelet, aztán indultam is. Nagyon siettem. Talán nem kellett volna ennyire.

Tardits, egyetlen helyi barátom halott volt. A tábort túlélte, de aztán elvitték őt is az ötvenes évek magyar tudatmódosító szereit. Én küldtem el innen, és nem mentem utána. Volt bennem lelkiismeret-furdalás, bizonyos értelemben az zabálta fel az életemet az elmúlt évtizedekben. Azoknak az esztendőknél alig maradt emlékezetük. Orsolya megmentése, a cselekedetem emléke, az tartott életben. De Tardits doktor halálát még 1990 körül is jólesett volna azért levelezelnem. Azt gondoltam, nem lesz rá alkalom. Most mégis eljött. Választhattam volna a szívinfarktust. Nem azt választottam, ehelyett elrepültem az Amerikai Egyesült Államokba. Egyszer voltam Bukarestben, ennyi volt a tapasztalatom.

Most mások voltak az arányok. Egyre kisebb gépek, egyre rövidebb távok, de még azok is nagyok, azok is nagyon hosszúak. Taos Regional Airport. Georges ott állt az áttetsző üvegajtók túloldalán. Megismertem volna – pontosan úgy nézett ki, mint az anyja, csak az orra alá ragasztottak oda egy lelógó betyárbajuszt –, de a kezében ott libegett a hívogató tábla: Lenard Poletti, Bekescsaba, Hungary. Vidám pofa volt, rokonszenves ember, talán én sem lehettem akkor igazán szomorú. Valami miatt mégsem öleltük meg egymást.

Elvitt vacsorázni, igazán kellemesek a határon átsugárzó mexikói ízek, jókat ittunk, és bár tényleg csak angolul beszélt, viszonylag jól eldiskuráltunk. Aztán elhozott ebbe a motelbe, 64-es út, Red Willows Motel, Taos, Est. 1968. Kaptam tőle két éjszakát meg két napot. Azt mondta, holnapután este eljön értem. Felhív előtte, addig nyugodtan pihenhetek.

Majdnem végigaludtam a negyvennyolc órát. Tardits doktorral álmodtam. Súlyos sebekből vérezve vonszolta magát a sívatagban, kemény volt és nehéz, mint a gyalog maradt lovagok harci páncélzata, de amikor a dűne tetején visszafordult, halott és csupasz teste, kivérezve, ott feküdt már mögötte a távoli homokon.

Idejében megjött a telefon. Alig akartam hinni a szememnek: Georges J. Palatin egy hatalmas, fekete Volgával érkezett. Kopott mokaszin, rövidnadrág, rövid ujjú ing, szalma-kalap: úgy nézett ki, mint egy magyar disszidens, aki nagy pofája ellenére sem vitte túl sokra odakint, a nevetése viszont körberöhögte saját kelet-európai eredetét meg az egész bűdös magyar pereputtyot. Az autót még az apjától örökölte. Ő a Szovjetunióból hozatta magának az utolsó évekre. Hajóval fogunk hazamenni, hatalmas óceánjáróval, családi kedvezmény. Ezzel a Volgával hajtunk Csabáig. Georges garázsban tartja, minden héten megjárta. Most nekem tartogatta a járművet. Élvezte, hogy mindenki rácsodálkozik: talán egy elfelejtett Plymouth. Mexikói kávékat ittunk, rummal és csokoládéval, meg formátlan jégtömböcskéket némi vízzel, citrommal. Csak utána hívott el az otthonába.

Tequilát kellett inni. Aztán kisütött némi darált marhahúst, Cortez emlékére spanyol mazsolával és tabascóval, az aztékok emlékére leöntötte felpépesített főtt kukoricával, betette a sütőbe. Vártunk, ittuk a sört, remek volt, már a sült étel gőzeitől jóllaktam. Utána akadt egy kis sajt meg néhány különös gyümölcs, amiknek azóta már a nevét is elfelejtettem.

Amikor 1942 környékén Tardits doktor új házat építtetett maguknak, a munkálatok végére – ahogy az talán illik is – elfogyott a pénze. Kifizette a munkásokat, aztán csak kódorgott az üresen kongó épületben, merthogy bútorra már nem futotta. Minden ízében modern épület. Az előző század végéről származó bútorokkal. Kénytelen volt belemenni ebbe az öszvér-megoldásba. Hriscsány, Kánya és Palatinus teljes mértékben megelégedett a helyzettel, talán észre sem vették a különös diszkrpanciát. Én meg csak emlékeztem. Ültem a házban, tetőtől talpig vasban, kőben és üvegben, és azt kell mondanom, tökéletesen jól éreztem magam a cifrára faragott, többmázsányi súlyú, hegyméretű keményfa darabok között. Másnak – talán – fájna. De ezt – legalább – nem lopták el.

Az eredeti tervem az volt, hogy felajánlom az amerikásoknak a régi házukat. Én már aligha élek sokáig, az épület pedig távol van tőlük, de ha megöröklik, csak kezdenek vele valamit. Legfeljebb visszazáll a községre, lesz belőle helyi műemlék, turistacsalogató intézmény, ők meg majd szponzorálják, jó messziről. Végül másra jutottam. Tardits doktor nem lenne elégedett a megoldással. Hosszú, drága mesterkedés, mindennemű eredmény nélkül. Az ő elveszettjei nem ezt érdemlik. Hanem mit érdemelnek? Sokáig gondolkodtam ezen. Végül arra jutottam, hogy nem a házat, hanem a bútorokat, a nehéz garnitúrákat fo-

gom nekik adni. Hiába a jó emlékezés: azok a tárgyak nem kellenek nekem. Nincs hozzájuk jogom, érdemem. Nem kérdezek, adom.

Megkerestem a szomszéd faluban a műbútorasztalost. Fiatalember, kék szem, lengyelországi inasévek. Megbeszéltük vele a dolgot. Az volt a titkos feladata, hogy rendszeresen járjon át a házamba, és szerelje lapra a századvégi bútorokat. Eleinte nem akart kötélnek állni. Bécsi technológia. Nehéz pácolatok. Ősrégi lakkok. Feszegessem szét? Fűrészeljek? Fúrjam ki az évszázados tipliket? Lapra szerelni a történelmet? Barbár munka. Ne csináljunk ilyet! Könyörgök, ne! Kénytelen voltam beavatni. Szétszereljük a gyűjtemény darabjait. Egyenként becsomagoljuk őket. Elküldjük Amerikába. Ott a helyük. Nekem elhiheti. Gondolkodott egy napot. Aztán még egyet. Kért egy kis felárat ő is. Aztán nekilátott.

Szekrények, ágyak, asztalok, székek, fotelek, könyvespolcok, kávézóasztalkák, fogasok, hintaszékek: vagy egy hónapig tartott a munka. Megszerette a pusztítást. A végére már segédeket is hozatott. Aztán mehettek a csomagok az Államokba. Hajón utazott a küldeményem. A hosszú út végén egy taosi tárológarázsban raktározattam el az egészet, a fuvarozó postán küldte el nekem a titkos számkódot. Hogy meg tudjam jegyezni, én adtam meg a számot: 904-556-5790. Ha kell, küldenek egy szállítóbrigádost, benne van az árban. Egy évre vállalták a tárolást.

A repülőjegyeimet a kód megérkezése után váltottam ki. Aztán kamionba ültettem a kétegyházi műbútorasztalost meg a segédeit, hogy menjenek el valamelyik bécsi IKEA-ba, és rakják tele a házat az ő eldobható holmijukkal. Hadd örüljön a takarítónőm. A végén, úgy látszik, ő lesz az örökösöm. Meghózták a cuccot. Össze is rakták a darabokat. Egy ideig még elücsörögtem közöttük. Aztán felültem a gépre.

Ültem tehát Georges J. Palatin lakásában, Taos, New Mexico, Plaza la Fonda 5. Nem bérelte a főtéri lakot – a hatalmas nappalit, a hálószobát, a konyha-ebédlőt, a fürdőszobát, erkélyt –, hanem birtokolta. A testvérei minden örökségüket nekiadták, hiszen (jogászok és orvosok lévén) összehasonlíthatatlanul jobban kerestek nála. Onnan járhatott be a kis könyvtárcaiskájába. Néha teniszezett, néhány éve Albuquerque-ben, egy öregfiú-bajnokságon a táblára került. Georges boldog ember volt. Bizonyos értelemben Gabriely Györgyre emlékeztetett, a fiatal Gabrielyre, akit azóta sem láttam. Az az igazság, nem is értettem, mit keresek Palatin lakásában, Taosban, a Békés megyei Gerláról, jól konzervált öregember. Összesen annyi pénzecske volt nálam, amiből két hetet kihúzhattam volna még a Red Willowsban. A továbbiakra nézve nem volt semmiféle tervem. Neki kellett vágnom a feladatomban. Beszélni kezdtem. Fölajánlottam neki a gerlai házat.

Kedves Georges. Megkerestelek benneteket. Eljöttem hozzátok. Ismertem otthon apátokat. Ti már egy másik generáció vagytok. Nem tudtok magyarul. Soha nem jártatok Magyarországon. Azt szeretném, hogy legyen a tiétek a régi ház. Most én lakom benne. Nektek adom. A könyveket, ha megengeded, megtartanám. Tőletek, úgy gondolom, az a sok régi német amúgy is távol áll.

Georges, már mondtam is, végzettségét tekintve történész. Tulajdonképpen mindent értett. Hosszan, komolyan nézett rám. Láta Tarditsot és a feleségét, látta Hriscsányt és Achsot, látta Kányát és Bogár ítélet-végrehajtót, látta a saját szüleit, és talán engem is látott, Orsolyával, az oroszok között, meg ahogy a kék inges milicisták között hallgatom az első titkár undorító békebeszédét. Bólintott. Fölnézett.

Bocsánat. Az éppen úgy nem a miénk, ahogyan nem a magáé.

Sorry, that is just as much not ours as it is not yours.

Nehéz mondat, valahogy így mondta, talán nem is emlékszem elég pontosan.

Bocsánat, azt mondtam én is: bocsánat. Tarditsék zsidók voltak, zsidók voltak mind, az is, aki nem. Tardits maga választott, a maga választotta zsidóságot választotta. És visszajött. Ült a háza előtt a porban, mert azt elfoglalta Hriscsány Andor, Kánya Szilárd vagy a maga apja, régi laboránsom, Palatinus Gyula. Talán tudtam, hogy nem fog kelleni magának. Mire is kellene. Innen, Taosból. Miért is lenne benne érdekelt. Nem az enyém. Nem is a magáé. Ezt a nemet megérttem. De a bútorokat, a bútorokat el kell fogadnia. Fából vannak, réges-rég kiirtott erdők fáiból. Régiek, nehezek, nagyok. Nekem nem megy. Magának kell közöttük élnie.

Fölvívtam a számot. Bemondtam a kódot. Megadtam a címet. Indulhatnak. Hozhatják. Georges mindenre odafigyelt. Egy szót sem kérdezett. Amikor csöngettek az ajtón, maga nyitotta ki.

Hatalmas emberek érkeztek. Sokan voltak. Vastag zoknis bakancsok, oldalzsebes rövidnadrágok, atlétatrikók. Kalapácsok, feszítővasak, kötelek, gurnik. Hozták a többmázsás tömböket. Vastag papírburkolat, alatta valami nagyon nehéz és kemény. Szekrények, ágyak, asztalok, székek, fotelek, könyvespolcok, kávézóasztalkák, fogasok, hintaszékek. Nincs rajtuk fogás. Nyikorog rajta a csupasz tenyér meg a munkáskesztyű, hiába erős a palesztin vagy izraeli férfi, nem bírja tartani. Leteszik, lihegnek, tolják. Pihennek kicsit, nem szégyen, továbblökődösik. A csomagok picike fémdarabjai fejhangon csivitelnek, aprócska meneteket vágnak a parkettába. Telehordják a hatalmas nappalit, színig van a hálószoba, csordulig a konyha-ebédlő, dugig a fürdőszoba. Az erkélyen ácsorgunk. Az is telik. Ki tudja, talán sohasem fogunk visszajutni, itt fogunk elpusztulni, ezen a déli fekvésű erkélyen, Mexikó határán. Agyonnyomtak a bejövők, mint a régi falvakban házba besorjázó férfiak a gyilkost: hóhér nincs, a büntetés jogos.

Köszönöm. Igen, teljesen elégedett vagyok. Még alá kellett írnom valamit. A foreman intett, már el is mentek a rakodók. Ültünk az átható papír- és faillatban. A légkondicionáló gépezet lassan mindent visszahűtött. Még egy tequila. Esetleg még egy. Béke volt, talán még szeretet is. De beszélgetés, az nem volt már. Taxit hívtam, úgy mentem ki az országúti motelbe. Georges-zsal nem találkoztunk többet. Majd csak lesz valahogy, erre gondoltam akkor.

Másnap reggel béreltem magamnak egy autót, kimentem vele a hegyek közé. A város úgy feküdt a völgyben, mint egy tál hideg kocsonya. Nagy levegőt vettem. Úgy éreztem, maradéktalanul eleget tettem Tardits doktor kívánságának.

Valamennyiük közül csak ő jött haza. A többiek ottmaradtak. A másik oldalon, ahonnan nincsen ide átjárás. Nyomozni jött haza, azért küldték, hogy nyomozzon nekik. Úgy éreztem, tudtam segíteni nekik. Megtaláltam azoknak a nyomait, akik novemberben azonnal elhagyták a házat. A szülők már meghaltak. A gyermekek szétszórtan élnek. Hálaadásakor van a találkozójuk, valamelyik közép-nyugati családnál, aztán visszaülhet mindenki a maga gépére, egy évig újra béke. Nem maradhat a maga helyén, mozogjon hát a régi bútor. Elhoztam őket egészen idáig. Nézzék, legyenek ezek a tárgyak az ő régi és különös üvegablakaik. Elégedett voltam a helyzettel. Abban azonban egyáltalán nem voltam bizonyos, hogy éppen őt, Georges J. Palatint (1957. 06. 27., Taos, New Mexico, Plaza la Fonda 5.) kellett megterhelnem ezzel az egész üggyel. Derűs, rokonszenves ember. Kicsit talán magányos is. Gyermekek voltak még, vagy nem is élt, teljességgel ártalmatlan figura. Miért éppen őt.

Bonyolult ügy, nem is tudom, mi hozta létre. Megoldani szinte lehetetlen. Hirtelen hatalmas hálát éreztem az egész életemben utált első titkár iránt. A múltak eltiltásával ezt

a problémát megoldotta nekünk. Nem volt rá megoldás, mert nem létezett ez a probléma. Abban a távoli országban ez lett a helyzet. Onnan viszont el lehetett utazni. Most itt állok a kontinens közepén, a Taos Mountain legtetetjén. Az alföldi látvány homályosabb.

Még néhány év, évtized, és senki sem fog élni a velem egykorú, ásókezü gyilkosok közül. Nem lesz életben olyan ember, aki valaha is gonosz parancsot adott volna. Végrehajtók maradnak, aztán már azok se. Talán büntetni is kellene, én nem tudom. A bútorokat emlékeztető tárgyaknak szántam. A botlatókő és társai kicsiny és látványos darabok. Veszélyes, szép tárgyak, talán életveszélyesek is, de van bennük valamiféle látványos kivagyiság. Lásd, én emlékeztetek! Olyan, mint a hegycsúcs. Tele van szórva a kudarcot vallottak színes holttestével. Magas, látványos, zajos. Barlangok kellenének inkább. Sűrű és nehéz helyek, sötétek és hidegek. Alaposan telerakva. Kígyózz közöttük. Juss ki nehezen. Tarditsnak igaza volt.

Azt kívánom én is: éljetez örökké. Golyó ne fogjon. Víz meg ne fullasszon. Ne ártson a méreg, ha öngyilkos akarnál lenni. Senki téged egy ujjal ne bántson. Eltelik ezer év, százezer és százezer, a föld egyszer kihűl, nem lesz egy fűszál, egyetlenegy élőlény nem marad, de megmarad egyetlenegy, te. Sötétségben és fényben, beszédben és némaságban egyedül te maradj ezen a világon. Isten is meghalhat egyszer. Csak te élj örökké. Ne örülj meg. Mindig emlékezz. Ennyit akarok.

Beültem az autóba, egy régi Plymouth volt, ritka darab, mentem vele lassan a városba. Visszavittem a kölcsönzőbe, megebédeltem, elmentem a motelbe, befeküdtem az ágyamba. Azóta várom Héderváry Orsolyát.

Az idill megismételhetetlen. Már az újramondása is giccs. Ütött-kopott klakkom fiatal delfinek színében pompázott. Ébenfa nyelvű umbrellám vigyorgó majomfeje feledtette a belső stiletót. Virágot tűztem a gomblyukamba, kalapot emeltem, kezet csókoltam a feleségemnek, megforgattam Vivi mamát, megvakargattam a kutyák füle tövét, búcsút intettem mindenkinek, kiléptem az utcára. Közönséges hétköznap. Szerda, nyolc óra harminc perc. Gerla, Békés megye, Magyarország, 1943 tavasza, sok-sok éve már. Doctor chemiae Poletti Lénárd harcba indul a kisközség főterén. Ilyen volt az a reggel, így emlékszem most.

Nem volt kedv és nem volt alkalom a lábadozásra. Egy hajnalon egész egyszerűen arra riadtam fel, egyetlen csendes harangkondulás, hogy meggyógyultam. Olyan egészséges vagyok, akár a vadállatok. Épp akkor kelt fel a nap. A házunk mögötti kis réten, harmatos fűben, mezítláb, egy szál alsónadrágban végeztem a korábban gyűlölt tornagyakorlatokat. Öreg vizsláim zavartan néztek. Szegény gazda. Vele meg mi történhetett. Recsegett-ropogott mindenem, erősen dobogott a szívem, de azon a hajnalon minden jólesett. Futottam néhány kört, vágattam és ugrándoztam, indián csatakiáltásokkal, rikkantgatva, akár a bolondok. Ez sem volt elég: kézen is tettem néhány lépést. Repülni is akartam, nem sikerült. Vivi mama először rosszul lett, aztán elájult, később fenyegetőzött, megárt, doktor úr, megárt, szólok a nagyságos asszonykának, legyen esze, de végül mégiscsak sikerült táncba vinnem, ezt akarta ő is. Nehéz volt a teste, sokszoros a vidámság. Keringőztünk, a kutyák is, daloltak a madarak, karattyoltak a fák, Vivi mama könnyezve nevetett, és én ordítva és énekelve igeneltem az én egyetlen életemet.

Nem volt könnyű. Az intim együttlét kölcsönözte cinkosságot aljasul kihasználva végül mégiscsak sikerült megkaparintanom tőle a reggeli elkészítésének jogát. Ahogy jókedvemben csinálom: sonkás rántotta, friss retek, vajas piritós, eperlekvár, pistácia, feketekávé, gyümölcs, és a hübrisz: némi pezsgő. Mindez – a teljes konyhai bútorzat megmozgatása árán – a hátsó kertben, bokrok ölén tálalva.

Könnyű fürdő után, frissen borotválkozva, illatosan, könnyű, világos nyári öltönyben, üdén és kívánatosan, tökéletes eleganciám kora reggeli teljében, udvariasan és szerelemmel, de a meglepetés kedvéért setét rosszkedvet mímelve ébresztettem és hívtam a reggelihez fiatal feleségemet.

Nehéz lett volna nem átlátnia rajtam. A selyem hersegve szakadt. A nyakkendőm csokrába meg a maradéktalan eleganciámba fektetett munkám hamar kárba veszett.

Aztán rohantunk a kertbe, mint a gyerekek, és a hatalmas reggeli közben, mint egy nagyon kékvérű és nagyon agg pár, elmélyülten, degeszre tömött pofával, komolykodva, de ki-kirobbanó nevetésekkel elemeztük az időjárást, kulturális eseményeket, hazai és világpolitikát, Herz-féle szalámi és friss paradicsom, sajt és méz rejtett összhangzatát.

Utána kávé, pisztácia, pezsgő. Még egy kortyot, kedves Ubul?

Párizs, Bukarest, Taos: hol a te fullánkod?

Haljak meg azonnal, abban a szempillantásban, mihelyt e reggelt elfelejtem.

Nem felejtettem el; még élek.

Ha élet ez. Kosztot, kvártélyt előre kifizettem, a pénzem elfogyott. Autóm már nincs. Mozogni nem tudok. Teljesen egyedül vagyok. Irataimat, ezen emlékiraton kívül, összegyűjtöttem, leadtam a recepción, s megkértem a mexikói nőt, hogy baj esetén adja oda a csomagot legközelebbi helyi hozzátartozómnak: Georges J. Palatin, Taos, Plaza la Fonda 5. Kérdezte, van-e baj, készülődik-e. Nem, mondtam. Nincs, nem is lesz, biztonsági jellegű az intézkedés. Gyanakodva nézett rám, az üvegből óvatosan figyelt egy picike kígyó. Megkínált, kapóra jött egy pohár, aztán meg még egy. Méreg, mondta, öl. Már érzem is, kedvesem. Fölmentem a szobámba, aludtam reggelig. Reggeli előtt jólesett volna még egy kis mezcál, de a mexikói ribanc akkor már nem adott.

Fölfaltam mindent. Addig ittam a kávé, amíg el nem fogyott az asztalomról. Utána máshonnan loptam. Egy egész órába került, mire a cukorral és a koffeinnel annyira fel tudtam magam pörgetni, hogy vissza tudtam menni az ágyamba. Kezemben lassan húlt a mocskos bögre. Láttam és hallottam mindent. Értettem is. Nem kellett írnom. Nem volt rá szükség.

Az ablakszárnyak nem teljesen sima üvegtáblákból álltak. Ósdi a szabvány, talán nincs is technika. Ránéztem a felületre, az anyag nem volt homogén, hullámok és mélyedések nagyították és kicsinyítették a kinti látványt: parkoló, 64-es út, sivatag, hegyek. Ha pedig a sivatagi szél becsapta az ablakomat, úgy csengett és bongott az üveg, mintha halkan harangozott volna valaki a kopott gittelésű, feszes fakeretben. Lassan halt el a törékeny hang.

A harangszó mögött fekete és fehér pont mozog. Arab telivér vontatta, kétkerekű homokfutóval ereszkedik le a hegyek közül a síkra Héderváry Orsolya. Hangja nincs, nesztelen suhan. A ló rövid sörénye fölött az ő szőke haja lobog. Egyre közelebb ér, arca előtt kendő, a szeméről is megismerem. Ruhája fehér, erős kezében tartja a szíjakat, vágatnak felém, megérkezik a futó. Orsolya ellép a mexikói mellett, feljön a lépcsőn, az ágyam mellé áll. Tenyerét a homlokomra szorítja. Széthajtja az ingem, keze hátát szorítja a csupasz mellkasomra. Lázás vagy, szerelmem. Nem jó itt neked. Gyere, menjünk el innen.

Felsegít, öltöztet. A falépcsőkön előttem halad. A lépése nem ad hangot, az enyém alatt recseg a nehéz anyag. Ereszkedünk. Nem beszélünk, alig látom, de tudom, hogy nem szabad visszafordulnia. Nem akarok itt maradni. Ne hagyjon itt. Megyek utána. A lépcsőnek vége. Meglátom a kígyós asszonyt, régen azték lehetett, továbbmegyek. Az ajtó feltárul.

Orsolya a napban áll. Mögötte arabs telivér, bőrsátras a könnyű homoki futó, autók, út, sivatag, hegyek. Felül a fogatra. Nem is néz rám, azzal hívogat.

Szaladok utána. Felülök melléje. Újra együtt vagyunk. Elindulunk, suhanunk akadálytalanul a kék hegyek felé, másik ország.

Ezért mondom tehát, hogy Erósz a legősibb és legdicsebb isten, s leghatalmasabb segítségével az embereknek az erény és a boldogság megszerzésében, élőknek és holtaknak egyaránt.

BÖSZÖRMÉNYI GYULA

A HALOTTLÁTÓ

*„Nagyon szeretek állni ott,
vonatok, nézni utánatok,
szeretek, édes fájdalom,
hogyan én maradok.”
Bereményi Géza*

Nő ül az állomáson. Néz. Nézdegél. De hogyan néz! Milyen szempár az, amivel *így* lehet nézdegélni?! Kút alján gödör. Hátborzongató, aljas, provokáló.

Felháborító, ahogy az a nő néz. Édes Isten, ne hagyj el minket! Különben a nő padon ül. A pad szokásos, vidéki állomás sorsverte padja, támlája rég ledobta magáról festékrüháját. Az ülőke szintén. Sorstársak ugyanis! A pad előtt két lépésre sín. Egy pár. Kopott-fényes, jéghideg acél. A tájba hasít hosszan. Arrébb az állomás kongó épülete. Kicsi, magányos, kiközösítve a falu többi háza közül. A jegytömböket huzat borzolja.

A nő kopottabb, mint alatta a pad. Ha lehet egyáltalán ilyet mondani egy nőről, hát ez a nő mocskos. Koszlott a kabátja, ami egykor talán zöld...? Most inkább szürke. Füstszürke. A nő ettől úgy néz ki, mintha maga is mozdony volna. Fújtat is hozzá, nehezen szívja be, préseli ki a levegőt. Kék eres kezein ujjatlan kötött kesztyűk kirojtólódott szárait lengeti a szél. Mintha zászlók...

Lábain bakancs. Ormóttlan, ahogy kell. Szoknyáján fakult szívek járnak körtáncot, elakadva a zsebek durva öltésekkel varrt széleinél. Ott félbetört szívek láthatók.

A nő mellett nincs batyu, csomag, táska. Semmi. Csupán apró üveg, benne gonosz, áttetsző folyadék. Fele már hiányzik. A nő szeme csillog a hideg napfényben. Szempilláin néha könnycsepp gyűlik, de valamelyik kéz – hol egyik, hol másik – durván szétkeni.

A nő rezzentlenül nézi a síneket. Oda kell mellé ülni. Kell. Ahogy ez a nő nézni tud, abban elpusztulhat a világ. Nem szabad hagyni! Milyen jogon néz bárki *így* a világra?

– Mit néz *így*? – kérdem tőle, mikor leereszkedem mellé a padra. A nő féltékenyen

megmarkolja az üvegét. Szereti. Látszik a mozdulatán, hogy senkit nem szeret, de az üvegét, azt igen.

Ez a nő, aki néz, ez fontos itt. Nem válaszol, bár kérdezem még néhányszor. Lézengő utasok gyűlnek körénk a lassú időben. Kezükben csomagok. Tehát utaznak. A nő nem néz rájuk, de amikor megérzi nehéz pillantásaikat gyűrött arcán, mindig kortyol az üvegéből. Hamar kiürül.

Még azt hiszik, hogy együtt vagyunk! Húzom távolabb magam a padon, de felállni onnan, azt nem. Tudni akarom, mit néz így ez a nő. Próbálok én is látni, amit ő. Komikus helyzet, ahogy meresztem a szemem előre, a síneken túlra. Nincs ott semmi, amit így lehetne nézni.

– Édes Isten, ne hagyj el minket! – sóhajt hirtelen a nő. A kegyetlen ital párázik ajkairól. Szavai alig érthetőek.

– Mit mondott? – szólok hozzá. A karját is megragadnám, de elhúzza. Akkor látom meg kabátján a csillagot. Szövetből. Az ősidőkben sárga lehetett. Gondosan felvarrva a vastag anyagra, le ne essék soha.

Ósdi filmhíradókban láttam ilyet.

– Mindjárt jön a vonat! – súgja lobbanó pánikkal a nő, és megragadja a karomat. – Vagonok! Kislányom...! A család! Vigyázzatok egymásra! Lelkecskéim! Az asszonyokat majd a későbbi vonattal... Úgy mondják. Engem is. Majd később. Várjatok rám!

Begördül a személyvonat. Kék kupéiból méla utasok lesnek felénk. Majd fütty, hasító fájdalom a koponya boltozatában. A nő zokog. Csendesen, örökké.

Indulnom kell. Ő tovább várja a következő vonatot. A vonatát. A vonatunkat...

**TÓTH
KRISZTINA**

FOLT

Test helyett inkább csak árnyék
nem lenni múltból jött követ
vendég se már a létezők közt
sem a valóság túsza

Árnyék a percen szép jövőtlen
vándorolni a világba szóttan
hazatalálni bármi másban
a testen túlaludva

Csak egy pulzus az éjszakában
forduló autóban a szívhang
halkulni távolodni aztán
a sötétségbe veszni

Táskabélésben olvadó rúzs
szövetek közt ha nő a vérfolt
ahogy átüt a forró vásznon
a nap emléke lenni

**JÓNÁS
TAMÁS**

NOVEMBER VÉGÉN

Már eltelik egy-két év is anélkül,
hogyan lenne miért magad újra kinyitni,
van reggel, amit kedvelsz, na, de végül:
ha volt is a napban öröm: letagadni!

S bár jönnek időnként érdekes arcok,
s még feltámadnak az eszmececserek,
úgy döntesz végül, jobb kimaradnod,
mert bárhova nézel, több a szemét.

És mégis akad jó indokod arra,
mért ne ereszd a mocsárba magad,
mért ne szaladj, hova bárki szaladna

– bár nem mondod ki – pötyögni szavad:
még nyílnak a völgyben a kerti virágok.
S te nézed a völgyet húlni. Utálod.

ANYÁMRA

Mindig úgy próbáltam nézni, látni, mintha mások anyja volna, s nem fogott ki rajta. Még ha rám is mordult, csúnyákat ha mondott, magaménak láttam, jogot a bolondok. Hittem, hogy titokban csak engemet szeret, hiába születünk túl sokan, gyerekek. Akkor se makogtam, mikor kiderült, hogy különöst a bátyám látásától boldog. Ha nem adott enni, haragudtam másra, nem a táplálás volt az ő vállalása. Hazudott is sokszor, még tőlem is lopott, nem éreztem mégsem valódi haragot. De mióta halott, nem törődöm vele. Hamis az a kereszt, nem az anyám jele.

MUNKA

A száj alattival nem rokon. Van az a két gödör a hátakon. A mosoly is készít hasonlót az arcon. De ezek vakon jók. A pillangó vagy a lepke megérezné, hogy ez kelepce. Két gödör, ami ígéret ujjbegyeknek és félfénynek. Az örök homokban a holdkomp nyoma ilyen. A holtpont félelme, amit utólag szégyellve vall be úrhajós vagy részeg ember. Bocs, elvesztem a részletekben.

FORGATÁS

széttörtem egy poharat hogy ne legyen üres a kígyózó fájdalomból fekete cipőfűzőt és ahogy reggelente a helyiséget fel nem ismerem teknőnek hittem kikapart húsú mellkasomat betegségem ahogy lassan-lassan ágyra lobban kinyitom szemem a scripteletlen fájdalomban

KISS OTTÓ

KI AZ ANGYAL?

Mese tér 6.

Élt egyszer egy író, aki nagyon szeretett teremteni. A könyveiben igen sokféle mesefigurát teremtett, akiket aztán mindenféle tulajdonságokkal felruházott. Legjobban a kedves figuráit szerette. Még ha nem is voltak annyira szépek, a kedvességtől valahogy mindig megszépültek.

Persze az írónak néha gonosz szereplőket is kellett teremtenie, hisz ilyenekkel is találkozott a világban.

Aztán amikor már nagyon sokféle szereplőt teremtett, azt gondolta, jó volna, ha ezek a mesefigurák nemcsak a könyvekben léteznének, hanem a valóságban is megelevenednének. Legalább a kedvesek.

Na de hogyan?

Ekkor jutott eszébe a figurakészítő ember.

A figurakészítő ember színes szobrokat csinált. A gyerekszereplőkről körülbelül félméteres, a felnőtt szereplőkről egyméteres szobrokat.

Ez a méret épp az ő mesefiguráinak való, gondolta. Felkereste hát a figurakészítőt, hogy megrendeljen néhány kedves szereplőt, és ha már ott van, néhány kiegészítő építményt is.

– Hova tegyem őket? – kérdezte a figurakészítő, amikor meghozta a teherautójával a színes szobrokat.

Az író megvakarta a fejét, mert egy tömbház első emeletén élt, és ott nem fért el annyi szereplő.

– Ide, a fűre! – mutatta végül. A dolgozószobája ablaka alatt ugyanis hatalmas füves terület terpeszkedett. – Itt lesz a nyári rét – mutatott a füves terület egyik felére –, itt pedig a téli rét – mutatott aztán a másik felére is.

Pakolni kezdtek. A téli réten nemsokára egy jégkunyhó alakú palacsintasütőde állt, mellette egy hordó alakú, piros tengeralattjáró. A tengeralattjáró elé került a könyv két gyerekszereplője, Luca és Dominik, valamint Cicuskám, a macska az ő kandúr barátjával, Hapsi Pállal együtt – és persze a felnőttek: Turbó mama és Beton tata is. A sütőde elé tették Inuitot, az eszkimó kislányt, aki Hógolyót, a barátságos jegesmedvét figyelte, amint az két manccsal majszol egy palacsintát.

Mire minden szobrot leraktak a teherautóról, a környék összes gyereke ott játszott. Annyira élvezték a könyvszereplők társaságát, hogy estig haza se akartak menni. Csak jóval sötétedés után kezdtek búcsúzkodni a szobroktól, épp akkor, amikor az író kinézett az ablakán, hogy lefekvés előtt még egy utolsó pillantást vessen a szereplőire.

A nyári rét közepén egy léghajó állt. Olyan, amelyet az író egyik könyvének két főszereplője, egy sovány és egy kövér fiú készített: dupla falú doboz tizenkét léggömbbel a tetején. Mellette volt a piros cserepes házikő, erkélyén egy gyönyörű

lánnyal, Fáber Lilivel, aki épp frissen lakkozott körmét szárította a szélben, és közben a léghajó dobozában álló két fiút, Dodit és Szálkát figyelte. A ház ajtajában egy hatalmas pocakú ember, Halló István nézelődött, a ház előtt a padon szakállas öregember, Ármin bácsi pipázott, előtte pedig egy régi típusú autóban Ati, a szőke kisfiú tekergette a kormányt. A ház mögött, a fűben Szusi apó ült törökülésben, és mobiltelefonját próbálgatta.

– Nagyon jó helyre kerültetek – mondta az író az ablakból, és gondolatban megsimogattott néhány szereplőt. – Olyan az egész, akár egy kis település. Kár, hogy nevet nem adtam neki. De így is otthonosan érezhetitek benne magatokat.

Az író éppen becsukta volna az ablakot, amikor meglátta, hogy két kedves figurája, egy Emese nevű kislány és egy Márió nevű kisfiú érkezik a piros cserepes ház elé. Márió – teljes nevén egyébként Csillagszedő Márió – egy kalapácsot hozott, és amikor Emesével megálltak a ház előtt, felszegezett a falra egy táblát, amelyre az volt írva: Mese tér 6.

Az író elmosolyodott, és nyugodt szívvel ment aludni. Tudta, hogy a figurák immár végérvényesen birokba vették az ablaka alatti területet.

A gyáva fiú és a barlang

Élt egyszer egy fiú, aki nagyon félt a sötétben. A többiek csúfolták, pedig volt, amitől ők is nagyon féltek. A városszéli kiserdő mélyéről nyíló barlangot például messze elkerülték.

– Hagyjatok már békén! – mondogatta nekik a gyáva fiú, de hiába, mert amikor estig fociztak, vagy sötétedésig tartott egy-egy kirándulás a kiserdőben, a csúfolódók hazafelé mindig rákezdték: – Gyáva, gyáva!

– Azért kiabálnak, mert ők is félnek! – vigasztalta a gyáva fiút a barátja, aztán győzködni kezdte, hogy menjenek el együtt a barlangba, mutassák meg a többieknek, milyen bátrak.

– De én nem merek odamenni – válaszolta a gyáva fiú.

– Eggyel több ok arra, hogy odagyere! – mosolygott a barátja. – Le kell győznöd a félelmedet! Nem lesz sötét, viszünk gyertyát is – biztatta.

– Hát jó – mondta a fiú.

Elindultak. De még oda sem értek, már aggodalmaskodott:

– Hoztál gyufát? – kérdezte.

– Hoztam – nyugtatta a barátja.

– Akkor jó – nyugtatta magát a fiú is. – Biztosan meggyullad.

A gyertya elsőre meggyulladt. Maguk előtt tartva mentek be a barlang száján. Síri csendben haladtak, se madárcsicsergés, se zaj nem szűrődött be.

A helyiség üres volt, csupán egy szikla állt benne az egyik falnál. Hamar bejárták, és már kifelé tartottak, amikor a szikla mögötti falban mélyedést fedeztek fel. A gyertyát a sziklára tették, és beléptek a mélyedésbe, de ott sem találtak semmi érdekeset. Azt viszont észrevették, hogy a gyertya hatalmassá növeszti az árnyékukat, és kivetíti a barlang szemközti falára.

– Huhú! – huhogott a gyáva fiú barátja. Elég félelmetes volt, ahogy a hang torzan visszaverődött a falakon. – Félsz? – kérdezte.

– Nem – mondta a gyáva fiú. – Huhú! – huhogott aztán ő is, és széttette a kezét, amitől úgy látszott, mintha valami óriási szörny kezének árnyéka jelent volna meg a barlang falán.

– Van egy ötletem – súgta a barátja. – Várj meg itt, mindjárt jövök!

– Jó – felelte a gyáva fiú. – De nagyon siess!

Már vagy tíz perce várt, de a barátja nem jött. A gyáva fiú egyre jobban félt. Éppen aggodva figyelte a saját hatalmas árnyékát a falon, amikor neszt, aztán pedig furcsa hangokat hallott. Nagyon megijedt, de szinte ugyanabban a pillanatban meg is könnyebbült, mert meghallotta a kiáltásokat is a barlang szája felől, és rögtön felismerte a többiek hangját:

– Egy szöőörny! Egy hatalmas szörny van a barlangban! – rikoltozták, amint megpillantották ők is a hatalmas árnyékot.

A gyáva fiú azonnal megértette, hogy a barátja csalta el őket a barlanghoz, hogy ha mernek, jöjjenek be vele együtt. Megkönnyebbülten felnevetett, a barlang faláról visszaverődő torz nevetéstől viszont a látogatók még jobban megijedtek, és hanyatt-homlok menekültek kifelé.

Aztán, amikor végre csend lett, a fiú a többiek megszeppent tekintetétől kísérvé, nyugodt arccal, mosolyogva sétált ki a barlangból.

Akkortól kezdve senki sem merte őt gyávának nevezni, hisz ő volt az egyetlen, aki egyedül járt bent a szörnynél a barlangban. Ő volt tehát közülük a legbátrabb.

Ki az angyal?

Élt egyszer öt testvér. Két lány és három fiú. Esténként körbeülték a konyhaasztalt, hogy megvacsorázzanak. Az édesanyjuk mindegyikük tányéjára egyenlő adagot tett, aztán jó étvágyat kívánt.

– Beee, úgysis én leszek az angyal! – mondogatta ilyenkor a legnagyobb fiú.

Általában tényleg ő ette meg leghamarabb a vacsorát, így szinte mindig ő lett az angyal. És ezt sietett is azonnal a többiek tudomására hozni.

– Én vagyok az angyal, én vagyok az angyal! – rikoltozta, alighogy lenyelte az utolsó falatot. Aztán piff-paff, ütögetni kezdte a testvéreit, és azt hajtogatta, hogy ha nem siettek, ördögök lesztek, ha nem siettek, ördögök lesztek!

Ha az édesanyja rászólt, a fiú kicsit megszelídült, már csak a terítőt húzogatta, vagy az asztal alatt rugdosta a lábakat. De amikor a többiek is befejezték a vacsorát, megint csúfolni kezdett valakit. Általában a kisebbik lányt, mert ő lassan evett, ezért szinte mindig utolsó lett.

– Te vagy az ördög, te vagy az ördög! – kiabálta ilyenkor a legnagyobb fiú.

Egyik este azonban a fiúnak megfájdult a foga, és bármennyire is sietett volna, a falatokat csak óvatosan tudta a szájába tenni, és rágni is csak lassan, óvatosan tudott.

Aznap este nem szólt a többiekhez, örült, ha fájdalom nélkül le tudott nyelni egy-egy falatot.

– Beee, nem te leszel az angyal! Beee, nem te leszel az angyal! – hajtogatták most a többiek, és a sok beszédőtől most ők is lassabban haladtak az evéssel.

A fájós fogú fiún kívül csak a kisebbik lány nem kiabált. Ugyanolyan csendesen evett, ahogy máskor is szokott.

Aznap ő lett hát az első.

De amikor végzett, akkor sem kezdett kiabálni, hogy ő győzött, hogy ő lett az angyal.

Megvárta, míg mindenki befejezi a vacsorát, és amikor a legnagyobb fiú is lenyelte az utolsó falatot, rámosolygott, és csak annyit mondott neki:

– Azt hiszem, ma te lettél az angyal!

Misike ajándéka

Élt egyszer egy kisfiú, akit Misikének hívtak. Egyik vasárnap délelőtt labdásat játszott a szobában Gyuszi apuval. Anyu pedig a konyhában főzött.

– Te is érzed a jó illatokat? – kérdezte egyszer csak Gyuszi apu.

– Igen – felelte Misike.

Ebéd közben Gyuszi apu visszaemlékezett a gyerekkorára:

– Régen az én anyukám is ilyen finomakat főzött! – mondta.

– Tényleg? – kérdezte Misike.

– Bizony! – bólogatott Gyuszi apu.

Délután kirakósat játszottak. Anyu is segített nekik, hogy biztosan összeálljon a kép.

A kirakós egy autós kisfiút ábrázolt.

– Régen nekem is volt ilyen autóm – emlékezett vissza Gyuszi apu. – Te is szeretnél egyet? – kérdezte Misikét.

– Én fénykardot szeretnék – felelte Misike őszintén.

Az esti lefekvéskor Gyuszi apu autós mesét olvasott a kisfiúnak.

– Holnap óvoda után kettesben elmegyünk a játékboltba, és veszünk neked egy autót – tervezte meg a másnap délutánt Gyuszi apu, amikor a mese véget ért.

– Vagy fénykardot – mondta Misike, és bizakodva nézet Gyuszi apura.

– Most már aludj! – simogatta meg Gyuszi apu Misike kobakját. – Jó éjszakát!

Másnap azonban Gyuszi apunak estig bent kellett maradnia a munkahelyén, így Misikéért anyu ment az óvodába. A játékbolt éppen útjába esett, és úgy gondolta, ha már arra jár, visz egy kis meglepetést Misikének.

– Hurrá, fénykard! – örvendezett szívből Misike, amint meglátta az ajándékot.

– Hát ez remek! – örvendezett Gyuszi apu is, amikor hazaért a munkából.

Este újra együtt volt a család. Anyu a konyhában vacsorát főzött, Misike pedig a szobában fénykardosat játszott apuval.

Lekapcsolták a villanyokat, és ahogy Misike szaladt, a fénykard világított a sötétben.

– Legyőztelek! Legyőztelek! – kiáltozta közben apunak.

A vándor asszony gyermekei

Élt egyszer egy asszony, akinek két fia meg egy lánya volt. Háza viszont nem volt, ezért mindig vándorolt.

Amikor egy tanyaához ért, benézett az ablakán. Egy férfit látott, aki a mécsvilágnál ült. Bekopogott hozzá.

– Itt vagyok ezzel a három szegény gyermekkel, adj nekünk vacsorát és szállást! – kérlelte.

Az ember beengedte őket, ételt adott nekik, azután mindnyájukat lefektette.

Reggelre azonban az asszony megváltozott, és így szólt a házigazdához:

– Kicsi nekünk ez a tanya! – Azzal kitessékelte onnan az embert, és a nagyobbik fiához fordult: – Ezután itt fogsz élni! De vigyázz, soha senkit be ne engedj, mert látod, hogy mit tesz veled! – És két gyermekével továbbindult a falu felé.

Amikor elért az első házhoz, benézett az ablakán, azután bekopogott az emberhez, aki ott lakott.

– Itt vagyok ezzel a két szegény gyermekkel, adj nekünk vacsorát és szállást! – kérlelte.

Az ember beengedte őket, ételt adott nekik, és mindnyájukat lefektette.

Reggelre azonban az asszony megint megváltozott, és így szólt a házigazdához:

– Kicsi nekünk ez a ház! – Azzal kitessékelte onnan az embert, és a kisebbik fiához fordult: – Te ezután itt fogsz élni! De vigyázz, soha senkit be ne engedj, mert látod, hogy mit tesz veled! – És a lányával továbbindult a város felé.

Amikor elért egy szép lakáshoz, bekopogott az emberhez, aki ott élt.

– Itt vagyok ezzel a szegény gyermekkel, adj nekünk vacsorát és szállást! – kérlelte.

Az ember beengedte őket, ételt adott nekik, azután a szobájukba kísérte őket.

Reggelre azonban az asszony most is megváltozott. Azt mondta a házigazdának:

– Kicsi nekünk ez a lakás! – Azzal kitessékelte onnan az embert, és a lányához fordult: – Te pedig ezután itt fogsz élni! De soha senkit be ne engedj, mert látod, hogy mit tesz veled! – Azután elindult az asszony, hogy meglátogassa a két fiát.

Amikor a tanyaára ért, a nagyobbik fia így fogadta:

– Édesanyám meghagyta, hogy soha senkit be ne engedjek, mert kitessékel! – Azzal becsapta előtte az ajtót.

Amikor az asszony a faluba ért, a kisebbik fia így fogadta:

– Édesanyám meghagyta, hogy soha senkit be ne engedjek, mert kitessékel! – És ő is becsapta előtte az ajtót.

De a lánya jószívű maradt. Amikor az asszony a városi lakáshoz ért, beengedte az édesanyját.

Másnap reggel azonban az asszony így szólt hozzá:

– Az én lábam már öreg, nem bírja a járását. A te lábad viszont fiatal, menj, és keress magadnak szállást!

A lány elindult hát, hogy szállást keressen magának. Nagyon szomorú volt, amiért az édesanyja így elbánt vele. Csak ment és ment, és néha eleredtek a könnyei a nagy szomorúságtól.

– Hát te meg miért sírsz, szép királylány? – hallotta egyszer csak a háta mögül.

– Nem vagyok én királylány, csak egy szegény vándor – fordult meg a leány, és egy daliás királyfit látott.

– Ha szegény vándor vagy, akkor gyere velem a palotámba! – kérlete a királyfi.
Nagyon megtetszett a leánynak a daliás királyfi, amiért ilyen kedves volt vele.
Elindultak hát a palotába.
Nemsokára lakodalmat tartottak, de nem világraszólót, csak szerényet.
Később azt tervezték, meglátogatják a lány testvéreit és az édesanyját, ám végül úgy döntöttek, mégsem mennek sehová.
Inkább boldogan élnek, míg meg nem halnak.

A titkos rekesz

Élt egyszer egy vörös hajú fiú, akit Rafaelnek hívtak. Nem volt különleges, csak amennyire minden ember különleges. Nem is gondolta magát annak, hisz soha nem történt vele olyasmi, ami mással ne történhetett volna meg.

Azon a napon azonban, amikor Rafael tizenkét éves lett, az iskolából hazafelé tartva talált egy kulcsot a járdán. Lehajolt érte, nézegette. Érdekes kulcs volt, szív alakú, de nem tulajdonított neki nagy jelentőséget. Zsebre vágta.

Otthon tortával és ajándékokkal fogadták. Szívből örült a születésnap meglepetésnek, és a kulcsról el is feledkezett.

Másnap az utcán, ugyanott, ahol előző nap a szív alakú kulcsot találta, meglátott egy lányt. Úgy érezte, ismeri valahonnan, s mert tetszett neki, utánaindult. Gondolta, megnézi, hol lakik. Tisztes távolságból követte, hogy a lány ne vegye őt észre. Egészen addig ment utána, míg a lány el nem tűnt egy üvegezett lépcsőházban.

Három nappal később, egy szombati napon az iskola udvarán ünnepséget tartottak, és a lány éppen Rafael mellé került a sorban.

– Szia! – köszönt a fiúnak. – Megismersz?

– Szia! – köszönt Rafael is, de nem tudta, mit feleljen, hisz azt gondolta, a lány nem láthatja őt, amikor követte.

– Annabella vagyok – folytatta a lány. – Együtt jártunk óvodába, csak azután mi elköltöztünk innen. De néhány hete visszajöttünk, és most újra ebben a városban élünk.

Rafael nagyon megörült Annabellának, és hirtelen megértette, miért volt neki is annyira ismerős a lány. Bár nagyon megváltozott, most is ugyanúgy tetszett neki, mint régen.

Annabella is örült Rafaelnek, az ünnepség végén meg is kérte a vörös hajú fiút, hogy reggel menjen el hozzájuk.

– De ne áruld el, hol laksz, meglátod, így is odatalálok! – mosolygott rá sejtelmesen Rafael.

Másnap megreggelizett, és már futott is az üvegezett lépcsőházig. Felszaladt az emeletre, megkereste Annabellák ajtaját, és becsengetett.

– Hát te hogy találtál ide? – csodálkozott a lány, aztán betessékelte Rafaelt a szobájába.

– A szívem vezetett! – mosolygott rá megint a fiú, de akkor még ő sem sejtette, hogy mennyire igazat beszél.

Amikor leültek, Annabella egy tál almászeletet tett az asztalra, azzal kínálta Rafaelt. Társalogni kezdtek, és Annabella annyira belemelegedett, hogy a végén még azt is elárulta Rafaelnek, hogy ha majd egyszer gyereke születik, Gabriellának nevezi el.

– És ha fiad születik? – nevetett Rafael.

– Akkor Gábrrielnek – felelte megfontoltan Annabella.
– Jó – mondta a fiú, és az asztal mellett álló faládikára mutatott: – Az mi?
– A kincsesládám – mondta Annabella. – Évekig ebbe gyűjtöttem az emlékeimet. Van egy titkos rekesze is, csak sajnos a költözéskor elveszett a kulcsa. Egy szív alakú kulcs.
– Ilyen? – kérdezte Rafael, és előhúzta a zsebéből a kulcsot, mert akkor jutott eszébe, mit talált a járdán.
– Pont ilyen volt! – kiáltott fel a lány. Aztán gyorsan felhajtotta a faládika tetejét, és a kulcsot a titkos rekesz zárjába illesztette.
Éppen jó volt bele. Amikor elfordította, a rekesz azonnal kinyílt.
A lány Rafaelre nézett, aztán sorban megmutatta a kincseit. Mindent elővett, minden apró tárgyat, minden apró emléket, amit óvodáskora óta elzárt ide. A tárgyakról eszébe jutott egy-egy történet, és mindet el is mesélte Rafaelnek, még a szíve legtitkosabb zugaiba is beavatta őt.
Azután a fiú mesélte el neki a kulcs megtalálásának történetét.
Amikor Rafael elhallgatott, Annabella rámosolygott.
– Úgy érzem, mától megint szép lesz az életem – mondta.
És este lett, aztán megint reggel.

KÖRÖSSI P. JÓZSEF

PÁJSLI

Még ma meg fogok halni (nem nagy veszteség!), de mi lesz a pájslival, amit most éppen főzök, nem nektek, magamnak.

Kiveszem a tüdőt meg a szívet a léből, érzem a babér meg a bors illatát. Hagyom kicsit kihűlni a vágódeszkán. Azért kicsit, mert jó az, amikor a húсок és izmok csíkozása közben csípi a forróság az ujjbegyemet, na meg ne dermedhessen meg az izom. A szív keményebb, mint a tüdő, hosszabban perzseli az ujjbegyet. Miért a szív a legkeményebb? Miért a szív a legkeményebb izom?

Úgy tudtam kétszer bemenni Pestre, hogy előtte két-két Algopyrin-injekciót megittam. Száraz köhögéssel kezdődött, és az örömben, hogy feljött a slejm, majd megfulladtam. Rendeltem korábban már életmentő házi orvosomtól taláalomra egy csomó gyógyszert, amit kihoztak. Miután elolvastam a sok félelmeteset, amit mindegyik dobozkában *betegtájékoztató*nak hívnak, nem merem bevenni egyiket sem. Hívhatnák tájékoztató helyett betegfenyegetőnek. Szövegértelmező, ennek következtében szövegtisztelő állampolgár vagyok, inkább fájtam magamnak.

(Miért nem merem bevenni, ha nem nagy veszteség a halálom? – ez a kérdés zárójelben marad!)

Ne ijedj meg, mondta az életmentő doktor bácsi, minden hülyeséget beleírnak, hogy ne perelhesd őket, de ha mégis megteszed, hát ők beleírták, hogy éppen te vagy az, akinek nem való, sőt éppen te vagy életveszélyben, ha mégis beveszed. Meg akkor is, ha nem.

Mit?

Hát azt!

A doktor bácsi azt mondta, hogy a neonemtudommi, az a citran nekem, az én állapotomban már kutyafing, ha az jobban tetszik, merthogy kutyás és macskás is vagyok, akkor macskafing, maradjunk abban, azt ne kérjem, csak az íze jó.

– Honnan tudod?

– Mondják a gyerekek. ACC 600-at vagy valami ilyesmit igyál, naponta egyet, az majd kitisztít. Nem téged, az lehetetlen, hanem minden lég- meg légmentes utat, ami előtted áll.

– Hát az, különösen a légmentes, az kevés.

Az orvosokat meg, azt mondta az egyszer már életmentő doktor bácsi, hagyjam magukra, hagyjam élni őket, mert ami miatt jajgatok, az sima gerincserv. Gerincschérwöz. Írjad dupla wével, Klári, mondja az asszisztensnek, és escéhával, így: gerincschérwöz. Dupla wével elegánsabb, a hosszú ő-vel magyarosabb.

Merthogy közben a torkom után begyulladt a derekam. Ugyanúgy fáj, mint amikor két és fél hete egyszer már elviselhetetlen volt. Hiába minden újabb faszág (vagyis a félelmetesség meg a betegfenyegetéssel való szembemenés), nem használ semmi, nem csillapul. Ismét, újra és újra felvonulnak a testemben a gerincserv, ma már gerincschérwöz nem teljesen önkéntes aktivistái, és én, vénember, kénytelen vagyok mutogatni magam a kis szajhák előtt.

– Vissza lehet ezt még baszni!

– Úristen, ezt a sérvet vissza lehet még baszni?

– Érzed, hogy visszamegy?

– Érzem! Érzem! Vissza fog menni!

– Ez a tizenkilencedik orgazmusom alattad.

– Akkor vissza lehet. Akkor vissza fog. Érzem, vissza fog a helyére menni.

(Jut eszembe: miért minden végzetes jövőjű betegség nőnemű a fejünkben? A férfifejben. Leukémia kisasszony, Hasnyálka, meg ez itt, az enyém – nagyképpen csatlakozom, és persze érdemtelenül –, a Gerincschérwöz. A többi, a sok elfelejtett régi – légi! – kisasszony sem smafu, például Skizofrénia nagyasszony, vagy a csókolom a kezét, Depresszionáta. Ezek után már nem is az enyém ez a Gerincschérwöz. Mindenkié! Benyomultunk! Nős – lányos – betegségünk van nekünk is! Csokros Szunamita!)

Lea (szerelem is volt a két és fél év alatt nemegyszer) amikor meglátott (gerincemmel hajbókolva, hiszen ismer), azonnal készített egy gyömbérteaát. A reszeléket is megettem, jól csipett jó helyen, éppen azért még többet. Ma, otthon, amikor ezt írom neked, ezt az egészet, kedves Lu, vietnámi zeneművésznő, ne azt válaszold azonnal, hogy „én főztem ki magamnak” a csalánból és hársból főzött csurdalét. Jöttek a többiek, a többi nő, a sosem volt szeretők. Húsleves, gombás húsleves, gombás, borsos húsleves. Csak a levesek.

Hülyeség minden, amit nem árt, ha kitalálunk. Maradjunk hárman együtt ezzel a kis Gerincschérwőzzel. Azaz négyen.

– Férfjhez kellene újra mennem – így Lea –, hogy legyen végre megint valaki, aki felássza a kertet.

– Nekem is megnősülnöm, hogy bejöhessen a ketreembe az ápolónőm – így én.

– Te beszélsz? Olyan egyenes a gerinced, hogy hozzá se férek! – mondja Lea helyett Lu. Mert ő van itt. A többi senki.

– Nincs kit szapulnom – mondom nekik, hárman vagyunk –, ezért fogok megnősülni! Elveszem az ápolónőt, amint jelentkezik, akárhogy hívják is majd ott, ahol vagyok. Lu vagy Lea, esetleg Gerincschewőz.

Milyen hatásosan bele lehetne taposni most valakibe, mászkálni benne, mindegy kiben, mászni, mászni, mászkálni, csak itt legyen. Hogy megelőzzem a gerincservemet, maradjon csak a kitüremkedés, akár naponta injekciózva is.

– Havonta – ezt már Lu ígéri Leának.

– Mégis naponta – ígéri Lea Lunak.

Nem dönthetek.

A pájslit azért írom, hogy mindenképpen gyertek, fogyasszátok el, a jövő héten még biztosan jó, addig ideértek, ha elkezdtem, akkor még megleszek. Csak a zsömlegombócot kell hozzá elkészítenie valakinek, mert amihez ti (ketten, esetleg majd hárman, három feleség, mind máshonnan) értetek, azt én nem tudom, nem ismerem. Na meg, hogy mentségem is legyen, zsömlém sincs, arról megfeledeztem, száraz zsömlét hozzatok. Járjátok be érte a várost, vagy dolgozzátok meg a zsömlét hajszáritóval. Hajnalban, hatkor nyit a bolt, a mobilbolt hét előtt jön. Megáll a buszforduló után (ez egy falu, Halleluja bukása óta tanya), kilenckor már sehol, friss zsömléje van, a száraz zsömlét nem tudom semmiképpen megoldani.

Nincs a mobilbolton meg a szódáson kívül semmi, füstölt árut hoz házhoz egy kétes hírű vállalkozó. Kocsma, orvosi rendelő, állatorvos, óvoda, iskola, szomszéd csak volt. Világvégi faluvégi világban élek tizedik éve.

Puliszka, ha nincs zsemlegombóc (ha még élek, mire ideértek, merthogy fagy), az lesz. Megoldható.

Gerincschewőz erotikus támadásának hatása alatt másfél, két, két és fél órát biztosan túlélek. Kettőtök, na jó, hármótok között. (Levest, többször kértem, most már ne hozzatok, ne emiatt tartásatok egymás között a kapcsolatot.) Fát is kell behordani. Lea, Lu és Gerincschewőz, abban a sorrendben, amelyben maradtatok.

Ha bűzlik a bejárat előtt a macskák szája, azonnal észreveszitek, amint ide, ahol most vagyok (és akkor már nem leszek), beléptetek. Kulcs az ablakban a cserép alatt, ti csak tudjátok (három máshonnan érkező feleség, három férjes asszony). Korábban is megtaláltatok, amikor még a ház- és lakásvédelem is működött. Miattam van ott, ahol van (a kulcsra gondolok). De a kutya, Kóc is kiadja annak, akivel legalább egyszer már találkozott. Kidobja a kerítésen, ismerőst nem ugat, puli. Szeretni fog mindenkit, annál jobban, minél később találtok rám.

Értitek ti ezt? Hatszobás, tizenkét helyiséges, tornácos, nagy udvaros, kertes, faluvégi világban készül a pájsli. (Három, mások feleségét várom).

VÁMOS MIKLÓS

TA-TA-TA-TAMMM

(szimfonikus regény, első tétel)

A mellém kerülő nők előbb-utóbb karamboloznak, mondta Iván, a hangmérnök, azon a szeptemberi estén, valamikor éjfélját, amikor összeismerkedett Ivánnal, a filmíróval. Még egyikük sem tudta, hogy következő éveiket meghatározza majd a barátság, mely áramütésszerűen alakult ki bennük. Kezdetben mind a kettő azt hitte, inkább csak őbenne, ám hamar világossá vált, hogy kölcsönös.

A hangmérnök, Kispéter Iván születésnapját ünnepeltük, erről azonban a filmíró, Nagy Iván nem tudott, így értelemszerűen ajándékot sem vitt. Ismerősök hozták magukkal egy koncertről. Utálta az éjszakába nyúló partikat és a nyilvános szórakozóhelyeket. Maga sem értette, mi ütött belé, de elballagott az alkalmi társasággal a Dob utcai romkocsmába. Basszuskulcs a neve. Ezt az összetett szót évtizedek óta használta káromkodás helyett, ellenállhatatlanul szellemesnek gondolva. A valaha gangos bérházként működő épületben a keramitkockás udvart fémvázaz üvegte-tővel fedték, alatta zajlott az italozás.

A bárpultnál ücsörgött a kis csoport, amelyhez csatlakoztak. Ekkor – Nagy Iván hatalmas meglepetésére – a hangszórókból kiáradt az ELSŐ. Ő már csak így nevezte, bennfentesen, azt is tudta, hogy C-dúr a hangneme. Amikor elhatározta, hogy filmet ír Ludwig van Beethoven kilenc szimfóniájára, gondos anyaggyűjtésbe kezdett. Nehezen és lassan tudta megfejteni a kottákat, mégis beszerzett néhány partitúrát. Az ige pontatlan, egyszerűen kikölcsönözte őket a Mafilm (Magyar Filmgyártó Vállalat) könyvtárából. Az a cég már csődbe ment, így a sűrke kiadványokat megtarthatta. Elbirtokoltam, gondolta e jogi szakkifejezéssel. Más a helyzet azzal a kötettel, amelyet bibliaként forgatott e terve kivitelezése érdekében: Bartha Dénes *Beethoven és kilenc szimfóniája* című hiánypótló műve a zeneszerző születésének kétszázadik évfordulójára jelent meg. Ő egy filmzenéket komponáló ismerősétől – nem mondhatunk mást – lopta el.

Ebben olvasta, hogy C-dúr. Meg azt is, hogy: *A tétel tulajdonképpeni kezdetét, főtémáját 12 ütemnyi adagio bevezetés előzi meg, Haydn londoni szimfóniájának mintájára. A bevezetés legérdekesebb eleme a kezdő disszonancia: Beethoven (mintha nem is C-dúr szimfóniát írna) F-dúr domináns szeptim akkordjával kezdi művét, szinte kihívó gesztussal.* Imádtá a „szinte kihívó gesztus”-t, s dramaturgiai tanácskozásokon többször bedobta, akkor is, ha nem illett ahhoz, amit magyarázott. Most az említett F-szeptim szólalt meg, az erős dumazsongás ellenére kristálytisztán. Kvadrofón? Igazából nem tudta, mit jelent az pontosan, sosem tett szert HIFI-re. Rémlott neki, hogy a kezdő akkordokban fafúvósoké a főszerep. Fagottok és fuvalák... talán. De zúgnak a vonósok is alattuk.

Az efféle helyeken szokásos tuc-tuc zenére számított. Hátbavágottan fékezett le, egy magas szék támlájába kapaszkodva. Tú-du! Követte a többi akkord, már elfelej-

tette, milyenek, s indult a vonósok kergetőzése. Már ott állt a hórihorgas születésnapos előtt. Az nyújtotta a kezét: Iván... Kispéter Iván. Ő pedig: Én sem mondhatok mást, Iván... Nagy Iván.

A hangmérnök magas volt és vékony, a filmíró inkább töpszli, pocakosodó. Össze-nevettek. Egy jegenye és egy törpefenyő, gondolta a hangmérnök. Milyen erős keze van, gondolta a filmíró. Maradt az ünnepelt megnyugtató közelségében. Beszélgetni akart vele. Azzal kezdte: Fura, hogy itt Beethoven szól. A hangmérnök nevetett, abszurd, ugye; nem szokott, most a tiszteletemre játsszák, a tulaj az unokaöcsikém. Nemsoká az unokaöcs is fölbukkant, ő sem alacsony, vörös haj és mélybarna szem, mint a nagybácsié.

Úgy tűnhetett, mintha dumálnának, pedig csak hallgatták a szimfóniát, testük lágyan hajladozott a karmester diktálta ritmusban, a finom, ütemes mozgás közös áramkörbe vonta őket. Kispéter Iván azt is tudta (és mondta), hogy ezen a felvételen Furtwängler vezényel, valamikor a második világháború után, Svájcban. Oda menekült, mert a hitlerajt végigkarmesterkedte a nácioknak (fintor), aztán nem igazolták.

Nem igazolták?, a filmíró Iván csak magában ismételte. Megsuhintotta a tanulatlan-ság bizonytalanságának szele. Ő ugye hosszú ideje készült forgatókönyvet írni zenei struktúrára. Nem zenés filmet, hanem olyan cselekményt, mely egy vagy több zenemű szerkezetét és hangulatát követi. Ötletével – film, zenére, zenéből – az összes magyar stúdióból kidobták már. Talán igazuk volt, szinopszisaiból és treatmentjeiből nehezen hámozható ki, hogy mi látható majd a vásznon. Sok hibát követett el, például azt a mottót választotta: *Beethoven volt az első heavy metal*. Ismert magyar rocker mondta, olvasható a neten, Nagy Iván sem értette pontosan, de frappánsnak vélte. Tapasztalatai szerint a forgatókönyveket a pénzosztók soha nem olvassák el, csak átlapozzák, a rendező és az író neve alapján döntenek. Ezért a mottó sorsdöntő lehet. Ő egész pályafutása során legföljebb másodrendű rendezőket tudott megnyerni. Inkább harmadrendűeket. Tulajdonképp csak kettőt. Az egyik film elkészült, a másiknak a forgatása félbeszakadt, mert az a harmadrendű disszidált.

Semmi kétség, Nagy Iván a saját szakmájában nem valami nagy, az ő neve semmire nem garancia – sajnos. Olyan jó vagy, mint a legutolsó filmed, állítólag így tartják Hollywoodban. Az ő legutolsó (és egyetlen bemutatott) filmje a *Sólyomszem* volt, több mint tizenöt éve, gyerekeknek szólt, James Fenimore Cooper indiánregényei nyomán. Úgy megbukott, hogy utána bezárták a mozit, és tatarozni kezdték. Nem igaz, de szerette bedobni e szakállas poént, filmes körökben sokan ismerik. Azokban a filmes körökben, amelyekhez egész életében tartozni szeretett volna.

Talán most. A hangmérnök Ivánt az isten küldte útjába. Ha valaki, ő érthet ahhoz, miként lehetne filmre álmodni a zenét. Egy szimfóniát Ludwig van Beethoventől. Vagy akár mind a kilencet. Amikor még celluloidra forgattak, kábé kilenc bobinból – nagy alakú tekercsből – állt az egész estés játékfilm. Hm, szimfóniánként egy? Meglátjuk.

Nagy Iván, a filmíró úgy érezte, első látásra beleszeretett Kispéter Ivánba, a hangmérnökbe. Nem szexuálisan, hanem... annál mélyebben. Rátaláltam a testvéremre, a harcostársamra, a másik felemre!, gondolta, noha maga is tudta, hogy efféle elragadtatásra még semmi oka. Célzerűbb volna várni, míg kiderül, mit tart erről a másik. Ám a filmíró Ivánnak a késleltetés sosem ment.

Ismeretségük korai időszakában nem tett föl kérdéseket, így csupán később értesült arról, hogy Kispéter Iván karrierje is megfeneklőben. Valaha a rádióban dolgozott ko-

molyzenei felvételek hangmérnökeként. Ám a Magyar Rádió hosszabb ideje nem készít ilyeneket, a régi szakembergárdának fölmondtak. Egy darabig kereskedelmi adók stúdióiban talált alkalmi munkát, mostanában mind ritkábban. Fő anyagi forrása, hogy esküvőkön és vállalati rendezvényeken hangosít, hála elsősorban a vörös hajú és mélybarna szemű unokaöcsnek. Akinek köszönhetően hömpölyög a zsvivj alatt-fölött-mellett az ELSŐ – Nagy Iván már csak így hívja, mint tudjuk. Az ünnepélyes, lassú ráfutást föl váltja a vonások nekilődulása, pedig (Kispéter Iván később majd elmagyarazza) Furtwängler ezúttal komótosabb tempót diktál, mint más karmesterek.

Iván, a filmíró várt, míg ez a rész lement, s csak azután szólalt meg, amikor a dallamot átvette a fagott. Szeretném, ha beszélnék... beszélgetnék... egymással, amint ezt a szót is odabiggyesztette, legszívesebben visszaszívná, elvégre hogy a frászba, ha nem egymással?! De élőbeszéd esetén nincs korrektúra. Iván, a hangmérnök bólogatott, mintha egészen természetes volna, hogy kettejüknek beszélniük, sőt beszélgetniük kell, és fognak is. Mindazonáltal így szólt: A mellém kerülő nők előbb-utóbb karamboloznak... a mellém kerülő férfiak ritkábban.

Amit azért emészteni kell.

Kispéter Iván valamilyen koktélt kortyolgat, Nagy Iván már föl hajtott egy pohár sört, de most olyat kér a csapostól, mint amit újdonsült barátja fogyaszt. A csapos tetovált karú fiatal lány, Aperol spricc, dűnnyögi tájékoztatásképpen. Koccintanak. Szerbusz, barátocskám!, így a hangmérnök. Szia, Iván!, feleli a filmíró, őszintén remélve, hogy a „barátocskám”-at a másik komolyan gondolja.

Nagy Iván több részletben megtudhatja, hogy Kispéter Iván első felesége még a hetvenes évek közepén halt szörnyet, amikor pindurka Polski Fiatját letarolta hátulról egy nyerges vonatató. Második asszonya nem vezetett, jogosítvánnyal sem rendelkezett, mégis drámai balesetbe keveredett, amikor egy konferenciára vitte a legkedvesebb kollégája, az anyósülesről repült ki a hátsó ablakon, az igazságügyi szakértő valószínűtlennek ítélte az esetet, a rendőrség eleinte arra gyanakodott, suskus van a dologban, talán valamiféle biztosítási csalás. A harmadik nő – vele már nem ment anyakönyvvezetőhöz, így válnia sem kellett tőle – remek sofőrnek bizonyult, de minden autót agyonhorpasztott elől, hátul, oldalt, némelyiknek a tetejét is, lehajló faág alá parkolva. Sajnos a remek sofőr idővel elautózott tőle, meg sem állt Svédországig.

Iván, a filmíró együttérzéséről biztosította, és sietve tájékoztatta, hogy ő viszont még sosem házasodott, túl hamar rájönnek a hölgyek, hogy nem jó férjanyag. Iván, a hangmérnök hümmögött, ugyan, egyikünk sem az.

Erre ittak. Újabb rund. Nagy Iván általában kevés alkoholt fogyasztott, sejtette, óvatosabban kéne Aperol spricceznie. A kifüggesztett árlapon úgy írták: Spritz. Német koktél? Vagy osztrák? A palack címkéjén olasz a szöveg. A tetovált karú csaposlány észrevette, hogy azt böngészi, a magasba emelte az üveget: Az olaszok fröccse!, mondta kacér hangsúllyal. Talán csak én érzem annak, gondolta a filmíró, töltsön egyet magának, gyönyörű hölgy, a számlámra!, ajánlotta. Azt hitte, a lány visszautasítja, de nem. Koccintottak. Az enyimére, szólt bele a hangmérnök, ma én vagyok a bálanya.

Ez is milyen kedves, gondolta Nagy Iván. Tudta, bárgyún vigyorog, nehezen eldönthető, hogy a vonzóan karcsú lányra vagy újdonsült barátjára. Szinte kizárt, hogy most találkoznánk legelőször, annyira ismerős ez a sovány póznára emlékeztető ember. *Leo, I think this is the beginning of a beautiful friendship!*, kimondani nem merte, mert ugye elég sablonos,

márpedig ő semmitől nem félt annyira, mint a kliséstől, az átlagostól, a középestől. Láttá, hogy a hangmérnök egy ideje a bal kezét nézi, nyilván észrevette a hiányosságot, amit máskor szégyellt, most azonban minden vonakodás nélkül elmesélte, hogyan vesztette el a kisujját, nevetséges üzemi balesetben, nyomdászipari tanuló korában.

Érdekes, dűnnyögte Kispéter Iván, de nem kérdezett rá a részletekre. Nagy Ivánnak ez is tetszett. Mesélte magától. Amikor ott tartott, hogy a dulakodástól magát önállóító nyomdai vágógép – kombinált sorvágó és sorgyalu – a művezetőnek is lenyeste egy ujját, a hangmérnök elégedetten biccentett: döntetlen. Nagy Iván ezt ellenállhatatlanul viccesnek találta. A csaposlány kérés nélkül is töltött nekik, szemmel láthatólag be akart kapcsolódni a társalgásba, azt tudakolta, mennyire fájt, és mi lett a levágott kisujjal. Nagy Iván vonogatta a vállát, ott maradt. Ha bevitték volna a kórházba, visszavarrják!, a lány a pultra dőlt, kényelmes belátást engedve sötétkék pólója alá, nem viselt melltartót. Nagy Ivánnak erre nem volt válasza, talán nem szokták akkoriban... a hatvanas évek közepén jártunk, mikor magácska még egy szerelmes gondolat sem volt. A csaposlányt ez ígéretes mosolyra indította, mind a harminckét hófehér foga kivillant. Ám mintha a hangmérnöknek tenné magát.

Sebaj. Tőle nem irigylem. Témát váltott, arról beszélt, hogy ő emiatt nem kezdett gitározni, ahogyan mindenki, tombolt a Beatles-mánia. Kispéter Iván közölte, hogy ő spec rollin-gos volt, *I can't get no*. Mire a lány: *Satisfaction!* Ketten: Je-je-je, je!

Közben a tételt záró ostorcsapások, a vonósok és fúvósok súlyos, ismétlődő összezengése.

TOROCZKAY ANDRÁS

KISFEHÉR, NAGYFEHÉR

(*Dugványozás, cipő, ég*)

Neki is az kellett. Pestre mentek érte édesanyjával. A bolt előtt egy csontvázon ugyanilyen volt, kék Martens. De az kicsi volt rá. Aztán következett Mikepércs, azt a tippet a videotékában dolgozó haverjától kapta. Épp dugványozás volt, a boltosnak meg földje. Azt mondta a telefonban, hogy ha segítenek dugványozni, ad nekik kedvezményt. Segítettek, így is drága volt a cipő, és nagy. De legalább már volt. Olyan, mint a bátyjáé, Nagyfehére. Gojszival mindig irigyeltük Kisfehér kék Martens cipőjét. Szikrázó kék volt, mint az alföldi ég nyáron.

(*Kisfehér, Nagyfehér, Öregfehér*)

Lángvörös hajú, egész arcán szeplős, nagy fülű. És örökké vigyorog. Fehér Áron, pontosabban Kisfehér. Egyrészt a termete miatt, másrészt meg a bátyja, Fehér Roli miatt, aki magát Nagyfehérenek hívatta. Kisfehér csak később, a kétezres évek elején változtatta meg a nevét, vissza a nagyapjáéra, Weissre. Mi, Gojszival, soha nem hívtuk úgy.

Kisfehér az érettségi után egy darabig raktáros volt a textilgyárban, de titkon kulturális újságíró akart lenni. A versei is megjelentek a megyei lapban, miután meghalt az anyja rákban, a bátyja meg börtönbe került. Zavartan fogadta a gratulációkat, vágod, a szomszéd néniktől és bácsiktól, akiknek mindig volt egy-egy rokonuk, aki hasonló cipőben járt. A szomszéd nénik és bácsik amúgy sajnálták őt. Mert a bátyja az apjukra ütött.

Fehéréket csak a kosáredzőnk hívta Weissnek.

Fehérék nagyszülei voltak Auschwitzban, mármint a koncentrációs táborban, állítólag csontsoványan gyalogoltak onnan haza, élőhalottként.

Aztán meg, kicsit később, mikor már felszedett magára pár kilót az öreg Fehér, vagyis Weiss, a későbbi ABC tetejéről fotózta az ellenforradalmárokat. Ezt Hógolyó – vagy ahogy én hívtam mindig is, Gojszi – mamája mesélte fejcsóválva. „Sokan börtönbe kerültek az öreg Weiss miatt. Nagyon sokan!” Gojszi mamája mint KISZ-titkár mindig utálta az egész forradalmasdit, ahogy ő mondta: hithű kommunista volt, de ez még neki sem tetszett. A huligánoknál csak a besúgókat utálta jobban. Később azt beszéltek róla, hogy ő is jelentett.

(NBA)

Kisfehért nem lehetett levakarni a tévéről, főleg ha az NBA ment, gyűjtött kosaras kártyákat is, meg volt egy óriási Michael Jordan-posztere a szobája ajtaján. Mennyit néztük Hógolyóval azt a hatalmas, nagy fekete embert, amint kimerevítve pattogtatja a labdát. Mikor nagy ritkán elengedtek hozzájuk, vagy tudtam, hogy szüleim túlóráznak, és nem tűnik fel nekik, mindig ott voltunk Gojszival kártyát cserélni.

Sajnos a kosárlabdához, bár edzésre azért jártunk, mindhárman alacsonyok voltunk, Áron, azaz Kisfehér még talán nálam is alacsonyabb egy fejjel. Mondjuk, ő negyedekre egészen belejött, irányítóknak jó volt, én sosem találtam el a palánkot sem, csak futkostam összeviszsa a pályán. Emlékszem, szerettük nézni, ahogy Nagyfehérek, a negyedikesek zsákolnak. Edzések után mindig kihoztuk a dobbantót, hogy sikerüljön elérni nekünk is a gyűrűt. Sose ment.

(Mocskoscigány)

Kisfehér, vagyis Áron egyik napról a másikra kezdett el cigányozni. Az a mocskoscigány! – ez volt a szavajárása, minden tanár, az összes portás, de még a konyhás nénik a menzán is megkapták egyszer-egyszer. Főként a kosáredzőt utálta. Neki egyébként a cigányokhoz nem volt sok köze – tipikus kun arca volt, szúrós, koromfekete szemekkel –, állítólag régebben hivatásos katonaként harcolt a jugóknál, deszantos vagy mi volt, de lehet, hogy ez csak pletyka, anyu mondta. De a kosáredző mocskoscigány volt, mikor erősítő edzést tartott, ahelyett hogy játszottunk volna. A szakácsok a menzán is mocskoscigány voltak, mikor szőrszál volt a betűlevesében. Rohadtmocskoscigány, sziszegte a fogai közt, mikor magyarórán Kassák Lajosból feleltette Erzsike néni, a galamblelkűnek ugyan nem galamblelkű, de cigánynak sem cigány magyartanárunk. Ez különösen bosszantotta. Négyest kapott, pedig mindent tudott az avantgárdról.

Ekkor tizenhat-tizenhét évesek lehettünk, mi is utáltuk a cigányokat, mert féltünk tőlük. Féltünk, mert voltak köztük olyanok – a rettenetes Kalányos fivérek –, akik rendszeresen elvették a pénzünket az utcán vagy bárhol. Mindannyiunkat vertek meg már cigányok. Igaz, mások is vertek meg minket. De ha nem cigányok vertek meg, azt mondtuk: verekedtünk X-szel vagy Y-nal.

Ebben volt is valami, hiszen a cigányokkal való verekedés közben soha nem mertünk visszaütni. Tudtuk, hogy előbb-utóbb jönnek a rokonaik, és találnak alkalmat arra, hogy elkapjanak. Irigyeltük is őket a rokonaik miatt.

Ezért természetes volt, hogy mindig úgy mondtuk: megvertek a cigányok, kiraboltak a cigányok. Nem a Kalányos fivérek vertek meg vagy raboltak ki minket, hanem az összes. Egy nagy sötét massa lettek, amihez a minket ért sérelmek mindig ragasztottak egy újabb adagot, és a történetek is, amiket másoktól hallottunk. A sötét massa pedig csak nőtt és nőtt. Ha haverkodtunk velük, akkor is csak annyit mondtunk: van köztük jó cigány. De a jó cigányoktól is nőtt a massa.

A kisebb Kalányos egyébként már nem él. Nem olyan régen, egy hűvös júniusi hajnalon frontálisan karambolozott az őt meg a társait szállító kocsij, amely a város környéki kukoricaföldre tartott, azzal a Taplódanival, aki az új motorján próbálta meg kiheverni szerelmi bánatát, mert a csaja, Breier Ildi tíz év után szakított vele.

A kisebbik Kalányos aznap címerezett volna. A címerezés lényege, hogy a kukorica tetején lévő porzót ki kell tépni. A kisebb Kalányos fejével is valami ilyen történt. Ezt az egyik haverja, a kocsij egyedüli túlélője mesélte.

A nagyobbik Kalányos még él, börtönben tölti megérdemelt büntetését. Kábítószer, prostitúció, embercsempészet...

(Átöltözés)

Kisfehér egyik napról a másikra kezdett el cigányozni, és átöltözni is egyik napról a másikra öltözött át. Hétfőn még kosaras Nike-csukát, laza hiphopos Budmil-gatyát meg bőrkabátot hordott – a bátyja darkos korszakából örökölte – Chicago Bulls-os pólóval, valamint nagymamája csillagos arany nyakláncával, kedden már bomberdzsekit (Áron bombázódzsekinék hívta, de anyukám mondta, hogy az bomberdzseki) meg fehér fűzős Martens cipőt. Úgy nézett ki, mint a bátyja, csak kicsiben. Aki meg persze az idősebb szkinhedekre hasonlított, akiknek honvédségi surranójuk volt. Anya akkoriban egyenesen eltöltött Árontól, csak titokban lóghattunk együtt.

(M.A.G.U.S.)

Áron, ahogy a bátyja is, meg akkoriban minden nagyjából értelmesebb ember, hétvégén a művház szerepjátékos klubjába járt. Ott a pár évvel idősebbek, Roliék már ittak, dohányoztak. Ezekről a dolgokról Gojszival mi még ábrándozni se mertünk. Otthon nekünk mindig ellenőrizték a lehetőségeinket. Kólát se ihattunk. Egyszer engem is hívtak játszani, talán Gojszi miatt, mert őt mindenki szerette, mert jó volt a Street Fighterben. M.A.G.U.S.-oztunk. Imádtam az alapkönyv borítójának zöld színét. Emlékszem, tél volt, derékiq erős hó, mikor először játszottam.

Kisfehér mindig druida papnővel volt, és mást se csinált egész játék alatt, csak a többi játékos karakterére igyekezett rámaszni – azóta is úgy gondolom, hogy a druidák combfízet viselnek a csuklya alatt –, a testvére meg egy ork harcossal, Turullal, aki folyton meghalt, mert mindenkit le akart zúzni az „aranykalapácsával” (ezt az aranykalapácsot ő találta ki). Hógolyó varázslókkal próbálkozott. Szappanból és unicumból kotyvasztott varázssitalaival

próbált minél menőbb lenni. Turul minduntalan meghalt, mert belekötött mindenkibe. Karaktere halálakor Nagyfehér általában életveszélyesen megfenyegette a mesélőt (egy szemüveges srácot, már nem emlékszem a nevére, pedig akkoriban ő volt az atyaúristen), hogy azonnal támassza fel a karakterét, aki persze rögvést fel is támasztotta Turult. Én paladin voltam a Sárkánydárda Krónikák hatására, de miután Áron papnőjével nem akartam smárolni, Nagyfehér, azaz Turul hamar megölte a karakterem, merthogy amúgy sem „játsszom ki”. Miért, tök jó csaj az öcsém! Hülye buzik!, mondta Turul, azaz Nagyfehér. Ezzel nem lehetett vitatkozni, úgyhogy kb. egyórányi ücsörgés után haza is mentem.

(Koszorú)

Nagyfehér pár év alatt komoly szkinhed lett. Ő is, a barátai is, a barátnője is, aki horogkeresztet tetováltatott a jobb melle fölé. A barátnője úgy nézett ki, mint egy kis náci egér. Emlékszem rövidre nyírt hajára meg a két nagy fogára. Lehettek valami hatan-heten. Hetente háromszor lejártak a helyi bokszklub termébe edzeni, szigorú paintball teamjük volt, de nyugodtabb programokat is szerveztek: második világháborús emlékműveket koszorúztak, Belső Parancs-, Vihargyújtó- meg Utolsó Felszólítás-koncertekre buszoztak, vonatoztak hol Kunhegyesre, hol meg Szolnokra, vagy ahol éppen gyűlést tartott a megyei propagandistájuk. És videóztak, mint akkoriban mindenki, persze, de ők főleg Schwarzenegger-filmeket néztek (Van Damme-ot nem voltak hajlandók). A Kommandó volt a kedvencük. A cigányokat folyton szidták, de nagyon ritkán verekedtek velük, leginkább csak felírták mindenhova, például a víztorony oldalára is, hogy az arabok és a cigányok menjenek haza Indiába. Ezért aztán sokáig azt hittem, hogy az arabok és az indiánok ugyanazok. Hógolyó mondta el végül, hogy nem.

Egyszer egy táborban – azt hiszem, Káptalanfüreden volt – velük szállásoltak el. Mint utólag megtudtam, Fehérék édesanyja akkoriban az ifjúsági házban volt büfés, ingyen jöhettek, szóltak a többieknek is.

Egyszer még a busz magnójába is berakattak Egészséges Fejbőrt, jó pár percre bömbölt a „mocskos néger, mocskos néger / kurva néger, kurva néger” az Ikarus recsegős hangszóróiból, amíg a táborvezető tanár ki nem kapcsolta a magnót egy kiadós üvöltözés kíséretében. Állítólag a Nemzetbiztonsági Hivatal is figyelte őket.

(Jogok, menyét)

Kisfehér, ahogy a bátyja is, alapjában véve jó arc volt. Habár kicsit furcsa is mindkettő. Kisfehérnek volt egy szokása. Ha reggel nagydolgát végezte, csak délután húzta le a WC-t. Ez úgy derült ki, hogy egyszer mentünk hozzájuk Gojszival kosaras kártyákat cserélni, és Kisfehér az utcájuk sarkánál futni kezdett, így jó tíz perccel előbb ért haza. Mint később elmondta, azért, hogy lehúzza a klotyót, és kiszellőztessen.

– Nehogy azt hidd, hogy elfelejtettem – mondta nekem Kisfehér némi büszkeséggel a hangjában. Arról van szó, hogy egyik nap, mikor le akartam húzni, valahogy szomorú lettem, mert belegondoltam, hogy szegény szardarab alig jött a világra, máris távozni kényszerül.

– Ez undorító – vettem közbe egyszerre fintorogva és nevetve, Hógolyó láthatólag tudta már ezeket.

– Nem érted – mondta Kisfehér. Szerintem a szarnak is joga van megtapasztalni, milyen ez a világ. Ezért adok minden reggel megszülető szaromnak egy fél napot. Ez még mindig több idő, mint amit bárki más ad. Sajnos – folytatta kissé eltöprengve – iszonyatosan büdös lesz tőle a lakás, és néha elfelejtem nyitva hagyni az ablakot. Ezt én is tudom.

– És anyádat nem zavarja?

– Micsoda nem zavarja?

– Hát a szarszag.

– Á, nem hiszem, ő sosincs itthon, mióta bezárták az ifiházat, folyton a könyvtárban ül.

– És a menyétet?

Kisfehérnek volt ugyanis egy menyétje, még a bátyja, Roli hagyta rá, mikor a gimi után elköltözött otthonról. Szerette az állatokat mindkét srác. Egy ketrecben tartották a menyétet, nevet nem adtak neki.

– Ezt? Dehogyan zavarja! Nem zavarja ezt semmi. Egész álló nap csak a vackában fekszik. Kurva unalmas. Ha zavarja is, szerencsére nem tud ugatni, hogy elmondja. Nem igaz?

– Az nem lehet, hogy azért fekszik egész álló nap, mert megdöglött?

– Szerintem csak megsértődött, hogy a bátyám elment. Megsértődöttél, mi? – nevetett, azzal jókorát rúgott a névtelen menyét ketrecébe. A menyét nem moccant.

(Nagyfehér)

Nagyfehér folyton biciklizett, egyike volt a bicikliseknek, akik egész évben csak vártak, vártak a fagyaltozók előtt. A biciklisek, a kisváros motorosai, a bőrfelű banda, akiknek nem volt motorjuk soha, mert nem volt rá pénzük, jobbára csak a nagyapáik biciklijei jutottak nekik. Vártak a motorosokra, akiknek tényleg volt motorjuk, és akik időről időre ellepték a várost bikinis lányokkal és tetoválásokkal, égett gumiszagot hagytak maguk után, és aszfaltra rajzolt, ábrándos fekete köröket.

Nagyfehér annyira furcsa volt, nekünk, Gojszival, úgy tűnt, hogy soha, egy pillanatra sem szállt le a biciklijéről, csak mikor dolgozott. De ez nyilván nem így volt. A szakmunkásiskola környékén portyázott folyton a sárga biciklijén, rágózva, napszemüvegben. Iszonyatosan kopasz fején az iszonyatosan kék szeme szinte világított, amikor levette a napszemüvegét. Általában egyébként nem vette le, még a temetőben sem (gyakran láttam, hogy kiment a nagyapájuk sírjához, vitte a kapáját meg a műanyag flakont, néha koszorút vagy vágott virágot).

A bicikrije elég menő volt, a faterja csinálta még a börtön előtt egy szovjet versenyből. Szerettem a dzsekijét is, akartam is olyat vetetni magamnak apáékkal, de ahogy a gördesz-kára nemet mondtak („Amilyen hülye vagy, betöröd a fejed az aszfaltba, oszt még hülyébb leszel!”), a dzsekivásárlástól is elzárkóztak.

(Ildi, Roli, cukrászda)

Egyszer a muterjuk eltörte a lábát, mert leesett valami lépcsőről. Volt, aki azt gondolta, hogy inni kezdett, legalábbis nekem Áron ezt mondta, de utána Hógolyótól, aki a szembe-szomszédjuk volt, megtudtam, hogy faterjukat jó magaviselet miatt kiengedték.

Volt egy kis cukrászda a Piac téren, biztos emlékszel rá, a víztorony lábánál, a Braun Bandi bácsi cipészüzlete mellett, ahol főzött fagyit meg iszonyatosan finom és különleges nevű

sütitet lehetett kapni. A sok megszokott franciakrémes meg dobostorta mellett isteni há-mántáskát meg kindlit csináltak, de a legjobb a flódni volt. Sehol nem láttam azóta ilyen nevű sütitet, mondjuk, az is igaz, hogy nem is kerestem. Breier Ildi akkor már jegyben járt a kosáredzőnk unokaöccsével, a súlyemelő reménységgel, akit mi csak Taplódaninak hívtunk, és fogalmam sincs, mi lehet az igazi neve. De már említettem, hogy végezte szerencsétlen. Nagy, szőke melák volt, az apja a Braun Bandi bácsi, a cipész. Folyton a cukrászdában tömte magába a képviselőfánkot. Nagyon agresszíven pingpongozott, mindenkit megvert a városban, és imádta a motorját.

Állítólag az volt a baj, hogy Nagyfehér nem tudta, hogy az Ildi jegyben jár Taplódanival, s Roli, vagyis a Nagyfehér elhívta volna moziba – holott még bőven megvolt a horikeris tetoválásos csaja –, de Ildi haragudott rájuk, és visszaszólt, hogy „barom náci”, erre ők bepipultak, kiabáltak, hogy „az anyád picája a náci”, még azt is üvöltötték, hogy a fajvédelem nem egyenlő a náciizmussal, de épp ott volt a Taplódani, aki Nagyfehéرنél is magasabb és erősebb volt, és kidobta a két Fehért. Azok még egy darabig átkozódtak a bajszuk alatt, aztán hazamentek.

Este viszont – ezt is Hógolyótól hallottam – visszatértek, és megpróbálták egy kukával betörni a kirakatüveget. Nem sikerült jól a dobás, csak a riasztó kapcsolódott be. Másnap reggel már ott is voltak a rendőrök Fehéréknél, kihallgatás, helyszínelés, szokásos eljárás. Nem csukták le őket, de az idősebb fiú felfüggesztettet kapott.

(Street Fighter)

Kisfehérral egy padban ültünk egészen sokáig, pontosan két évig, mert elültettek Gojszi mellől amőbázás miatt. Énekórán mindig segítettem neki is, ahogy Gojszinak segítettem, amikor népdalokat kellett kottázni, merthogy én zenei általánosba jártam, ők meg tesi tagozatosok voltak. Azt nem mondanám, hogy barátok lettünk, de valami olyasmi.

Érettségi előtt pár héttel moziba mentünk, Gojszi meg én. Hatalmas tömeg volt a kis mozi előterében, ott nyüzsgött a fél város, emlékszem. A Forrest Gump ment. Mi már megvettük a popcornunk, amit én csak pattogtengerinek hívtam. Mentünk is játszani a Street Fighterrel. A húszasaimat a Street Fighter-es gépre tettem ki, hogy ne kelljen folyton a zsebembe nyúlkalni értük. Akkor jöttek a Kalányos fivérek. Egyszer csak ott teremtek közvetlenül mellettünk. Hatalmasak voltak. Két börtönviselt, tetovált férfi. Cigányok, vagyis a fekete massa, ráadásul akiktől a legjobban rettegtünk, és akiket a legjobban gyűlöltünk. Mosolyogva kérdezték, megkínáljuk-e őket kukoricával, de már vették is ki a kezünkéből. Akkor is mosolyogtak, mikor megkérdezték, van-e nálunk pénz.

Mikor könnyes szemmel a zsebembe nyúltam a Plúto kuttyás műanyag pénztárcámért, fel sem tűnt, hogy Hógolyó nincs velem.

Már a kezemben volt a pénztárcám, mikor – nem tudom, mi ütött belém – visszaszóltam, ahogy addig soha nem mertem visszazólni, hogy „hagyjatok már!”. Nem bátran, inkább elkezeredetten. Sírva fakadtam.

Ők döbbenetn néztek. Aztán elnevették magukat.

Én félelemtől reszkelve visszafordultam a játékgéphez, és könnyes szemmel játszottam tovább a Street Fighterrel. Nem tudom, mit gondoltam. Talán azt, hogy ha nem figyelek rájuk, eltűnnek. Egyikük ekkor leverte a fejemről a baseballsapkámat, amit a húsvéti lo-csolkodós pénzből vettem, aztán elvette a pattogtengerim, a másikuk pedig a hú-

szasokat. A flanelingem ekkor már izzadságban ázott, közben természetesen a játékot is elvesztettem, és újabb síráshullám kerülgetett, hiába próbáltam visszatartani.

– A dzseki eladó? – kérdezte a nagyobb Kalányos közülük. A piros baseballdzsekimet régóta meg akarták venni, még apától kaptam.

Nem kellett volna lekurvaanyázní őket, ezt rögtön éreztem, de kiszaladt a számon. Utána könnyedén megragadtak, és vittek is kifelé a tömegben. Emlékszem a gyönyörű, mosolygós kora tavaszi alkonyra, az égen vattacukor felhők parádézta. Habár ott gyülekezett a fél kisváros, akik a mozielőadásra gyűltek, de csinálni senki nem csinált semmit. Nem hibáztatom őket, valószínűleg úgy gondolták, ez a mi dolgunk. Legalábbis nem az övék.

Miközben vittek, az egyik márványoszlop mögött, a videotékás résznél ácsorgó Gojszival találkoztunk, aki épp húszasokat váltott, emlékszem a tekintetére, ahogy csak áll egy csomó húszszallal a kezében, és döbbenten néz.

A mozi mögött azonban aznap nem engem vertek tolokocsisra, hanem a Kalányos fivéereket.

Közvetlenül az előtt rúgott tőkön az idősebb Kalányos, mielőtt Nagyfehér és Kisfehér megérkezett, közben a fiatalabb a dzsekimet rángatta le rólam. Már fel is próbálta magára, de nem sok ideje volt kiélvezni, mert Nagyfehér kék Martense egyenesen a háta közepén csattant.

Gojszi azt mesélte, amikor látta, hogy visznek kifelé, először nem tudta, mit csináljon, de végül odarohant Kisfehérhez, aki pedig szólt Nagyfehérnek. Ez nem ment ilyen egyszerűen, mert Nagyfehér akkorra már megunva a várakozást, teljesen elmerült a pornófilmek borítóinak tanulmányozásában, és próbált rájönni, mi lehetett a jelszó az okkult felvételekhez, amikről csak legendákat hallottunk, és amiket csak a pult alól adtak oda a kiválasztottaknak. De mikor felfogta, hogy testvére rángatja a kabátját, nem sokkal utána már ment is a mozi mögötti placra verekedni a Kalányos fivéerekkel, vagyis ahogy ő mondaná: megverni a cigányokat.

Mire a nagyobb Kalányos észbe kapott, Kisfehér már egy vascsővel ütötte. Talán a vértől vadultak meg, mint a cápák: a földön fekvő Kalányos fiúkat felváltva rugdosták, mint a megszállottak. Mi, Hógolyóval, nem mertünk a közelükbe menni, csak üvöltöttünk, hogy „elég lesz már, baszd meg, megöled”. De semmi sem tudta megállítani őket: pár perc múlva vértől volt csatagos a surranó meg a kék Martens.

CSIKÓS ATTILA

FENN A MÉLYBEN

Téptek felfelé az erdei úton. Tojáshéjszínű, nyitott VW, a hátsó ülésre dobálva a cuccaik, bőrdöndjeik. Térkép, retikül, telefon, egy faragott nyelű tőr Marokkóból, félig tele kólás palack, mentes víz, bubis víz, hamburgeres doboz. Egy könyv a weimari demokráciáról. Modern lektűrbe illő kapkodás nyomai. Nonkonformista káosz. Az állomásnál letértek a főútról, és bekanyarodtak a hegy aljában elterülő temető felé. A bazalttemplom harangja éppen elütötte a delet. Zoltán a gázra lépett. Elviselhetetlen kánikula volt. A menetszél is forrón csapott az arcukba, és a fullasztó hőség a fák közé érve sem enyhült. Nikolett könnyű, nyári szoknyájával legyezgette a combtövét.

– Milyen már, hogy még az erdőben is ömlik rólam a víz? – kérdezte Nikolett, és napszemüvegét lejjebb tolva férjére nézett. – Ragadok az izzadságtól.

– A házban már lesz légkondi – felelte Zoltán, és tenyerét Nikolett combjára helyezte. – Addig kibírod valahogy.

– Le fogok zuhanyozni – mondta Nikolett, és hátravetette a fejét. – Egy jó kis fürcsi – bocsánatképpen elmosolyodott. – Tudod, csak hülyéskedem.

– Andrással át kell mennünk az intézetbe – mondta Zoltán, ügyet sem vetve Nikolett megjegyzésére. – Három órán át annyit tusolsz, amennyit akarsz.

András a Balatonra néző teraszon ült, amikor megérkeztek. Sűrű pára lebegett a tó felett. A bor mellé kihozott jégkockatartóban már a víz is meglangyosodott.

Zoltán bekanyarodott a bazaltkőből épült pince elé.

– Állj inkább az árnyékba! – kiabálta András. Felállt, és elindult a kocsi felé.

– Nem fogok a fűre hajtani, még apa ültette – felelte Zoltán, aztán kiszállt.

Csípőre tette a kezét, és felsőtestét hátrafeszítve megropogtatta a derekát.

András hosszan vizslatta. Megerősödött, gondolta. Jót tett neki az ásatás. Hogy fél évig tolt a sztyeppén. Lefogyott pár kilót, megszalkásodott. Magazinba kerülhetne a képe. Kicsit irigyelte is. Nagy havaj lehetett, távol a poros Pesttől, bennszülöttek közt vadromantikázni.

– Milyen figyelmesek lettünk nagy hirtelen – monda aztán foghegyről. – Apa fűve. Ajjaj, apuci szép gyöpe!

– Valami baj van? – kérdezte Zoltán gyanakodva.

András gúnyosan elmosolyodott:

– Nem, semmi baj, bratyó. Oda állsz, ahova akarsz.

– Akkor jó – felelte Zoltán. Kiment a kert széléig, és elégedetten körbemutatott.

– Egyszerűen nem tudom megszokni ezt a panorámát.

– Panoráma, mi? Csend, jó levegő, Gesamtkunstwerk. Mit jössz te is ezzel, mint egy hülye külföldi? – mondta András. – Ajnározni a nyilvánvalót.

Nikolett felnevetett. Utálta Zoltánban ezt a poétikus magamutogatást. Zoltán csak legyintett.

– Te meg de nagyon autentikus vagy, drága tesókám.

András kinyitotta Nikolettnek a kocsiajtót, és előrenyújtotta a kezét.

– Helló! – mondta Nikolett mosolyogva.

Végigmérte András. Jóképű, kisportolt férfi. Hozzá képest Zoltán egészen csenevész, gondolta. Mint egy kamasz, pedig Zoltán az idősebb, mégis az öccse néz ki férfinak. Az igaz, hogy Zoltán baromi intelligens, és nincs vele nagy gáz, nem ciki, mondjuk ahhoz képest, hogy muzeológus. De a negyven fokban, vakációban imponáló ez a barnára sült, kidolgozott, kül mellkas és hasizom.

– Szóval te vagy a sógorom!

– Én – felelte András. – Üdvözöllek szerény birtokunkon. Na, gyertek, megmutatom a szobátokat! – kiáltotta, és kiemelte a két bőröndöt a hátsó ülésről, aztán elindult a bejárat felé. – Bent szibériai hűvös vár benneteket. Na, az, öcsém, na, az egy jó kilátás, már az időjárás-előrejelzéseket nézve.

Szótlanul baktattak a bazaltkőből kirakott úton az intézet felé. Fél éve nem is beszéltek. Zoltán a Volga vidékén volt egy kutatócsapattal, régészekkel meg az egyetem történéseivel. András az üzletét vitte, lejárt ide metszeni, elintézni a papírmunkát a házzal, a szőlővel. Feszélyezetten gyalogoltak a napon. Nikolett, miután ettek pár falatot, letusolt. Aztán meg sem törölközött, vizesen kifeküdt egy nyugágyba a díófa alatt. Már aludt, amikor elindultak.

– Még anyáéknak sem mondtad el – mondta hirtelen András.

Zoltán megállt a régi préház előtt, amiről gyerekkorukban azt hitték, hogy egy kitelepített gróf lakja. Egy osztályidegen. Jó szó. Elidegenedve a klassztól.

– Most miről beszélsz? – kérdezte.

– Tudod te – felelte András.

– Vagy úgy, öregem. Nagyon is elmondtam nekik. Csak nem akarnak emlékezni rá.

– Csak úgy mellékesen, nekem se mondtad.

– Neked tényleg nem – Zoltán egy seregélycsapatot bámult szórakozottan, ahogy előgomolyogtak a hegy válla felől.

Aztán kikanyarodtak az aszfaltos útra a turisták közé. Innen már látszott az intézet épülete. Egy német társaság lihegve jött szembe velük. Von Haus aus turisták. Nordic walking bottal a kézben.

– Tulajdonképpen nincs min csodálkozni, tesó – mondta András. – Mindig is ilyen voltál. De a lényeg, hogy járod az utad. Örülj neki!

Zoltán nem válaszolt. Kiment az útszélre, hogy utat engedjen egy külföldieket szállító dzsipnek.

A hegy felett is látszott a pára. Homályosan vibráltak a forróságban a szőlők, a bazaltorgonák. Az út másik oldalán András épp az egyik dzsipnek integetett. Mindenkit ismert a hegyen. Mindenki a cimbije volt. A spanja. A tesója. Az intézetbe is valami haveri ügy miatt kellett menniük. Zoltánt régen mindenki mamlasznek tartotta, nem voltak barátai. Introvertált csak, mondta a szakpszichológus. Hiába irigyelte a bátyját, hogy annyi

haverja van, ki volt mondva a verdikt. Egy éve minden megváltozott. A kinevezése óta hozzá is annyian dörgölődtek, hogy jobban örült, ha egyedül lehet. Azóta azt mondják róla, megnőtt az arca. Antiszociális. Önző. Csak mert nem tud smúzolni akárkivel. Egyszer el is kellett igazítania egy ismerőst, hogy fogja vissza magát. Hogy ne őt baszogassa, monsieur Montesquieu, ne neki vetítsen, hogy hogyan kéne helyesen élni, meg hogy mit hogyan csináljon máshogy. Napokig nem tudta elfelejteni, ahogy az ismerőse akkor ránézett. Megváltoztál, Zoltán, mondta. Te nem ilyen voltál, tette hozzá, és megbántva, csodálkozva bámult rá, mélységes fájdalommal a szemében. Hát te is megváltoztál, édes öregem, felelte akkor. És tudod mit, ebben a tetves országban mindenki megváltozott. Egyszerűen elégünk van már egymás életéből, a sajátunk meg valahol elveszett, mondta neki. Cseszd meg, édes öregem! Kifizette a cechet, aztán kért egy taxit a Nagymező sarkára, és hazament. Csak András nem változik, gondolta. Született csapatkapitány. Center. Egy Ronaldo. Egy Kemény Dini. Még mindig mindenki összepacsizik vele.

Alkonyodott, mire hazaértek. Narancssárga volt az út előttük, narancsosan fénylettek a vitorlák a tavon, Nikolett is narancssárga volt, ahogy a nyugágyban feküdt. Még mindig aludt.

- Jó bőr, azt meg kell hagyni – mondta András. – Remélem, boldogok lesztek.
- Én is erősen – felelte Zoltán.

Aztán megvacsoráztak. Nikolett színes egyberuhát viselt, miután lefürdött. Andrásnak bejött, hogy „fürcsizni” megy. Értette benne az iróniát. Sztéket ettek, zaftos, éppen csak felhevített, megkérgesített hússzeletet. A teraszról nézték a Balaton felett gyülekező felhőket. Barnán, opálos fényben hevert a tó.

- Vihar lesz – mondta András.

Zoltán gúnyosan elmosolyodott:

– Látod, Nikikém, mit tesz a rutin? Az itt megélt kamaszkor kész kincsesbánya, csak kipillantasz a tóra, és mondod az időt.

- Húsz év van benne – felelte András.

Nikolett unottan piszmogott a salátájával. Nem érdekelte különösebben a vihar. Ha net van, mennykövek hullhatnak. Tőle! Csak tudjon dolgozni az éjjel. Leadás szorította, kutatás a nyolcadik kerületről. Azért Andrásra rákacsintott.

- Nem csak a kosz ragadt rád – jelentősegteljesen odamosolygott.

András a tűzrakóhoz ment, felhasogatott pár kuglit.

– Szóval, mért nem mondtad el nekik? – kérdezte, miközben gúlaiba rendezte a hasábokat.

– Hogyne mondtam volna! – nézett rá Zoltán. – Még az esküvő után is beszéltem velük. Gratuláltak.

– Rettenetesen megaláztad őket – mondta András, aztán meggyújtotta a tüzet. – Nem gondolod, hogy tudnunk kellett volna róla? Hogy megházasodsz? A rokonok sorban hívták anyát, apát. Szólni se tudtak. Se nyelni, se köpni. Szégyen. Hát nem gondolod?

Zoltán a pincébe indult éppen. Teljes erőből a tölgyfa ajtóba boksolt.

– Hagyjatok már végre békén! – kiabálta. – Talán a családi tanácsnak kellett volna erről is döntenie? Mit kellett volna tennem? Egy hónapja mondtam el anyának. Amikor módom

volt rá, apának is. Nem szeretik Nikolettet! Tehetek róla? Nem veszik tudomásul – mondta, és kivágta a pinceajtót.

– Ilyen volt mindig – bólogatott András, és meggyújtotta a tüzet. – Magának való. In-dulatos, ha a szemébe mondják.

Még voltak vörös csóvák az égen, csak a túlpartra omlott rá a sötét. Sárgán villogtak a kikötői jelzőfények, a hajók a partokhoz közeledtek.

Zoltán két palack bort hozott. Az egyiket kidugózta.

– Tölthetek? – kérdezte halkán.

– Megérdemelték volna. Legalább annyi. Magamról nem is beszélek – mondta András, és elvette Zoltántól a poharat.

– Ők igenis tudták. Csak a többiek előtt akartuk titokban tartani Nikolettal.

Nikolett csak kamillázott. Ez volt a másik. Zoltán többes száma, amit ki nem állhatott.

– Én nem kértem, hogy tartsd titokban! – kiáltotta dühösen, és az asztalra csapott.

– Ne feketíts be, kérlek! Rám ne kend, hogy nem merted elmondani!

– De hát mi az úristent akartok? – kérdezte Zoltán. – Mi a jóisten bajotok van már mindkettőtöknek velem?

– Veled semmi, szívem – felelte Nikolett, és felállt. Andrásához lépett, és mélyen a szemébe nézett. – Jó éjszakát! – Aztán közelebb hajolt, és hosszan megcsókolta az arcát.

– Mentem – szólt oda Zoltánnak. – Ha az önsajnálattoddal nem maradsz soká, még ébren találsz.

Papucsá öntudatosan slattyogott minden lépése után.

– Hát ez? – kérdezte Zoltán, és széttárta kezét.

– Elvetted, szagold!

A tűz csendesen pattogott az éjszakában. Pásztoridill, szemben az ezüsthíd.

– Nem is értelek – mondta András.

– Felhívom anyát – Zoltán elővette a mobilját.

– Alszanak már ilyenkor.

Zoltán benyomkodta a számot.

– Szia, anya! – mondta aztán. – Hát mi ez az egész? Mi ez, a kurva életbe, anya?

Nem beszéltek hosszan, és amikor Zoltán letette, csak annyit mondott, úgy tűnik, anyának elment az esze.

– Váltig tagadja. Azt mondja, rettenet, amit átélt. Hogy nem is tudta, hogy a fia nősül. Nem akar beszélni, nem akar látni se.

– Mindig ezt csinálod – felelte András. – Valami baj van veled. Szarsz mindenkire. Igazán elmondhattad volna, legalább nekik.

– Rohadt életbe, András! – csattant fel Zoltán. – Kurvára elmondtam mindkettejüknek! Anya mégis úgy tett, mintha még nem tudná, pedig már mindent megbeszéltünk. Mégis a fejét fogta, és azt mondogatta, vége a világnak, vége a világnak... Egy Honthy Hanna! Csak a porceláncsésze hiányzott a kezéből. Az eltartott kisujj. Utolsó békeévek teadélutánja, baszd meg! Botrány a lizsében! Szkándál a klubban! Már a linzer sem esik jól. A tiszt úr rangon alul nősül, vagy mit tudom én! Tudomást sem akartak venni róla. Ismer ilyet a pszichológia. Törli a memóriából, ami kínos.

– Kínosnak kínos – felelte András. – Az egész családot kihagytad. Ahogy annak idején, amikor felmentél Pestre. Itt hagytál minket.

– Tanulni akartam. Nem úgy, ahogy egyesek – mondta Zoltán. – Aztán elmentél te is. Persze nem egyetemre.

– Kellett a pénz.

– Anyának mondtad, mire költöd? – Zoltán teletöltötte a poharakat. – Vagy hogy honnan van egyáltalán? Hogy nem marketingigazgató vagy?

– Mekkora strici vagy, testvér! – mondta András. – De megver az isten. Nagyra vagy azzal a kurva diplomával, meg hogy kineveztek. Kivártad szépen a sorod.

– Legalább nem loptam, András! Már megbocsáss, igazgató úr! Nem privatizáltam. Nem volt zsíros biznisz. Nem voltam benne nyakig.

Aztán sűrű csend.

– Én sosem loptam – suttozta András.

– És az a rémült telefon három éve? Hogy kéne a tanszékről egy bevállalós jogász. Különbösen mész a levesbe. Disszertációt írtál? Erkölcs és közjog kérdésein lamentáltál? Súlyos világnézeti válság nyomasztott? Anyáék se tudhattak róla. Ápoltam a lelkük, hogy sínen vagy. Tartottam a hátam.

– Nem igaz. Sosem hívtalak ezért – András csodálkozva nézett maga elé.

– Nektek valami baj van az agyatokkal, tesó – mondta Zoltán, és kiitta a borát.

Megfordult, és bement a házba. Már a tűz is kialudt. Csak a tücskök reszeltek, mint túlpörgött kamaszok egy after partyban.

Nikolett már aludt. Hasán a laptop, társalkodónője képernyő-pihentetőre váltott. Színes, hosszú csík kanyargott az éjszakában végeláthatatlanul.

Másnap reggeli után kirándulni mentek. A Ranolder-keresztet akarták látni.

Evés közben egyikük sem beszélt, előtte, utána is alig. Mint a lúdbőrző Balaton, olyanok voltak. Nikolett alig leplezetten, vágyakozva nézte András bicepszeit. Néha rámosolygott. András tekintete ilyenkor megennyhült kissé. A kirándulásba is csak Nikolett kedvéért vágott bele. Zoltán észre sem vette, úgy magába fordult. Megpróbálta felhívni az anyját, de nem vette fel. Nyilván gubbaszt fájdalom epicentrumában. De hogy viselkedhet így azzal, akit szeret, gondolta Zoltán. Elvégre ő nevezett engem hazugnak. Az anyám. Hát tehetek én róla, hogy nem bírja Nikolettet? Meg se ismerte, már az elején kijelentette, hogy a lábát be ne tegye. Már ha hermeneutikailag nézzük. Nikolett is azóta ilyen hülye. Mindenben parázik. Besértődik, mint egy kamasz. Tegnap este is, gondolta, szó nélkül elhúzott. És András! Megbántott önérzete balzsamecetével tála, kétnapos kerti saláta. Haha, gondolta. Hízik a mája, ha baszogathat.

Az éjjeli vihar elmaradt, de a táj felett kitisztult az ég. Hűvösödött is. A Klostrom-kútnál vágtak felfelé. Meneteltek, mintha hajtanák őket. A munkatáborba mehettek így a platón előre a rabok. Némán, muszájból mászták a bazaltot. És jöttek szembe a nordicos germánok. Ezeknek az agyukra ment a séta, gondolta Zoltán. Tegnap még összeröhögtek rajtuk Andrással. Hogy lefelé majd addig isznak minden pince előtt, amíg bebaszva elfelejtik a neurózisaikat. De most egyikük sem szólt. Lecsorogtak a Rózsakőhöz. András majdnem

mondta, hogy már kár volna a Balatonnak háttal leülni, már megházasodtak, de aztán elment a kedve. Inkább Nikolett seggét nézte. Nikolett is berágott tegnap. A Rózsakőnél el is köszönt, és elindult lefelé a lépcsőn. Azt mondta, menjenek csak ketten tovább, bevárja őket a Kisfaludy-házban. Ők ketten felkanyarodtak a kéktúra útvonalán.

– Csak egyszer akartam olyan laza lenni... – mondta fújtatva Zoltán.

– Milyen? – kérdezte András. Megkapaszkodott egy fában.

– Nem belemenni. Nem moralizálni – felelte Zoltán. – Csak megtenni, és örülni neki. Az időre bízni. Majd csak megszeretik Nikolettet.

– Nem kellett volna szégyenben hagynod anyát – András elrúgott egy bazaltdarabot.

Zoltán nem válaszolt. Felhúzta magát a bokrok között, ment tovább, hátra se nézett.

Amikor a kereszthez értek, ledobta a zsákját. Elővette a cigit, és rágyújtott. Odalenn sárgásan hullámozott a tó.

András is felért, és lihegve leült.

– Amikor innen elmentél, az is elég laza volt, nem?

Zoltán beleszívott a cigarettába, és a parázs felett Andrásra nézett.

– Na, azt kurvára átbeszéltük akkor – mondta. – Egy rohadt évig másról se szólt az élet, csak hogy elköltözöm. Hogy hogy tehetek már ilyet?

– És ráment a kis lelked, mi? Napokig nem aludtál. Ugye? Remegett a gyomrod – András felállt, és elindult a lépcsőn a Zengő-kő felé. – Nikolett nem hozzád való. Még csak fel sem hívta anyát. A neve napján se. Soha.

Zoltán eldobta a cigarettáját, és András után ugrott. Hátról elkapta a pulóverét.

– De azért te szúrnád, ugye? – kiabálta. – Láttam, hogy nézed! Te álszent faszi! Ahogy anyáért aggódsz, miközben a lakásra felvett hitelből élsz. Nikolett meg azért nem jelentkezett, mert gyűlölték, érted? Mert nem tudták megbocsátani neki, hogy nem a rohadt szabályaik szerint működik. Pedig Nikolett mindent megpróbált. Amíg lehetett...

A homlokán kidagadtak az erek, miközben a bátyját ráncigálta lefelé a lépcsőn.

András belekönyökölt Zoltán hasába. Aztán megfordult, és hátrafesztette az öccse karját.

– Mindig ilyen kis agresszív voltál – mondta. – Nem változol – tette hozzá.

Aztán kiköpött. Fújtatva szorongatta az öccsét.

– Én vettem azt a lakást – mondta később. – Azt csinálom veled, amit akarsz. És ha hagyja magát, Nikolettet is megdönthetem. Te vagy a tanult ember, tudod, hogy működik ez. Olvastad Tolsztojnál. Nem? Megkívánjuk néha a romantikát.

Hirtelen elengedte. Zoltán feltápászkodott, a karját dörzsölve hátrált egy lépést.

– Még mindig az fáj neked is, hogy elmentem, mi? – kérdezte.

András szánakozva nézte.

– Lószart. Kit érdekel? Rég volt.

Aztán elvigyorodott. Felsőteste előrelendült, mintha le akarná fejelni az öccsét. De csak a levegőbe bólintott.

– Beszartál, mi? – kérdezte vigyorogva. – No para! – mondta. – Csak anyáék érdekelnek. Szarok a Nikolettredre. Unalmas hülye. Biztos most is mentes vizet iszogat szívószállal és citromkarikával a teraszon. Hülye kis kurva.

Zoltán keserűen elmosolyodott. Aztán előrelépett, és teljes erőből mellbe vágta a bátyját.

– Megerősödtél a sztyeppén az oroszok közt – mondta András elképedve. Csak a második ütéstől veszítette el az egyensúlyát. Hátrazuhan a lépcsőn.

– Nem oroszok, baskírok, te tanulatlan tahó! – ordította Zoltán, és belemarkolt András hajába. – Semmit se tudsz, mi? Azt sem, hogy ennek a sziklának mi a története.

András mellé térdelt a földre.

– Egy délceg legény elszerezte csenevész testvérétől a jegyesét – üvöltötte Zoltán. Meg akarta ölni, a tóba akarta dobni, de amikor éppen erre készült a ladikban, megzendült ez a szikla, és a kötél, amire követ kötött, figyelmetlenségében az ő lábára tekeredett.

Hátrahúzta András fejét, és erőből odacsapta a szikladarabhoz.

– Azt mondják, azóta, ha valaki megüti ezt a sziklát, megzendül, ahogy akkor – kiabálta. – De ez nem szólal meg, baszd meg! Ez teljesen néma. Süket. Egy árva hangot nem ad.

Még egyszer odacsapta András fejét a kőhöz.

– Mi kell ahhoz, hogy végre megbékéljete?

Lihegve a bátyja mellé zuhan. A hajánál fogva maga felé fordította Andrást. Annak csupa vér volt az arca, a homlokán felszakadt a bőr. Zoltán szemébe nézett, és mosolygott. Valamit motyogott is, de Zoltán nem értette.

A tavon egy vitorlást sodort a szél Keszthely felé. A víz most zöld volt, mint egy almaszappan. Szemben seregélycsapat lepté el a szőlőt. Visítotak, mint a kiscsajok a tinidiszkóban. Micsoda egy állat, gondolta Zoltán. Hogy gyűlölöm őket. Hanyatt fordult, és András mellé feküdt. Arcát a nap felé fordította. Kék ég. Láta a hófehér kereszt csúcsát. „Itt kell lenned, hogy elhidd” élmény. Ez se rossz panoráma, baszd meg! Nézte, ahogy elpárolognak a felhők.

Fel kéne hívni anyát, gondolta aztán. Fel kéne hívni. De tulajdonképpen már nem érdekelte. Nem érdekelte, hogy megbocsátanak-e valaha.

SZÖLLŐSI MÁTYÁS

I regényrészlet I

SZABADULÁS

Egyik este, amikor sétáltam át a hatalmas téren, a lámpák csak elszórtan világítottak. A hátsó részeken olyan sötét volt, hogy alig láttam az alakokat, de annyit azért érzekelttem, hogy szólanul és éberem ülnek. Akkor értettem meg, hogy a tömegnél csak a várakozás feszültsége hatalmasabb, ami egyetlen arcban sűrűsödve már korábban is benne volt. Az aluljáró hátul zárt térént folytatódik. Átvágtam a fekvők között, mert észrevettem, hogy a metrólejárattól nem messze páran összegyűltek, és valami éledő zajt is hallottam, mintha zokogna valaki. Körben álltak az emberek, nők és férfiak egyaránt. Figyelték az asszonyt, aki a földön feküdt, és egy másik személyt takart a testével. A tíz-tizenkét ember mereven nézte, ahogy a nő aztán följebb emelkedik, és akkor már látszott, hogy mögötte egy gyerek vonaglik a földön. A szeméből csupán a fehérje látszott. A szájából bugyborékoló nyál ömlött. A háta időnként megfeszült, a fejét hátravetette, mintha a teste valamit ki akarna lökni magából a nyálkán és a gurgulázó hangokon kívül. Az arca kékes tónust kapott, ami több mint ijesztő volt. Úgy állt ott az a tucatnyi ember, mintha tartanának a gyerektől. Felnőtt férfiak összeszorult szájjal, félelemtől taglózottan. A nő zokogott. Közben föl-le emelgette a kezét. Úgy tűnt, nem mer a gyerekhez nyúlni, mintha nem tudná, mit szabad és mit nem. A vonaglás folytatódott, s mivel nem tett senki semmit, átfurakodtam két ember között, hogy az oldalára fordítsam a lányt, nehogy megfuladjon a roham közben. Mélyről jövő hörgés áramlott a száján kifelé. Bárki azt hitette, valami a testébe költözött, és az bünteti úgy. Dobálta magát, vagy valami dobálta őt, nehéz lett volna megmondani pontosan, s csak az érződött tisztán, hogy az erő, ami mozgatja, a testénél jóval súlyosabb. Amikor beléptem a körbe, páran rám emelték a tekintetüket. Oldalról is láttam, ahogy végigmérnek, de nem tettek semmit. A földön fekvő nő csak akkor vett észre, amikor már mellette guggoltam. Kétkedés volt az arcán. Felváltva hol a gyerekre, hol rám nézett, majd fölemelte mindkét kezét. Azt hittem, meg akar markolni, hogy ne nyúljak a lányhoz, de aztán a saját fejét fogta meg, és úgy ringatózott előre-hátra, már csukott szemmel. A kabátom ujjával letöröltem a gyerek arcáról a nyállal keveredett hányást, majd az oldalára fordítottam, hogy a földre csorogjon a maradék, és ne folyjon vissza, elzárva a légutat. A lány rázkódni kezdett, mintha valaki megragadta volna, pedig már nem ért hozzá senki, és a vékony test olyan hevesen vonaglott a földön, hogy hirtelen én magam sem mertem volna hozzáérni újra. Aztán a remegés alábbhagyott. A ruhán keresztül is láttam, hogy elernyednek az izmai, és az addig feszült nyak enged a fejnek, hogy végre megpihenjen. Köhintettem párat, miközben igyekeztem elfojtani magamban a mélyről jövő ingert. A lány még rángatózott kicsit. Végül teljesen elcsendesedett testében a görcs. A nő sem zokogott már. A kezét elvette a fejéről, mintha újra fel lenne készülve rá, hogy szembesüljön, elsősorban talán önmagával.

Kétségbeesett arccal nézett rám, amiben a bizonytalanság mellett bujkált némi büntudat is. Akkor figyeltem föl először arra, hogy a lány és a nő milyen elképesztő módon hasonlítanak egymásra. Ugyanazt az arcot néztem két évtizednyi különbséggel, és még a meggyötörtség is hasonló módon ült ki a szemük köré. A nő magyarázni kezdett. Egyetlenegy szót sem értettem az idegen beszédből. A körben állók közül egy férfi szólalt meg, de nem mozdult senki, csak álltak, és nézték a hevesen lihegő lányt. Körbenéztem, hogy látok-e valamit, amit betehetek a gyerek feje alá, hogy szintbe hozzam a fejét, de mivel nem láttam semmi alkalmasat, fölálltam, majd levettem a kabátom, hogy azt használjam párnaként. Ezalatt páran még körénk gyűltek, s az volt az érzésem, hogy talán távolabbról is végig figyelték, mi történik. Egyre biztosabb voltam benne, hogy félnek, ahogy előbb a lányra, majd az elképedt arcokra néztem. Néhány férfi összesűgött. Mutogatni kezdtek. Nem tudtam eldönteni pontosan, hogy a lányra vagy rám. Aztán, mintha hívnák őket, és egyszerre szólalt volna meg egy hang az agyukban, szétszéledtek, s csak egy húszévesforma kölyök meg egy nagyon vékony, szakállas kis ember maradt ott a neonlámpák fényében állva. A nő meredt arccal figyelt, majd finoman a fekvő gyerek oldalára tette a tenyerét, de szinte azonnal el is vette, miközben a férfi közelebb jött, és odaguggolt mellénk. A fiatal srác továbbra is egy helyben állt, figyelt. Elindult a sodró lendületű beszéd, amit heves kézmozgás kísért. Meglepett, hogy az indulatuk hevessége nem felzaklat, inkább elcsendesít bennem valamit. Legalább egy percig figyeltem a földön fekvő lányt a párbeszéd árnyékában, ahogy mozog a mellkasa, lélegzik, és rebben egyet-egyet a szeme, mintha álmodna. Köhintett párat. Láttam, hogy kezdi visszanyerni az eszméletét. Mozdult a keze. Fölnyitotta a szemét, nagyokat pislogott. A bal karjával föl akarta tolni magát. Megmozdultam, hogy jelezzem neki, ez még talán korai, de nem értem oda hozzá, és nem is akartam újra megérinteni, mintha már nem volna jogom hozzá. A csupasz arcon előbb egy hullámot láttam átvonulni: a nagy barna szemei elnehezültek, majd a bőre színe lett más, talán a felismeréstől, hogy újra ébren van. A két ember melletttem ebből semmit sem észlelt. Úgy magyaráztak, és annyira közel voltak egymáshoz, hogy szinte összeért az arcuk, mégis a távolság egyértelműsége döbbsentett meg. Nem volt világos, miről beszélnek. A két fej között elnézve tisztán láttam, hogy a lány nem igazán érti, mi történt, és talán csak annyit sejt, hogy miatta vitatkoznak. Az arca merev lett, de nem úgy, ahogy a roham közben. A szeme könnyezett, talán a büntudat miatt. A férfi már hadonászott is, s mintha a nőt okolta volna a történetekért. A hátul álldogáló fiúra néztem. Mozdulatlanul, ijedt képpel nézte a család többi tagját, és engem ott a földön. Hosszú, füledt percek teltek el. Nem tudtam volna megmozdulni addig, amíg el nem csöndesednek. Amíg azt nem látom, hogy a földön fekvő gyerekekre néznek, és nem egymásra vagy rám. Körülöttünk közben mozgolódás támadt. A hátsó tér kezdett megtelni emberekkel, akik visszatértek az aluljáróba. Néhányan elterültek a matracokon, mások pedig bemásztak a sátrakba, talán hogy látha-

tatlanná váljanak. Legalább negyven-ötven ember tartózkodott ott, pedig szűk a tér. A hosszú, folyosószerű részt ráadásul középen oszlopsor vágja ketté, ami még felismerhetlenebbé tette akkor a köztük derengő arcokat. Először éreztem, hogy semmi keresnivalóm ott. Idegen lett a körülöttem lévő testek közelsége. Vagy a sajátomé. Egyértelmű volt, hogy nem illek oda. Hogy valami olyan idegenségérzet van bennem, aminek súlyánál csak maga a léte borzasztóbb. Amikor ismét a lányra néztem, a kölyök már mellette guggolt. Zsebkendővel törölgette az arcát. A lány behunyta a szemét, az arca elernyed, a légzése is puhább lett. A fiú közben a haját kezdte simogatni a másik kezével, nagyon lassan és egyszerűen. Erre már a két felnőtt is odafordult. A férfi nem beszélt tovább, s bár csak oldalról láttam a szemét, úgy tűnt, megilletődött a látvány miatt. A nő arcán dermedtség ült, s akkor annyira nyilvánvaló lett megint a hasonlóság, hogy nem bírtam nem a nőt nézni, miközben a lány hófehér tekintete volt előttem. Arra eszméltem, hogy a nő sír, de másfajta sírás volt az, mint a korábbi. Hangtalan beleegyezés a látványba, ami mintha valaki más érzéseit tükrözné, nem az övét. Akkor úgy éreztem, mennem kell. Fölálltam, de alig bírtam mozogni. A fél térden támaszkodástól elmerevedett a lábam. A balt szinte csak vonszoltam magam után. Arra gondoltam, hogy talán mondanom kéne valamit. Visszafordultam, de azonnal értelmetlennek, üresnek tűnt a szándék. Már az aluljáró belső részénél jártam, amikor többen körém gyűltek, s bár nem értek hozzám, csak néztek, úgy tűnt, nem engednek tovább, tehát megálltam. Pufók, szakállas ember kezdett magyarázni, föltett kézzel. Páran, akik még ott álltak, bólogattak keresztbe font karokkal, mintha valami szentenciát hallgatnának, amire csak ráhagyatkozni lehet. Egy szót sem értettem, csupán a szavakban rejülő indulat és határozottság volt egyértelmű. Biztos voltam benne, hogy tudják, nem értem a szavakat egyenként sem, a mondatok egymásutánja pedig inkább monoton zúgás, nem is beszéd, egy idegennek, aki hallgatja. Mégis, vagy két-három perc is eltelt, mire megszólalt valaki, aki mindkét nyelven értett és beszélt. A fiatal gyerek az egyik oszlopnál állt még a beszéd kezdetekor, aztán közelebb jött hozzám, de így is azt éreztem, hogy – bár sokan vannak körülöttem, kizárólag férfiak, mégis – egyedül vagyok. Ebből a gesztusból az is kiderült, hogy a szerepem valamilyen módon kitüntetett abban a situációban, s hogy bizonyára összefügg azzal, ami az ezt megelőző fél órában történt. Láttam, hogy a nők hátul állnak, az oszlopsor mögött, az árnyékos részeken, mintha az valami határt képezne, és annál a vonalnál nem jöhetnének tovább. Sokaknak az arca is fedve volt, így leginkább a szemek csillogása tűnt ki a félhomályból. Minket néztek. A fiatal fiú beszélni kezdett. Először csak odasúgta, hogy a beteg lányról van szó, majd hozzáfűzte, hogy sok jóra ne számítsak, mert már az érkezésem előtt igen feszült volt a hangulat, és azzal, hogy segítettem rajta, nem javítottam a helyzetet. A fiú vékony volt, fehér bőrű, ami inkább a sápadtságának volt köszönhető. Eleinte összerosódott a hangja a szakállas férfi szavaival, de idővel fölfogtam, hogy egy az egyben fordítja, amit hallunk. A férfi a lányról beszélt, és hogy nem önmaga. Ez a kijelentés valamilyen módon összhangban volt azzal, amire korábban magam is gondoltam. A férfi úgy állt ott az oszlopsor előtt, mint egy vezető, akinek kötelessége elmondani, amit tud. A mögötte álló férfiak előredöntött fejjel álltak, aprókat bólogattak, és az egész olyan volt, mint valami kinyilatkoztatás. A lányt már korábban el akarták távolítani, az első ilyen eset idején, mondta a fiatal fiú mellettem, s ahogy feléje fordultam, láttam, hogy miközben nekem súgja a dolgokat, a szakállas férfit nézi, nagyon koncentrált,

mintha ő maga sem értene mindent abból, amit az az ember beszél. Elmondta még, hogy a lány veszélyben van, mert rossz mindenkinek, ami vele történik, s hogy sokan jobbnak látnák, ha máshová kerülne innen, nehogy baja essen. Visszakérdeztem, hogy milyen módon eshet baja, de egyrészt azonnal tudtam, hogy erre a kérdésre a válasz egyértelmű, és közben a fiú intett is, amiből tudtam, hogy ha most válaszol, akkor lemarad a fordításban. Aztán rólam esett szó. És arról, amit csináltam. Vagyis hogy segítettem a lánynak, amire senki nem kért. A szakállas férfi rám is nézett párszor, ami még egyértelműbbé tette a szerepem, és azt, hogy bizonyos szögből nézve a jó szándék is lehet káros. Egyszerre valami leküzdhetetlennek tűnő indulatot éreztem az igazágtalanság miatt, másrészt szégyenérzet is volt bennem, mert valóban senki sem kért tőlem semmit.

HERCZEG SZONJA

SATU

Hogy fordulna ki a kezeden a villa! Ennéd szépen, komótosan a kis csülködöt, folyrna a szád szélén a szaft. És akkor, amikor már úgy érzed, finomabb falatot nem foghatnál, akkor egyszer csak pörögne egyet a kezeden, és belemélyedne az összes foga abba a hadonászó tenyeredbe. Csorogna végig a vér a karodon, üvölténél, hogy vasízú lett a hús. Én pedig végre kiengedném a körmeimet, nem szorítanám ökölbe a kezemet, és pár perc alatt a félholdacsák is eltűnnének a tenyerem közepéből. Annyira tele van a szája, mint a busz, amin zötykölődünk. Köpködi a szavakat, pajzs kellene elé. Fél hat van, csúscsidő, egymás hegyén-hátán csüng a nép. Savas szag terít be mindent. Aceton vagy ecet, nem tudom megállapítani, ahogyan azt sem, hogy valóban terjeng, vagy csak én érzem.

Mondja és mondja. Örülök, hogy élek, hogy vége a közös műszaknak, hogy mehetek vissza a kockás takaró alá, ahol ő nincs ott. Ő sem, és más sem, senki sem. Gondolatban megint magamat pásztázom. Elképzelem, milyen zsíros a hajam, milyen rövid és festetlen. Milyen kerek hozzá az arcom, és ráncos, milyen karikás a szemem. Lehet, hogy még csipás is, gyorsan odakapok, megtörlöm. Nem kell vigyáznom, persze hogy reggel nem festettem ki, nincs, ami elkenődjön, csak a nap mocska, ami ráragadt. Húzogatom a pólómat, kilóg a dzsekim alól. A dzseki alól, ami feszül, ami már tízéves, aminek szakad a vége, ami nem túl divatos, és színben egy cseppet sem passzol a pólóhoz. Húzogatom, és látom a kezemet a koszos körmeimmel, a mélyedéseket a tenyeremben. Biztosan az is bűdös, hiába mostam meg ma tízszer, ha a számhoz emeltem a cigit, mindig figyeltem, oda ne nézzen valaki, ne lássa, hátha ott van rajta valami.

Magyaráz és magyaráz, hogy bezzeg ez, bezzeg az, és hogy jobb ember kellene ehhez, nem akar engem megbántani, de hát biztosan tudom én is a magam határait.

Már nagyon szédülök, a szívem kiugrik, a körmöm koszos, a hajam csúnya, és eszembe jut az otthon hagyott reggeli maradék, amit már biztosan elleptek a hangyák. Sőt nemcsak azt, az egész lakást is, biztosan szutykos, ótvar, senki sem tenné be oda a lábát.

Fékez a busz, szorítom magamhoz a táskám, nehogy valakihez hozzáérjek vele. Hátul nagy köhögés hallatszik, egy óvodás hörög, mint egy tébécés. Baszd meg, hogy maradnál otthon a beteg kölköddel, nem lehetek újra beteg! Nem hiszem el! Ja, hogy neked is dolgoznod kell!? És azzal én mi a szart kezdjek? Velem ki a szar foglalkozik? Ki a bűdös szar foglalkozik?

– Sajnos nemsokára leszállok, de holnap majd folytatjuk ezt, mert értsd meg, ez nem mehet így tovább... Hahó! Hallod?

– Ja, persze, persze, majd beszélünk! A lényeg, hogy minden jó legyen.

Szállj már le, te ostoba, életem egyik kettérántója, buta faszfej. Te korlátolt, otthontalan, anyátlan, rosszindulatú borzadály. Hogy esne rád egy balkon. Igen, az de jó lenne. Nem, baszki, akkor megint magamat hibáztatnám. Ne essen rád, senkire se essen, lényeg, hogy minden mindenkinek mindig jó legyen.

Leszáll végre, kettővel később én is leszállok. Jön szembe a tömeg, belesajgok, mintha egy rakás darazsat próbálnék a szemem elől eltüntetni, hessegetem őket, hogy tűnjenek az utamból. Mindjárt mindet megverem, esküszöm! Ne vigyorgjon, ne nézzen rám, ne nézzen lefelé! Tűnjön el!

Mielőtt bemennék az étterembe, bekapok egy gyógyszert. Nem lehet, hogy így beszélgessek valakivel. Eszementen, szétzilálva. Elszívok egy cigit, elpöckölöm, és elindulok befelé. Rezgek, de kicsit megnyugszom. Maximum négyen lehetnek bent. Leülök a sarki asztalhoz, kérek szépen egy vizet. Mosolygok, már fáj az állkapcsom, annyira odaragadt reggel óta.

Valahonnan szintetizátor hangja jön. Demó egy, demó kettő, majd isten tudja milyen szólamok. A bent ülő fiatalok röhögnek, és a zene irányába néznek. Némiükük még arra sem veszi a fáradságot, hogy eltakarja az arcát, ahogy kibuggyan belőle a jóleső, lenéző, kibaszott kacaj. Sátán kutyái.

A zene egy öregúrból jön. Előtte a fekete gép, fehér billentyűk, rajta fekete szövetrodrág és fehér ing. Nyomja a gombokat, billentyűket, jól fésült haja meg sem rezdül. Nem néz fel. Csak csinálja.

Satuban a fejem.

Ekkor kezdek el sírni.

HALÁL A DOBOZBAN

Újra és újra elképzelem a jelenetet. Szemtől szemben állok a fiúval a Gép utcában. Szokásos hely, tízemeletes, egyenpirosra festett panelek, szemetes utca, betonterep. A fiú pisztolyt szegez egy harmincas nőre, csak őt nézi, egy kicsit sem érdekli, hogy a társammal körbevettük. „Adja ide mind a két zacskót, és már itt sem vagyok!” – ezt hajtogatta újra és újra és újra. Nem tágít.

Átlagos napnak indult az a szerda. Bejártuk az egész várost villamossal, hogy spóroljunk a benzinnel. Nem voltunk riasztásban estig, így nem volt szükség kocsira. Végigszeltük a várost a harminckettedik kerülettől egészen az ötvenegyedikig. Szébb időket látott szecessziós épületek, üresen álló rendezvényközpontok, lebontott mozik, pár futballstadion és két börtön között ingáztunk. A fél várost bejártuk.

A villamoson tizenkétszer igazoltattunk csupán azért, mert valakiknél gyanús csomag volt (valami sötét egy átlátszó nejlonzacskóban). Fegyvereket keresünk és próbálunk elkobozni, ha nincs hozzájuk engedély. Márpedig általában nincs.

Aki tud, az ül, mindenki nagyon fáradt. A munkaidő napi tíz vagy tizenkét óra azoknak, akiknek még van munkájuk. Rengeteg cég bezárt vagy kivonult az elmúlt években. Amik maradtak, hazaiak, keményen adóztatják őket, így kevesebb embert foglalkoztatnak több munkaórában.

Aszott, ráncos, szakadt harmincas-negyvenes közönség megy A-ból B-be. Bár süt a nap, mégis olyan, mintha állandó borulás lenne. Az utcákról, az emberekről eltűntek a színek. Gépiesen menetel mindenki az utakon, nem beszél a másikhoz, alig várja, hogy hazaérjen, és magára zárja az ajtót.

Ahogy átnézzük a csomagokat, újabb módszereket fedezünk fel az élelem elrejtésére. Zacskókba ragasztott kis zacskókat, azokban kockákra szeletelt kenyeret, virslit, doboz májkrémet és ugyancsak aprított zöldségeket. Már korábban hallottam, lehet kérni a boltban, szeljék fel a paprikát, paradicsomot, hogy ne lehessen egészben kilopni őket. Mióta divat lett, persze már egyáltalán nem biztonságos a zacskóba ragasztott zacskó sem. Ha valaki nagyon kétségbeesett, az egészséget kitépi a másik kezéből, nem pedig csak csór belőle egy keveset, ahogy a tisztességesek teszik. Egy kicsi neked, egy kicsi nekem!

A szürke mindenségben igazoltattunk. A harmincadik kerületbe nekünk nem kellett mennünk. Oda a VIP megy. Ott laknak a tehetősök. Az a legjobb rendőri melő, a gazdagokhoz szinte senki sem mer nyúlni. Az ő lopási ügyeiket a legapróbb részletekig kinyomozzák, a következmény pedig minden esetben börtönbüntetés. Nincs bocsánat, nincs enyhítő körülmény.

Este, mikor már ügyeletben voltunk, az őrön vártuk a riasztásokat. Tudtuk, hogy nem lesz annyi időnk, hogy rendesen megvacsorázzunk, ezért pattogattunk egy adag kukoricát, kivettünk két liter kólát, és néztük a társammal a híradót. Nem telt el tizenöt perc, már jött az első riasztás. Gép utca 123., 89-es kód. Az egyik legszegényebb környék, ott minden este van valami. Másfél perc alatt kint voltunk az utcán, végigszírénáztunk a Gajda úton, majd a Tipel utcán át, a Dűlön keresztül a Gép utcáig. A látvány, ami fogadott, teljesen megdermeszt.

– Kincsem, ne add fel! Tarts ki, különben Mónika nem tud vacsorázni! Meg fog halni, ha nem teszed meg! Tarts ki, kincsem! – rikácsol egy csecsemőt szorongató nő az egyik panelház hatodik emeleti erkélyéről. Ez az első, amit meghallunk, amikor megérkezünk.

Egy fiatal, rövid, sötét hajú, vékony nő kis terpeszben áll, alatta tócsa. Reszket, pedig közel harminc fok van. Zacskókat szorongat, még a sötétben is látom, ahogy az ujjai szinte elkékelnek, annyira szorítja az élelmet.

Vele szemben tizenéves fiú. Kezében pisztoly, a nőre fogja. Arca könnyes, feje rázkódik a hüppögéstől. Amikor az anyja végre csöndben marad, abbahagyja a sírást, leereszti a pisztolyt. Indulnánk felé, de az anyja újra megszólal:

– Kincsem, lődd le, tedd meg! Mónika és én is éhen halunk!

Mintha bekapcsoltak volna egy gombot, a gyerek újra sírni kezd, bömböl, de a pisztolyt megint a nőre szegezi.

– Ha közelebb jönnek, azonnal lelövöm! – szól felénk, így hát megállunk.

– Asszonyom, kérem, tegye le a zacskókat! – mondom a nőnek, akin látszik, hogy sokos állapotban van.

– Fiam, maga is tegye le a fegyvert! Azonnal! – üvölt a gyerekre a társam.

– A gyerekek egy hete nem evett szilárdat. Ha ezt most nem viszem haza... meg fog halni – mondja remegő hangon a zacskós nő. – Ha hazaviszem, életben maradok. Ha nem viszem, inkább lőjön le ez a gyerek! Ha a fiam meghal, nem akarok élni – és még erősebben rászorít a zacskóira, és a gyereket nézi. – Amúgy segítsenek rajta is – szól oda nekem –, az anyja odafentről hipnotizálja.

De már nem válaszolhatok, jön a parancs: lőjem lábon a gyereket. Látom, hogy a nő még jobban megrémül, a támadóját is félti. Ekkor veszem észre, hogy megérkezett Kende, erősítést kaptunk. Torkaszakadtából üvölt: „Lője lábon, az isten szerelmére!” Erre valami elpattan bennem. Lüktet a fejem, könnybe lábad a szemem, felordítok. A gyerek most rám néz, nem az áldozatára. Gépies mozdulattal leteszem a pisztolyt a lábam elé, majd elindulok a járőr kocsihoz.

Végül a társam lövi meg a gyereket. Az felordít és összerogyik. Eddig ordibáló anyja eltűnik az erkélyről. A nő pedig eldobja a zacskókat, és odarohan a gyerekekhez.

Mentőt én kértem, de tudtam, hogy leghamarabb fél óra múlva érnek ide, hiába van csak ötutcányira az állomás.

Nem tudtam odamenni, hogy segítek, de a társam, aki meglőtte, elszorította a combját, hogy csillapítsa a vérzést.

Csak álltam, és néztem őket meg a földön heverő pisztolyomat.

KISS LÁSZLÓ

I interjú Kiss Ottóval I

VAN ÁTJÁRÁS

A kortalan Kiss Ottó Battonyán született, ma Gyulán él. Dolgozott húskombinátban, volt újságíró, jelenleg költő és író, a Bárka folyóirat munkatársa, de akkor sem esik kétségbe, ha gitárt adnak a kezébe. Sokszínű pályájának alakulásáról, gyerekirodalomról és nem gyerekirodalomról, olvasói élményeiről és benyomásairól, irodalom és üzlet kapcsolatáról, bizonyos könyvkiadói szemléletekről beszélgettünk vele. Avagy az is bolond, aki ma gyerekíróvá lesz Magyarországon? Nem, nem az. Út a Visszafelé hull a hótól Szusi apóig – vicces, meghökkentő, de nagyon tanulságos kanyarokkal.

– *Állatos album, focistás könyv, vagabund mosómedve, dühös trónkövetelők Liliputban – és számtalan szín és figura és világ: a gyerekkönyveid. Mi határozza meg, milyen témához nyúlsz, ha gyerekeknek írsz könyvet?*

– A gyerekeket sok minden érdekli. Vannak persze slágertémák, s ha azokhoz nyúl valaki, szinte garantált a siker. Egyszer én is kipróbáltam, a *Focisták kézikönyve* esetében – és valóban működik: a kötet rövid időn belül két kiadást is megért. A foci persze engem is érdekel-érdekelt, nem véletlen tehát a választás. Ennek ellenére az ilyen „népszerű” témákat igyekszem meghagyni másnak – szerencsére akad számtalan kitűnő tollú szerző, aki alkalmasabb is nálam erre a feladatra, én pedig többnyire olyan témákhoz nyúlok, amelyekről még nem vagy csak kevesen írtak. Persze ez nagyon nehéz, hisz a hazai vagy a külföldi gyerekirodalomban szinte mindenről volt már szó oda-vissza, így aztán sokszor nem is a „miről” kérdésre keresem a választ, hanem a „hogyan”-ra. Hogyan nyúljunk hozzá adott, lehetőleg nem ezerszer megírt témához? Néhány példa. Az *Emese almája* című verseskönyvem a gyerekbarátságot járja körbe ábécéskönyvszerűen, tudniillik szinte mindenről szó van benne, ami a gyereket körbeveszi, de a szervezőelem mégis a társas kapcsolat. A *nagypapa távcsöve* a gyerek és a nagyszülők közti viszonyt „vizsgálja” – ez különösen érdekes volt számomra, hisz sok kapcsolódási pontot, közös jellemzőt lehet felfedezni nagyszülő és unoka között azon kívül is, hogy hasonlóan szemlélik a világot: a gyerek még bölcs, a nagyszülő, jó esetben, már bölcs. A *Ne félj, apa!* című tavalyi kötet pedig az apa-lánya kapcsolattal foglalkozik. Ez esetben volt honnan merítenem, hisz az én kislányom is csak most lesz hétéves. De az apákról, az apák szerepének erősítéséről már korábban is sokat gondolkodtam, és emészthető, játékos formában írtam is róla, erről szól pl. a *Szerintem mindenki maradjon otthon vasárnap délután* című, Baranyai Andrással közösen készült könyvünk, amely az első retró gyerekkönyv volt Magyarországon, és egyben a retrónak a paródiája is. A trend ellenére, amely megítélésom szerint egyre inkább az eladhatóság, az elüzletiesedés felé viszi a kiadókat, én továbbra is az igényes gyerekirodalmat igyekszem művelni – szerintem nagyon nem mindegy ugyanis, hogy ugyanarról a témáról „legyártjuk-e” az x-edik gyerekkönyvet, vagy a szöveget a gyerekirodalom irányába próbáljuk terelni.

– *Írásaid jellemzője többek között a szelíd, de játékos bölcsesség, a megértés és humor – külön világok, mégis összetartozók, legyen szó akár gyerekirodalomról, akár nem gyerekirodalomról. Te hogyan viszonyulsz ehhez a két kategóriához, van értelme ennek a különbségtételnek?*

– Persze, fontos a korosztályos elkülönítés, már csak az olvasóval szembeni udvariasság, a könnyebb választhatóság miatt is. Ennek ellenére nekem határozott álláspontom, hogy van átjárás a felnőtt-, illetve az ún. gyermek- és ifjúsági irodalom között – igyekszem is így, ennek megfelelően írni a köteteimet.

– *Költőként indultál a nyolcvanas években, majd három verseskötet után a próza felé kanyarodtál. Nagy túlzással szólva: azóta is prózákat írsz (gyerekhangon megszólaló verseid is epikai, mesélő-közlő jellegűek). Legutóbbi regényed, *A másik ország óta eltelt hat év. Mintha az a könyv egy trilógia lezárása lett volna, szépen beleilleszkedett a Szövetek és a Javrik könyve vágta csapásba. Tudatos volt a megelőző regényekhez kapcsolódás, szándékosan állt egy összefüggő világot alkotni?**

– A három könyvvel szerettem volna keresztmetszetet adni a vidéki Magyarországból, abból a dél-alföldi világból, amelyben éltünk és élünk. A *Szövetek* az 1960–70-es éveket, a *Javrik könyve* a 80-as évek elejét-közepét, *A másik ország* pedig a rendszerváltással véget érő évtizedet mutatja a történetek háttereként. Az első könyv intézeti-falusi világba visz, a második ennek szinte az ellenkezőjét, az értelmiségi gyerekek világát idézi, a harmadik pedig igyekszik felmutatni a közös múltját annak a nemzedéknek, amely a húszas évei környékén élte meg a rendszerváltást vidéken, és amelynek nemcsak az úttörőmozgalom vagy a 70-es, 80-as évek rockzenekarai a közös múltja, hanem, mondjuk, a hazai prózairodalomban meglehetősen mostohán kezelt háztáji gazdaságok is, amelyek azért nagyon nagy százalékban jelen voltak a vidéki ember életében.

– *Mostanában kevesebb prózát olvasni tőled, de lehet tudni, hogy nincs szünet a műhelyedben. Regényt írsz, vagy novellásköteten dolgozol?*

– Igazából egy hosszabb kihagyás után mostanában kezdtem újra írni. Egyelőre kisprózákat, verseket, meséket.

– *Mit olvasol szívesebben, verset vagy prózát?*

– Prózát. De azért ha meglátok, mondjuk, egy Tóth Kriszta-, Kemény István-, Háy János-, Birtalan Ferenc-, Győrfy Ákos- vagy Varró Dániel-verset, az bele szokott férni az időmbe.

– *Volt nagyon meghatározó olvasmányélményed az utóbbi időben? Tudod teljesen függetleníteni magad az ilyen művektől? Egy beérkezett, karakteres hangú alkotó esetében mennyire áll fenn a veszély, hogy túlzottan nagy hatást gyakorol rá, és befolyásolja, amit olvas?*

– Ha rám gondoltál a beérkezett, karakteres hangú alkotó titulussal, akkor ezt köszönöm, és persze hízelgő is. A húszas-harmincas éveimben tényleg rengeteget olvastam, és akkor éreztem is az általad mondottakat, vagyis hogy minél többet olvasok, annál többet veszít-

tek az egyéniségemből, hogy ilyen bonmot-szerűen fejezzem ki magam. Tehát akkor tényleg erősen vitt Krúdy, Darvasi vagy Esterházy, de az utóbbi két évtizedben nem vagy csak nagyon enyhén tapasztalom ezt – igaz, messze nem olvasok annyit. Jó könyveket viszont olvasok, de meghatározók esetemben még mindig a régiek, a klasszikusok, mondjuk egy Márquez. Persze sosem lehet tudni, most például Orcsik Roland Fantomkommandójába készülök belekezdeni, a párom dicséri.

– *A gyerekek alsó és felső tagozatos irodalomkönyvekben is találkoznak az írásaiddal, első-sorban verseiddel. Itt-ott gimnáziumi tankönyvekben vagy érettségi tételként szerepelsz, de jó néhány szakdolgozat is született már a könyveidből. Hogyan éled meg mindezt?*

– Ottlikék idejében járta egy mondás: Legyen belőled kötelező olvasmány! Ez persze nem a jókívánságot jelentette, ellenkezőleg: akkor volt alkalmazandó, szigorúan csak játszásból, ha adott író adott író társnak nem a legjobbakat kívánta. Persze mint minden zrikának, ennek is volt és van valóságalapja, így aztán kettős az én hozzáállásom is. Természetesen örülök, hogy használják a gyerekek az írásaimat, hisz azért publikálok, ugyanakkor tényleg igaz, hogy ha valamit kötelezővé teszünk, attól hajlamosak vagyunk ódzkodni.

– *Gyakran, szinte évente adsz ki kötetet, az utóbbi időben kivétel nélkül gyerekirodalmiakat. Az áttörést annak idején a Csillagszedő Máriaó hozta. Láttad benne a lehetőséget, vagy miért épp ezt a szílat emelted ki akkor? A könyv elődszövege a Visszafelé hull a hó című svéd típusú gyerekverskötet volt, tehát nem előzmények nélkül indult a családi tragédiáját elmesélő kislány története.*

– Ez egy viszonylag hosszú történet. A lényege, hogy a *Visszafelé hull a hó* címmel '97-ben kiadott kötet idején már kb. egy évtizede megvolt szinte minden *Csillagszedő Máriaó*-vers a fiókomban, gyakorlatilag az egész kötetanyag, de csak huszonhatot válogattunk belőle a Tevan-kiadásba, mert annyi oldal még ragasztható volt, többre, cérnafűzött könyvre pedig nem telt – az összeget is én házaltam össze különböző cégeknél. Öt évvel később jött ki a *Csillagszedő Máriaó*, abba már csak egy vers nem fért be – az is azért, hogy ne lépjük túl az ideálisnak mondott hatvannégy oldalt. Kicsit részletesebben: a *Visszafelé hull a hó* tehát csupán kényszer szülte előzmény volt, illetve úgy is mondhatjuk, már nagyon szerettem volna a tíz éve kész anyagot, vagy legalább egy részét kiadni. Az egészet felajánlottam Cs. Tóth Jánosnak, aki akkor a Móránál volt, de nem látott benne fantáziát, konkrétan el sem olvasta, azt mondta, hogy vigyek kétszázezer forintot, és akkor kiadják. Ezután mentem az újjáalakult békéscsabai Tevanhoz, az ott megjelent könyv aztán önálló életet kezdett élni: nagyon hamar elfogyott, színpadi előadások születtek belőle, a verseket CD-kre tették, egy vers bekerült belőle a negyedik osztályos irodalomkönyvbe, aminek köszönhetően más, már befutott gyerekírókkal, így Janikovszky Évával együtt olvashattam fel az ezredforduló körül a sziglieti alkotóházban fiatal írók előtt. Éva ott hallotta a verseket, és azonnal lecsapott rájuk: az egész kötetanyagot bevitte a Mórába, így jelent meg 2002-ben a *Csillagszedő Máriaó*, hisz a korábbi könyvcím már foglalt volt, tehát a kiadó nem tudott pályázni vele az NKA-hoz könyvkiadásra. Tizenhét évig hittem ebben a verseskötetben, nem kis elégtétel volt hát az utóélete, tudniillik hogy azután megzenésítettek belőle verseket, feldolgozták hangskönyvben, CD-n, színpadon, rajzfilmben, tévéfilmen, és hogy az írószövetség Év Könyve díj átadásán laudációként az hangzott el: műfajt teremtett, a szabad gyerekverses családregény műfaját. De ha már beszélünk róla, itt szeretném megjegyezni, és egyben

egyszer és mindenkorra eloszlatni azt a tévhitet, hogy a *Csillagszedő Máriaó* IBBY, azaz Év Gyerekkönyve díjat kapott volna. Sokszor és sok helyen olvastam ilyet, de ez nem igaz. A valóság az, hogy a *Csillagszedő Máriaó* Év Könyve díjat kapott az írószövetségtől. Év Gyerekkönyve díjat sem ez a kötetem, sem más gyerekkönyvem soha nem kapott.

– *Hét éve húsz gyerekirodalmi szakmai szervezet összeállított egy ötvenes listát a 2000 és 2010 között napvilágot látott gyerekkönyvek legjavából. Konkrétan: a szakmai szervezetek szavazatai alapján összeállt a TOP 50 magyar gyerekkönyv, azaz az évtized 50 legjobb gyerekirodalmi kötete. Ezen a listán a te addig megjelent öt gyerekkönyved közül négy szerepel, ráadásul többük is előkelő helyen, mint például az Emese almája vagy A nagypapa távcsöve. A Csillagszedő Máriaó pedig a harmadik ezen a nagyon fontos listán. Ha a mostani évtized végén is készülné egy hasonló lista, milyen könyveid szerepelnének rajta?*

– Szerencsére jó gyerekkönyvből is rengeteg van az utóbbi időben, így aztán nem tudom, hogy beférne-e egy ilyen listába mondjuk az *Ati és a holdvilág* vagy a legutóbbi gyereverseskönyvem, a *Ne félj, apa!* Abban azért szinte biztos vagyok, hogy az új lista élére nem kerülhetne annyi verseskötet, mint 2010-ben (1. *Friss tinta! antológia*, 2. *Varró Dániel: Túl a Maszat-hegyen*, 3. *Kiss Ottó: Csillagszedő Máriaó*, 4. *Berg Judit: Rumini*, 5. *Darvasi László: Trapiti*, 6. *Kovács András Ferenc: Hajnali csillag peremén* – K. L.). Nem azért, mert kevésbé jó verseskötetek születtek-születnek mostanában, hanem mert úgy érzem, a kiadói üzleti érdekek erősen rányomják a bélyegüket a gyerekkönyvek szakmai megítélésére is. Az utóbbi években az a trend látszik kibontakozni, hogy amelyik könyvből rengeteget el lehet adni, arra hajlamos a szakma is rámondani, hogy jó könyv, vagy legalábbis nem rossz – és tagadhatatlan, hogy a verseskötet nem az a műfaj, ami üzleti sikereket hoz. Azt gondolom, túl kicsi a magyar könyvpiac ahhoz, hogy a kapcsolatrendszer és a bevétel ne tudná a szakmai hitelt felülírni.

– *Kevés rímes verset, kevés klasszikus formájú verset írsz – nem áll kézre, nem a te világod ez a fajta líra?*

– Szeretek kötött formájú verseket írni, de olyan sokan csinálják, és olyan sokan csinálják jól, hogy mindig is azt gondoltam: kellene szabadversek is a hazai gyereklírába, és ha más nem ír, vagy csak kevesen, akkor majd írok én (is). Eddig egyetlen kötött formájú gyereverseskötetem van, a *Régi kincsek*, de úgy néz ki, nem sokáig árválkodik egymagában, hisz az idén, Arany évében elkezdtem felező tizenkettesben elbeszélő költeményt írni a gyerekeknek, és ez nem vicc. Remélem, kiadót is találunk hozzá jövőre.

– *Gyereknovelláid, meseegyperceseid az Esőnek ebben a számában is olvashatók. Egy szintén régebbi köteted, Az elmerült kert már elgondolkozott ezen a formán; akkor azt mondtad, szakmányban tudnád írni az ilyen típusú-műfajú szövegeket. Miből táplálkoznak ezek az írások, honnan hozzájuk az „ihlet”?*

– Vagy öt éve Saarbrückenben, egy sörözéssel egybekötött emlékezetes estén arról beszélgettünk Berg Judittal, hogy ki mennyire sorozatfüggő. Az eredmény röviden: ő nagyon, én semennyire. Ez persze meglátszik a gyerekkönyveinken is: ő szinte mindig sorozatokban gondolkodik, én szinte soha. Nálam kivételt képez az *Ati*-sorozat három kötete (*Ati és a holdvilág*, *Ati repülni tanul*, *Ati a tükör mögött*), amely, hogy, hogy nem, épp az ominózus sörözés után fogant meg a fejemben. De bizonyos értelemben a *Szusi apó*-könyvek vagy a *Liliputi trónkövetelők* mesenovellái is egy sorozat részei, csak esetükben nem azonos tematikában

vagy nem azonos szereplőkkel kapcsolódnak egymáshoz az írások, inkább a megformálásuk mutat közös jellemzőket – tehát itt is inkább a „hogyan” kérdésre igyekszem felelni. Amikor a *Liliputi trónkövetelők* általam egyperces mesenovelláknak nevezett írásai készültek, illetve amikor a hasonló régebbi írásaimból összeállítottam ezt a kis könyvet, Örkény István századik születésnapjának évében jártunk, de a kiadóval egyetértésben ezt a könyvfülszövegében vagy a könyvvel kapcsolatban nem hoztuk szóba (a kritika meg nem ismerte fel, vagy nem tartotta lényegesnek). A szándék tehát az volt bennem, hogy merítsek a hagyományból, az örkényi egypercesek világából, és megpróbáljam elvinni a szövegeket a gyerekirodalom felé. Ha már van egy ilyen kincsünk, használjuk, éljünk vele, tartsuk életben. Ha jól emlékszem, egyetlen írás született a könyvről, abban pedig a kritikus megállapítja, hogy ezek a mesenovellák felnőttszövegek (annak viszont nagyon jók). Valószínűleg igaz a kritikusnak, már ami a zárójeles megjegyzést illeti – de féltetéve a tréfát: a gyerekek visszajelzéseiből biztosan tudom, hogy ők is olvassák ezeket a mesenovellákat. Természetesen csak azokról a gyerekekről beszélhetek, akik nekem visszajeleztek, hogy pl. ez és ez a kedvencük, ebből és ebből az írásból készítettek maguknak színpadi jelenetet stb. De több alsós tanár is beszámolt róla, hogy olvasott az osztálynak a mesenovellákból, és működött, a gyerekek jól fogadták, beszélgettek róla, elemezték. Ezzel együtt nem volt szándékom több egyperces mesenovellát írni, ahogy pl. a *Szövegek* stílusában sem akartam több könyvet írni, pedig az is nagyon könnyen ment, inkább váltottam annó a *Javrik* könyvére, hisz az ezen a tájon élőknek ezt a szegmensét, azaz a kisvárosi értelmiségi életet is fel akartam mutatni, és az nagyon más szövegformálást igényelt. Egyébként is inkább felfedezni, kísérletezni, teremteni szeretek, és ez ugyanúgy igaz a szöveg milyenségére, mint a szereplőimre, teremtett figuráimra. Vagyis egy „teremtményt” általában csak az adott történethez, az adott témához használok, a folytatásosdi, a sorozatjelleg számomra az adott teremtmény kizsákmányolását jelenti, azt, hogy minél több bőrt húzzunk le valamiről/valakiről, ami/aki egyszer már megteremtett. Az Örkény-évben készült mesenovella-összeállítást sem volt szándékom folytatni, de történt valami, ami arra vitt. Az általam nagyon nagyra becsült, az USA-ban élő grafikus, Bányai István vállalkozott (volna) hasonló mesenovelláim illusztrálására, ugyanis megtetszett neki az eredeti anyag. Ez természetesen erőt és ötleteket adott a folytatáshoz, de hogy valóban lesz-e majd könyv az új mesenovellákból, és hogy azt valóban Bányai István illusztrálja-e, nem tudom, nem csak rajtunk, írókn és grafikuson múlik. Jelenleg kiadót keresünk, olyat, aki hajlandó bevállalni egy olyan kötetet, amelynek várhatóan nem az lesz a legfőbb jellemzője, hogy az eladási sikerlisták élén mutatkozik. Bár a jövőbe még a kiadóvezető se láthat, ahogy szokta volt mondani kedvenc kiadóvezetőm.

SZATHMÁRY ISTVÁN PÁL

I interjú Herczeg Szonjával

KIS BELTERJ, KIS MÁRQUEZ, KIS KRIMI

Herczeg Szonja *Kis üdítő, kis krumpli* című novelláskötete az idei év egyik hazai irodalmi meglepetése. A javarészt valós újságírói tapasztalatokra és megfigyelésekre épülő rövid írások, túlzás nélkül mondható, vérfrissítést hoztak az egyébként erőteljes magyar szocioprózába. Kilátástalan élethelyzetek, hétköznapi szereplők, az öregedés és a lecsúszás szomorú mozzanatai, mentális betegségek és zaklatások, többek között ezek a témák határozzák meg a kötetben olvasható, hiteles hangon megszólaló monológokat. Az első kötetes szerzővel, riporterrel sajátos gyerekkoráról, tabutémákról és a hazai irodalmi belterj kapcsán szerzett élményeiről is beszélgettünk.

– *Hatodik osztályos korodig Venezuelában éltél, ám eddigi személyes beszélgetéseinkben nemigen hoztad szóba a dél-amerikai szerzőket.*

– Ebben szerepet játszhat az is, hogy az ottani iskolarendszerben nem helyeztek nagy hangsúlyt az irodalomoktatásra. Anyukámat többek között ez is zavarta, és ezért is mondogatta apukámnak, ha szeretné, hogy épkézláb, művelt ember legyen a lánya, akkor vissza kell térni Magyarországra, mert csak így tudok majd túllépní a kukoricatermesztésen, a Biblián és Simón Bolívaron. Merthogy az egyházi iskolában, ahová jártam, ezek voltak a fő témák. Egyébként amikor már itthon éltünk, nagyon sok Márquezt, Vargas Llosát és Isabel Allendét olvastam, mert az ottani hangulatot a mai napig nagyon szeretem.

– *Mintha azt mondtad volna egyszer, hogy Gabriel García Márquezzel is találkoztl.*

– Nem találkoztunk, de a szüleim Mexikóban a szomszédságában laktak, mert azon a környéken volt a magyar nagykövetség. Én pedig a húszas éveim elején, amikor a Népszabadságnál gyakornokoskodtam, folyton rágtam apukám fülét, hogy intézzen el nekem egy interjúlehetőséget velem. Akkoriban Márquez már régóta nem adott interjút senkinek. Aztán úgy alakult, hogy apukám többször is találkozott velem különféle helyszíneken. Ismerősök lettek, és annyit legalább sikerült elintézni, hogy a *Szerelem kolera idején* című könyvét dedikálta nekem.

– *Mit írt bele?*

– Rajzolt egy virágot, és azt írta mellé, hogy: „Szonjának egy virág, hogy elhiggye, az élet szép.” Azért írta ezt, mert már akkor is küzdöttem a szorongással.

– *Egy Kárpátaljáról áttelepült ismerősöm mondta, hogy neki több élete van, közöttük az is, amelyiket akkor élne, ha ott maradt volna az egykori Szovjetunió területén, és hogy éppen ezért követi az azóta készült orosz filmeket, mert erről a lehetséges életről adnak valamiféle képet. Neked van egy olyan életed, ami Dél-Amerikában maradt, és ha igen, hiányzik-e időnként?*

– Pont jókor kérdezted, mert épp tegnap néztem meg egy dokumentumfilmet, amely az El Chapo becenevű mexikói drogbáróról szól. Óriási nosztalgia van bennem mind a mai napig Latin-Amerika után. Amikor kiskoromban hazajöttünk, még nem ütött be nálunk az ottani szappanopera-őrület, de pár évre rá megjelentek az *Esmeraldá*hoz hasonló sorozatok, ami nekem felemás érzést jelentett. Nem szerettem a műfajt, mégis sóvárogva néztem a filmeket, mintha az „igazi hazámról” szólnának. Máig eszembe jut rosszabb napjaimon, hogy talán jobb lett volna ott maradni. Közben persze tudom, milyen szörnyű ma az élet Venezuelában vagy Mexikóban, ahol szintén éltem egy darabig. De az ottani emberek mentalitása, optimizmusa, hogy ott nem sírva, hanem vigadva vigadnak, nagyon hiányzik.

– *A magyar irodalommal való kapcsolatod hogyan kezdődött?*

– Úgy, hogy a magyar kötelező olvasmányokat a nagyszüleim mindig kiküldték. Hétköznap jártam az iskolába a helyiekkel, hétvégén pedig folyt a tollbamondás anyukámmal, vagy mondjuk a *Pál utcai fiúk* olvasása volt terítéken. Elég furcsa így utólag belegendolni, hogy a trópusi melegben olvastam például a *Kincskereső kisködmönt*. Aki a magyar írók közül tényleg nagy hatással volt rám, és ez mindmáig nem változott, az Örkény István. Nem vagyok a legjártasabb a magyar irodalomban. Hazatérésünk után ugyanis már nagyon célirányosan olyan műfajok – elsősorban a krimiről és a thrillerről van szó – felé fordultam, amik nem annyira részei a hazai kánonnak. Hozzáteszem, Kondor Vilmos történelmi krimijeit nagyon szeretem.

– *Nem tekinthető szokványosnak a belépésed a magyar irodalomba. Nem jártad végig a hagyományosnak tekintett utat – kéziratok küldözgetése folyóiratoknak, mestereknek, írótáborok stb. Ehelyett blogot indítottál, majd a kiadók kerestek meg az ajánlataikkal. Feltetelezem, hogy mindez nem véletlenül alakult így, és gyanítom, hogy volt benned némi idegenkedés is a hivatalos irodalmi közegetől. Ez mennyire változott azóta, hogy némiképp mégiscsak részévé váltál ennek?*

– Azt azért hozzá kell tenni, hogy ha nem vagyok újságíró, akkor a kiadókkal sem lett volna kapcsolatom. Tehát a blog önmagában még kevés lett volna ehhez, kellett az is, hogy legyenek ismerőseim a különböző kiadóknál, akik látták a Facebookomra kitett novellákat. Visszatérve a kérdésre, így még inkább megvan bennem az idegenkedés. Azt gondolom, ha nem lennék újságíró, akkor a könyvemről tizedannyian tudnának csak, pontosan azért, mert nem vagyok tagja semmilyen szövetségnek vagy csoportnak. Egyébként semmi rossz nincs abban, ráadásul sokkal kifizetődőbb, ha valaki a már említett utat bejárva építi az írói karrierjét. Nekem szerintem az volt a szerencsém, és azért nem sikkadt el a könyvem – túl azon, hogy nagyon feltűnő a borítója –, mert számos újságíró ismerősöm kíváncsi volt rá, és írtak róla.

– *Ha már említetted az újságírást, melyik tevékenységedet érzed sikeresebbnek a tekintetben, hogy olyan fontos és provokatív témákat dobj be és tegyél a közbeszéd részévé, mint az iskolai zaklatás vagy a mentális betegségek társadalmi megítélése?*

– Az újságírás azért hatékonyabb, mert azokat a szövegeket a befogadók nem vagy nem úgy akarják szétcincálni és elemezni, mint az irodalmi alkotásokat. Utóbbiaknál

azért inkább jellemző, hogy próbálják a hibákat és a fogást keresni. Ugyanakkor a könyvvel is hasonló a szándékom, mint a cikkeimmel: minél több embert érintsenek meg ezek a témák. De az a tapasztalatom bizonyos fórumok és kommentek alapján, hogy a könyvemet sokkal élesebben kritizálják a cikkeimhez képest. Visszatérő fordulatként jelenik meg például az azon való fanyalgás, hogy mostanában egyre több újságíró próbálkozik a szépirodalommal, de valójában nem járnak sikerrel, csak félig kész, újság-cikkzagú dolgok jönnek ki a kezeik közül. Abban egyébként biztos vagyok, ha nincs az újságírói munkám, akkor ez a novelláskötet sem született volna meg. Mert ugyan vannak benne olyan írások, amelyeknek a kiindulópontja egy-egy villamoson vagy máshol elkapott mondatfoszlány volt, de ha nem találkozok annyiféle emberrel és történettel, ahánnyal a riportoknak köszönhetően sikerült, nem tudtam volna a könyvben bemutatott élethelyzeteket egyes szám első személyben hitelesen elmesélni. Legalábbis remélem, hogy így sikerült.

– *Vannak visszatérő témáid, ezek közé sorolnám a különféle, már említett mentális bajokat, köztük is a pánikbetegséget. A könyvedben is előkerül, a cikkeidben is már többször felhoztad a témát, és a közösségi médiában is szoktál ezzel kapcsolatban megnyilvánulni. Miért érzed azt, hogy erről ilyen sokszor kell beszélned?*

– Mert mindmáig tabutéma. Még az Egyesült Államokban is, ahol pedig szinte minden második embernek van pszichológusa, de valahogy ott sem illik erről vagy a hasonló dolgokról beszélgetni. Itthon pedig egyfajta hisztiként van elkönyvelve a pánikbetegség. „Miért nem szeded végre össze magad?“, „...megint mi bajod van?“, nagyjából ezek a legáltalánosabb reakciók, ha valaki ezzel a betegséggel szembesül a másik rohama kapcsán. Én pedig próbálok a lehető legtöbb fórumon világossá tenni, hogy a pánikbetegség és a szorongás problémája nem feltétlenül oldható meg önerőből. Ahhoz egy magam nyilván kevés vagyok, hogy valóra váljon, ami szerintem nagyon fontos lenne, hogy az iskolákban bevezessék a mentálhigiénés képzést. Hogy azok a gyerekek, akik nem a megfelelő érzelmi, kommunikációs mintákat látják otthon, legalább ott halljanak arról, mi számít normának, hogyan kellene egymással viselkednünk, milyen alapokon nyugodhatna a nő-férfi viszony. Ezzel talán lehetne csökkenteni a szenvedők arányát.

– *Maradjunk még kicsit a közéleti témáknál. Nemrég említetted, hogy egy rádióbeszélgetésen vettél részt, ahol a már említett nő-férfi viszonyok, és a mostanában felszínre került zaklatás témája is terítéken volt, és hogy nem csodálkoznál, ha a feminista hallgatók ki lennének akadva a mondanivalódtól. Miért?*

– Úgy érzem, hogy a zaklatás témája túl tág és összetett ahhoz, hogy letudjuk egy kampánnyal, ami a közösségi médiában zajlik. Fontos persze, hogy beszéljünk erről, de azt már túlzásnak érzem, hogy bizonyos feminista csoportok kimondottan férfiellenes kampányokat szerveznek rá erre a diskurzusra. Ezért tartottam fontosnak az említett beszélgetésben felhívni a figyelmet arra, hogy a kötetemben van egy novellapár, amelynek egyik darabja éppen a férfiak elleni verbális erőszakot ábrázolja. Ezt azért lehet így külön hangsúlyozni, mint érdekességet, mert az, hogy nagyon sok nőt ér ilyen vagy olyan formában erőszak, szinte evidencia. Engem is ért már zaklatás, ahogy nagyon sok nőismerősömet is. Valószínűleg a férfiak közül is sokan esnek áldozatul a bántalmazásnak, viszont

csak kevesen beszélnek róla. Az megint más kérdés, hogy amikor mindez a hatalommal való visszaéléssel párosul, ott megint csak a nők vannak inkább veszélyeztetve, mivel a vezetői beosztások többségében még mindig túlnyomórészt férfiakat találni. Erről se beszélünk még eleget, ahogy olyan jelenségekről sem, hogy a nevelőotthonokban hogyan kényszerítik a bentlakókat prostitúcióra két gramm herbálért. Szóval rengeteg minden keveredik, és került most a közbeszédbe a felszínre, éppen ezért nem ártana óvatosnak lenni, mielőtt még több nő és férfi esik egymásnak a virtuális tereken a zaklatásokról vitatkozva.

– *Maradva a férfi-nő kérdésnél, de közelítve az irodalomhoz: szerinted van megkülönböztetés ezen a téren a férfi és a női szerzők között?*

– Ami számomra feltűnő, hogy a komolyabb irodalmi ösztöndíjak nyertesei között jóval több a férfi. Erre egy kedves ismerősöm, aki történetesen nő, és szövegekkel dolgozik, azt mondta, hogy a hozzá kerülő kéziratok közül a jobbak többségét férfi írja. Nyilván ez egy szubjektív tapasztalat, amivel nehéz vitatkozni, pedig szeretnék. Én nem hiszem, hogy ezt így lehet mérlegelni, viszont úgy tapasztalom, a férfiak és a nők máshogyan írnak. Itt van például Karafiáth Orsolya legújabb könyve, amelyben a család és az alkoholizmus viszonyát boncolgatja, s ami teljesen eltér azoktól a hasonló témájú könyvektől, amelyeket korábban olvastam, és történetesen férfiak írtak. De még a skandináv krimiknél is teljesen más egy Camilla Läckberg-féle thriller, mint egy Jo Nesbø-féle. Nekem is mondták már, hogy a női történetek sokkal mélyebbek a könyvben, mint a férfiakról szólók. Ezt én nem vettem észre, de bizonyára így van, ha több ember is megjegyezte. Mások a sémák, amik alapján gondolkodunk, de ez egyáltalán nem baj.

– *Nem árulkodó már az is, hogy mi ketten erről beszélgetünk? Ha férfi íróval ülnék itt, valószínűleg eszembe se jutna megkérdezni tőle, hogy férfi írónak tartja-e magát. Tehát valami megkülönböztetésnek, negatív beidegződésnek lennie kell, ami, lám, engem is jellemez némiképp.*

– Egyszerűen tudomásul kell venni, hogy a magyar irodalmat javarészt férfiak képviselik. Hogy ez miért van így, arról hosszasan lehetne vitatkozni. Nyilván én is gondolok erről valamit, meg láttam is már ezt-azt ezzel kapcsolatban, de nem tudnám tényszerűen felsorolni az okokat. Az viszont őszintén zavar, hogy három év alatt eddig csak egyetlen nő szerző került be a Margó-díj első három helyezettje közé.

– *Kanyarodjunk vissza a Kis üdítő, kis krumplihoz. Épp az Esőben jelent meg egy alapos és gondolatébresztő kritika a kötetéről Haklik Norbert tollából. Ebben többek között azt is kifejti, nem lesz könnyű megtenned a második lépést, hiszen a könyvedben nagyon jól megtaláltál egy hangot, egy nézőpontot, viszont másodjára ugyanezzel előállni már nem érdemes.*

– Nem is szeretnék. Novellák amúgy is jóval ritkábban születnek mostanában. Dolgozok viszont egy regényen, amiről azt hittem, már kész, de a kiadói visszajelzés szerint még érdemes lenne bővíteni. Műfajt is váltok vele. Szeretnék áttérni az írásnak a számomra is szórakoztatóbb részére. A *Kis üdítő, kis krumpli* terápiás jelleggel komoly segítség volt nekem, de szórakoztatónak nem nevezném a megírását. Megviselt. Most egy krimin dolgozok, ami remélem, tud meglepetést okozni az olvasóknak. Velem az a helyzet, hogy

pszichothrillerből és krimiből akkora mennyiséget fogyasztottam már, hogy ritkán ér meglepetés, ha egy újabbat kézbe veszek.

– *A magyar környezetben játszódó krimi még mindig fehér hollónak számít. Ott vannak ugyan Kondor Vilmos noir hangulatú és az amerikai kemény krimiket idéző Budapest-regényei vagy Baráth Katalinnak a békebeli Magyarország végnapjaiban játszódó klasszikus detektívtörténetei, kellően megfűszerezve humorral, ám ezek inkább kivételek. Nem lehet, hogy magyar nyelven azért is nehéz mit kezdeni a műfajjal, mert a hazai olvasók füle továbbra sem állt rá arra, hogy egy rendőrtisztet mondjuk Károlynak hívnak, vagy a mindenre képes gyilkost Bélának? Magyarán, hogy ez még mindig tájidegen műfaj nálunk?*

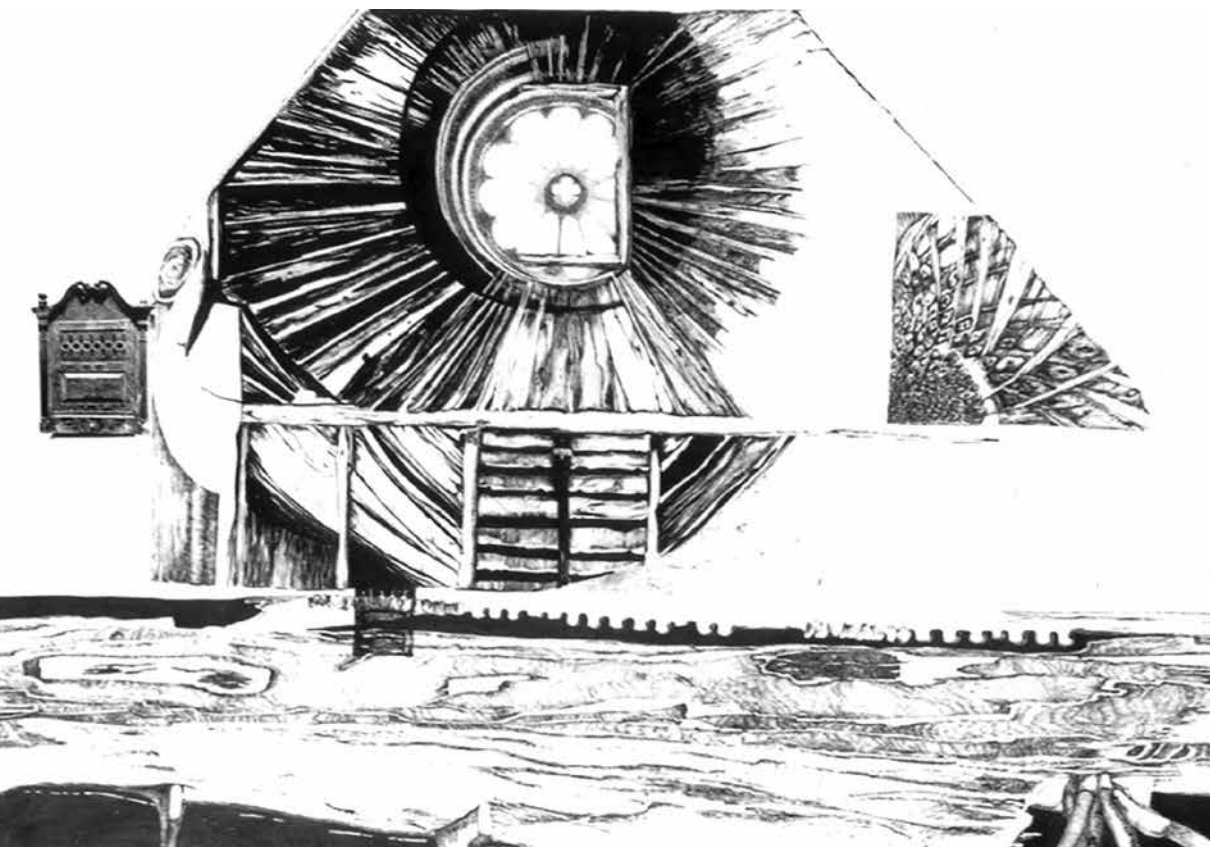
– Érdekes felvetés. Amikor elkezdtem dolgozni a mostani szövegen, akkor igyekeztem olyan neveket keresni, amiket nehezebb beazonosítani, vagy inkább angolosan hangzanak. Úgyhogy vagy vezetékneven szerepel valaki, vagy olyan keresztnéven, például Anna, ami elég nemzetközi.

– *Tehát a kedvező kritikák ellenére nem a szorosan vett szépirodalom felé akarsz elmozdulni, hanem egy univerzális zsánerrel kísérletezel, ráadásul a tervezett regény cselekménye nem is kimondottan az itteni valóság kulisszái között játszódik majd. Ezek szerint nincs meg benned a sok reménybeli másodkönyvest nyomasztó kísértés, hogy te írd meg a korszak nagy magyar regényét?*

– Egyáltalán nincs. De ebben valószínűleg az is szerepet játszik, amit korábban már említettem. Hogy én tulajdonképpen nem itt nőttem fel. Ezért tartok attól, hogy nem tudnám a megfelelő pontossággal visszaadni a magyar valóságot, ami pedig egy igazi magyar regénytől elvárható.

– *Pedig az olvasók érdeklődése azt jelzi, valamit nagyon is megragadtál. Hogy érdekes téma lehet irodalmilag egy drogos monológja az 1-es villamosról, vagy amit a nagy nemzetközi étteremláncban éhbérért dolgozó idős ember gondol. A rövidebb lélegzetű socioprózáknak pedig szép és erős hagyománya van nálunk, elég csak Tar Sándor nevét említeni. Szóval lehet, hogy nagyon is kínálkozna még itt neked feladat.*

– Nem tartom ezt sem kizártnak, de a *Kis üdítő, kis krumplival* tényleg annyi mindent kiadtam magamból, hogy most írás tekintetében nem akarok mást, mint kicsit szórakoztatni magamat, és remélhetőleg az olvasókat is.

NAPSUGARAS HÁZ, TOLL, 45,5x65 CM

MARKÓ BÉLA

KÉSZ REGÉNY

Az én életem aztán biztosan nem kész regény, gondoltam sokszor kamaszkoromban. Lehet, hogy később az lesz, de most még fölöttébb egyhangú, akár szokványosnak is mondhatnám. Micsoda giccs különben is, morogtam magamban, ha anyám egyik-másik nőismerőse életének regényéről sóhajtozott, miközben a készülő asztalterítőhöz vagy függönyhöz válogattak horgolásmintát a Fürge Ujjak című folyóirat elsárgult kollekciójából. Költő akartam lenni, mert úgy véltem, hogy a vershez szenvedély kell, és nyelvtudás, semmi más. Lettem volna író is, irigykedve néztem a polcon a Jókai-összes legalább száz kötetét, csakhogy a prózához fantáziára van szükség. Sok fantáziára. Be kell járni képzeletben a világot, történeteket kell kitalálni, erre pedig én, úgy tűnt, nem vagyok képes. Belevágtam egy-két novellaféleségbe, aztán magam is éreztem, hogy olyasmiket tudok csak elképzelni, amit már mások

is elképzelték, és csalódottan eltéptem ezeket a próbálkozásokat. Hiszen én költő vagyok, vizsgáltam magam dühösen.

Csak jóval később jöttem rá, hogy mégis igazat mondtak azok az asszonyok a múlt század ötvenes-hatvanas éveiben, mögöttük a második világháború hányattatásaival. Kész regény volt az életük. Folyamatos remény és reménytelenség, közben pedig hihetetlenül kalandos mindennapok, akkor is, ha ki sem mozdultak onnan, ahol születtek. Hát még akik kimozdultak! Mint nagyapám is, a háromszéki parasztember, aki megjárta az első világháborúban az orosz hadifogságot, aztán már házasemberként kétszer volt négy-négy évig Amerikában. Nagyanyám pedig, amíg az ura Amerikában volt, revolvert tartott a párnája alatt – kapott rá fegyverviselési engedélyt –, miután a tengerentúrról küldött dollárokért egy éjszaka rá akarták törni az ajtót. Megírtam ezt versben többször is, regényben persze nem próbáltam. Aztán a lebombázott Kolozsvárról menekülő anyám története. Vagy a „szocialista” mezőgazdaságból a tanárkodásba menekült agronómus apámé. Netán az öcsémé, aki tényleg a szó szoros értelmében menekült, vagyis átszökött a határon Magyarországra a nyolcvanas évek végén. Meg akik még körülöttünk voltak, azoknak az élete is bizony ilyen volt: kész regény. Csak meg kellett látni. Nézed a sok unalmasnak tűnő életet, ahogy folydogálnak eléfelé nap mint nap, és ha jól tudod nézni, egyszerre csak megelevenednek, mint azok a háromdimenziós képek az ismeretterjesztő folyóiratokban: addig kell nézni mereven, amíg hirtelen értelmet kapnak a kusza alakzatok, kinyílnak számodra. Ha meg egyszer sikerült, utána már beavatottak leszünk mi is, akárhányszor meg tudjuk ismételni ezt a különleges nézést, és fitymálva figyeljük azokat, akiknek ez még nem sikerült. Nem képzelőerő kell a regényhez, legalábbis ezeken a tájakon semmiképpen sem, hanem képesség a háromdimenziós látásra.

Különös rendezvényen vettem részt nemrég Nagyvárad közelében, Bihardiószezen. A meghívón úgy fogalmaztak a házigazdák, hogy „Kossuth Lajos születésének 215., a Bihardiószezen emelt első erdélyi Kossuth-szobor visszaállításának 15. évfordulójára szervezett emlékünnepségre” várnak. Ezelőtt tizenöt évvel ugyanis sikerült visszaállítani az Erdélyben elsőként Bihardiószezen, 1896-ban felavatott Kossuth-szobrot. Mivel 2002-ben én voltam az egyik szónok, most ismét meghívtak, mondjak beszédet, és én szívesen elvállaltam, bár Bihardiószeg nincs közel Marosvásárhelyhez. Nem részletezem, végül is szép volt az ünnepség, református püspöki prédikáció meg minden, ami ilyenkor dukál. A lényeg: mifelénk a szobrok élete is kész regény. Az egyik helyi szónok ezúttal is felidézte a történetet: Trianon után, 1932-ben, amikor úgy érezték, bajba kerülhet a 75 cm-es bronz mellszobor, levették a 250 cm magas talapzatról, és a román hatóságok elől a református templom orgonájában rejtették el. Aztán jött a bécsi döntés, és 1941. március 15-én újra kihozták a napvilágra Kossuth Lajost, most már egy 380 cm magas talapzatra. Ismét változott a világ, és 1946-ban Pap István református kántor és Domokos Barnabás éjnek idején ellopták a talapzatról a szobrot, majd Pap István kisjankai házában, előbb az istálló hídlásában rejtették el, azután a ház padlásán. Kossuth Lajos bujdosása ezzel még nem ért véget, ugyanis 1988-ban a kisjankai házat megvásárolta egy állatorvos, László Béla, aki bevitte Bihardiószezege, és ottani házában rejtegette tovább. 1994-ben visszakerült az egyházhoz ebből a különös emigrációból Kossuth Lajos mellszobra, renoválták, így állítottuk vissza végül 2002-ben, és 15 év múlva ezt a visszaállítást ünnepeltük meg újfent. Az erdélyi – és a partiumi – ember óvatos: addig kell ünnepelni, amíg lehet, de persze nagyon remélem, most végre az eddigieknél tartósabban ott lesz a talapzatán ez a szobor. Nem vagyok Kossuth-rajongó, különben sem szoktam rajongani senkiért, mert aki ember, annak vannak erényei és hibái, csak az a kérdés,

milyen arányban. Kossuthot is együtt képelem mindig Széchenyivel, Görgeyvel és főleg Deákkal. Hibáztak mind, de mindegyiknek nagyobbak voltak az érdemei, mint a hibái. Csak így teljes a kép. Nézem az ezüstszínű festékekkel kifényesített, a túl magas talapzathoz képest groteszkül kicsi Kossuth Lajost, Gerendy Antal és fia, Béla nem túl sikerült alkotását, és mi tagadás, elérzékenyülök. Látom ezt az elmúlt évszázadot „háromdimenziósan”. Látom a szoborrejtegetőket és csodálom optimizmusukat. Bátorságukat is, mert a félelmetes szekuritáte elől évtizedeken át bújtatni Kossuth Lajost, nem kevés bátorságra vall, de főképpen: reményre. Hogy akkor, amikor minden megváltozott, összedőlt egy régi világ, és villámgyorsan felépült az új, ők hittek abban, hogy annak is vége lesz. Elöttem vannak a különös regény kellékei: Kossuth Lajos a hídlás alatt trágyalében, fölötte reggel a tehének bögése, fejés, etetés, itatás, a gulya – nálunk inkább: csorda – kihajtása, aztán este ugyanez fordítva. Kijön a gazda, felemeli a hídlást, szembenéz Kossuth Lajossal, aztán leereszti ismét a deszkát. Később a padlásra jár fel gyakran, néhány zsák kukorica, egy-két tábla szalonna között darázsümmögésben, békésen alszik Kossuth Lajos. De eljön majd az ő ideje. Az is lehet, hogy a titkosrendőrség mindent tud. Ez is egy lehetséges regény: jobb nekünk így, mondják, nem bántani Kossuth Lajost, egyszer még fordulhat a kocka. Vagy éppen ezzel zsarolják a gazdát, ahogy a szekuritáte szokta: békében hagyjuk a halottakat, de cserébe élőket kérünk. Megint egy másik regény! Kossuth a trágyalében. Kossuth pókhálósan, Kossuth talpig kályhafestékekben. Kossuth a hatalmas verőfényben. Ahogy hallhattuk 2002-ben a visszaállításkor a helyi alkalmi poéta, Géczy Imre versét: „Itt a bizonyíték, hogy Diószeg népe / mennyire tisztel és bezárt a szívébe, / bátran és dacolva minden hatalommal / féltve rejtegetett már két alkalommal.” Hány meg hány szobortörténet van erre felé. Hány meg hány regényt lehet meglátni ezekben a történetekben. Vagy színdarabot? Tragédiát? Komédiát? Maradok egyelőre a versnél, akkor is, ha olyan klapancia, mint amit az előbb idéztem. Klapancia az életünk is, döcögős, unalmas, nyomorúságos. De ha jól nézzük, előbb-utóbb kiderül: kész regény. Majdnem kész. Csak meg kell írni.

BÁNKI ÉVA

SZERELEMÉRŐL, SZEXRŐL, ARS POETICÁRÓL

Régen a múzsák, ugye.

Elbűvölték a költőket a pillantásukkal, az arcukkal, a kibontott hajjukkal etc.

Hát a költőnőket? Erről persze kevesebbet tudni. A nőket talán nem a *másik* megpillantása, hanem az csigázza fel, hogy őket *látják*. Hogy leereszthetik a hajukat, hogy feloldódnak a másik pillantásában.

A *megmutakozásban* rejlő gyönyörűséget kilencéves koromban fedeztem fel. A Balaton-parton, egy családi veszekedés után végigsétáltam egy árnyékba boruló, hatalmas fasorban. Már-már fizikai gyönyörűséget éreztem, ahogy az árnyékok a meztelen combomra, a karomra hulltak. Talán ilyen egyszerű a szerelem, gondoltam.

Pedig nem is egyszerű. Akkor sem, ha a vágy és a költészet elválaszthatatlan a régi irodalomban, a másik (az örökös *másik*) ürügy a megszólalásra és az önreflexióra. Hiszen hogy lehetne a *kedves* nélkül saját sorsunk vagy saját történetünk? Persze a szerelemre nem lehet pusztá szavakból ráérezni. Jární kell, élni kell, más testekkel lökdösődni, eleven pillantásokban megmerítkezni.

Vagy mégsem? Az első kétséget saját gyereke vágyakozva, harmincnyolc-harminckilenc évesen éreztem. Hogy lehet vágyakozni arra, aki *nincs*? Márpedig én olyan elementárisan vágyakoztam, hogy képtelen voltam elsétálni egy játszótér mellett. Már az óvodások visztózásától szédelegni és émelyegni kezdtem. Persze én soha nem sülyedtem volna olyan mélyre, hogy felkapjak és elraboljak egy gyereket, de mi van, ha a járókelők, a játszótérek padjain pletykáló anyukák nem tudják, hogy én egy művelt, etikus (stb.) lény vagyok. Esetleg ők azt *hinnék*, hogy azért bámulom az óvodásokat, mert egyet el akarok rabolni.

Ami azt illeti, ennyire kétségbeesetten, ennyire rettenetesen nem vágytam egyetlen férfira sem. Akkor sem, amikor tizenkét-tizenhárom éves koromban sétáltam az utcán, és ömlött a könny a szememből, mert szerelmes voltam egy elérhetetlen ismeretlenbe... De ez az ismeretlen már megszületett, várt rám *valahol*, és én mégsem tudtam volna érte meghalni.

Mert sóhajtozni és *majdnem* meghalni azért nem ugyanaz, mint egy mosolyért vagy egy pillantásért megsemmisülni.

A vágnak nincs prototípusa. Ötvenéves férfiak nem játszótéren visítózó gyerekekről ábrándoznak, hanem árulókat és ellenségeket kajtatnak, és királyként uralkodnak az irodáikban. Halálosan megsértődnek, ha nem a *helyükön* kezelik őket. Miközben ez a trónus pontosan olyan képzeletbeli, mint a paradicsomi játszótér, ahonnan negyvenéves nők hazavihetnek egy-egy gyereket.

De ezek a vágyak (bár lényegében szexuális természetűek) túl vannak a másikon.

Túl vannak, túl vannak, ismételtetem magamban, mikor a pénteki szeminárium után hallgatom a saját tanítványaimat. Ezek a lányok sok mindenben olyan hamar túlestek, hogy ez nekem ötvenegy évesen szinte felfoghatatlan. Nekik egy éjszakai bóklszás egy ismeretlenért rizsa, duma, röhej, lilázás, nevetség. Mert ha az ember tizenkét-tizenhárom évesen *túl van* mindenben, ha csak a megaláztatásra és a fájdalomra emlékszik, akkor nem sétatíkály könnyes szemmel kihalt parkokban. A szex a gyerekkori emlékekbe épül be, hasonlóan – csak fájdalmasabban –, mint az első táborozás. *Nem-akartam, nem-úgy-történt, nem-volt-jó*. Mint egy szörnyű baleset, ficam, mérgezés, amit évekig-évtizedekig tart kiheverni. Ha egyáltalán.

Nagyon sok húszéves tanítványomnak nincsen barátja-barátnője. *Mert túl van rajta*. Vagyis még nem *gyógyulta ki*. Nem az elsőt, hanem a tizenötödiket-tizenhatodikat, akik mögött sokszor ott lapul egy mesebeli vénember, egy gonosz apa, egy öreg jótevő, egy aljas napközis tanár, aki *megmutatta*... Ezeknek a koravén gyerekeknek mit ígér a múzsa vagy a múzs...? A verseik tele vannak elementáris dühvel és csalódottsággal – én szeretem őket, és elég sok erőt meríték a szókimondásukból.

Mert segíteni persze nem tudok. Meg aztán mi közöm hozzá?

Valamin már mindannyian túl vagyunk. Húszévesen és ötvenegy évesen is. A szerelem civilizációján. Hogy mindannyian Cythera szigetére tartunk. Hogy a szerelem erősebb, mint a halál. Hogy a vágyakozásban van valami közös és felemelő. Hogy a versbeli *te* nemcsak egy romlandó és esendő másakra vonatkozik, egy réges-rég halott költőfeleségre, hanem az én ismeretlen szerelmemre is.

A gyerekfejjel átélt szexuális (többnyire megalázó) élményeket én nem valamilyen divat vagy egy rossz pedagógiai metódus következményének tartom, hanem a narcisztikus személyiségfejlődés kikerülhetetlen állomásának, és persze egy nyolcszázéves történet, a trubadúr-hagyomány zárlatának. Majdnem nyolcszáz esztendeje Jaufre Rudel odahagyta a hazáját, és engedett a „távoli szerelem” hívásának. Akkor még a világot az mozgatta, hogy a másik létezik, és én szerethetem.

De ha túl sokat olvasgatom a tanítványaim verseit vagy Facebook-bejegyzéseit, akkor hajlandó vagyok elhinni, hogy minden elmúlik, talán a félelem vagy a düh kora jön.

Valami egészen *más*.

GÉCZI JÁNOS

HORVÁT–MAGYAR KÖZÖS

A horvátok magyarokhoz, illetve a magyarok horvátokhoz fűződő viszonya folyton változik, átalakul. Ilyesmit olvasok ki az utóbbi idők számomra fontos antológiájából is, amelyet Kiss Gy. Csaba 2008-ban állított össze. A Palatinus Kiadónál megjelent *Adriai képek* egyszerre nyújt irodalmi és érzéki élményt, valamint látletet a kapcsolattörténetről.

Úgy tűnik, a két nép viszonyában nem csupán a másik fél megítélése formálódik át időről időre, hanem mindkét nép énképe is. Ez is, az is olyan mértékben jellemzi a vélemény megformázóját, mint a véleményezettet az értékítélet.

Évszázaddal korábban feltűnően sokan járultak hozzá a kötelékek árnyalt jellemzéséhez. Ami a legfontosabb: a politikai és kulturális elit álláspontja mellett a közemberek meggyőződése is érzékelhetővé vált. A Cholnokyak közül leginkább az író Vikornak és a geográfus Jenőnek volt mondandója Dalmáciáról. Az akadémikus földrajztudós Adria-könyvét seregnyien olvasták, és forgatják ma is, habár az művelődéstörténeti művé nemesedett. A délvidék otthonosságára vágyódó Viktor leginkább szerethető főhőse éppenséggel egy széltoló dalmatino. Saját dalmátképmet ők, a veszprémi família neves tagjai alakították ki, s talán ahhoz is hozzájárultak, hogy itt-ott egykori lakóhelyemet, Veszprémet is délszakiasnak lássam.

Ha ma valaki a ködlovagok közé sorolt Cholnoky fiúk révén ismeri meg Horvátország tengernél élő lakóit, könnyen pórus járhat. A százvalahány éve rögzített benyomások nem azonosak a manapság tapasztalhatókkal. A horvátok nem kis-kocsmában falják a halat, s isszák mellé, míg anekdotáznak, a bort, hanem kifőzdét vezetnek, alkalmi munka után loholnak, és házuk valamennyi zugát vakációzó szállóvendégek fogadására alakítják át. Ugyancsak különbözik az irodalmi hősök magyarképe a rólunk most alkotottól. Hol van már álmatagságunk, és mivé is alakult elomlottságunk?! Az odahajló figyelem érzékelhetetlen, és a közös csoportba tartozás melege elillant.

Úti beszámolók, Facebook-bejegyzések, utazási irodák alkalmazottainak legendáriuma alapján látjuk, az idegenforgalom növekedésével a két nép egymásról alkotott véleménye miképpen formálódik át. A politikusok harapós hozzáállása jól követhető a médiában. Akik horvátokkal munkakapcsolatba kerülnek, tapasztalhatják a közép- és felsőközépségi értelmiségiek és a középvállalkozók kelletlen megnyilvánulásait. A két ország intézményei közötti viszony zavaros, túlszabályozott – azaz óvatoskodó. Az ügyletek akadoznak. Hiába akarok magyar állampolgárként bankszámlát nyitni Horvátországban a hazai tulajdonú OTP-ben, nem tehetem meg, ki tudja, miért is nem.

S milyen a közemberek hozzánk való viszonya? A Zágráb-központú északi vidék lakossága a monarchiai hagyományokat követve megértőbb és érzékenyebb az átutazóval. Az idegenforgalmilag frekvenciátalabb dalmát területen élő, a múltban szegényebb és évszakos jövedelemmel jellemezhető népesség a külszoci vendégsereget mindenekelőtt megélhetési forrásnak, olykor gyorsan megszerzendő prédának tekinti. A jövevények hasznosíthatósága ezerféle. A leleményesség hallatlanul változatos. Amúgy a hely és a helyiek tiszteletben tartása a nyaralni, pihenni délre zárandokló – a szokásosnál léhább és zabolátlanabb – tömeget sem jellemzi. A kulturális különbségek önmagukban számos konfrontáció alapjai, de a másféleség elviselésének és mértéket ismerő kezelésének a technikáit átszínezi a megélhetési igyekezet. S a külhonos földet járók, az időszakosan ott élők és a más országból érkezők kihasználása és hasznosítása többnyire magánügy marad. Megértéssel fogadják, ha valaki a másik kárára ügyeskedik, s azzal a saját vagy közössége hasznát növeli. Becsülik az élelmet, mert ő az életrevaló.

A ház, amelyben olykor tartózkodom, Murter sziget egyik falujában, a napóleoni időben épült. Idővel a szomszédok állítása és térhasználata révén kiderült, az építmény előtti parkolás a helyi születésű lakosok előjoga. Az egyik nagycsalád több egymás melletti parkolóhelyet használ, s a házunk előtti helyet, ha arra kuncsaftot talál, bérbbe adja turistáknak. A polgármesteri hivatalnok jónak látja mindezt. Véleménye szerint a házzal rendelkező magyar fizesse meg a parkolást is, ha idetolakodott.

Vendéjogról persze nem érdemes beszélni ott, ahol a vendég biztosítja a megélhetést. A hátrányos megkülönböztetés jogalapja azonban felülvizsgálatra szorul – arról nem is szólva, hogy mellé illelten magyarázat társul.

Cholnoky Viktort egykor azzal vádolták, hogy céltalanul mesél. Jenő földrajzi leírásainak java része azért született meg, mert valamennyi tapasztalatát szerette volna rögzíteni, állítva, hogy a részletekből tekint vissza rá az egész, függetlenül a szöveg tudományos vezérfonalától. Az enciklopédikus tudású, aprólékos figurákra manapság nincs nagy szükség. De érdemes lenne tudni, miként írják le éppen ők a déli szomszédainkat. Látják-e, hogy miként változott étkezési kultúrájuk, emberképük, s a pénzhez és az idegenekhez való hozzáállásuk? Megtudnánk-e, hogy a magyarokkal szembeni averziójuk eredője most mi-féle? Murteri ismerőseim szerint a tisztességes horvát nagyhangú, heves, nyíltan képviseli a véleményét, s ha bevégződött az alku, utána nem változtatja meg az álláspontját. Nem úgy a magyar. Mondják, hogy alamuszik vagyunk: csendben bólogatunk, majd pedig, holmi mondvacsinált probléma miatt, kitör belőlünk a felháborodás, amelyet lecsillapítani nem lehet.

Lehet, hogy az énképek és az idegenképek összehangolására lenne szükségünk. Mindkét nép frusztrált. Miközben egyik a másikat megítéli, tulajdonképpen saját magáról hazudik, saját magának. Lehet, hogy érdemes tudatosítani, a megelégedettségben mindkét nemzetnek deficitje van.

ZALÁN
TIBOR

SZÖVEGTÖREDÉKEK BUDAI MATYI EMLÉKEZETÉRE¹

Tombol a nyár,
arany vére csordul.
Részeg a Nap,
mind vadabbul fordul.

Állni nem lehet, állni nem lehet.
Rohanni nem merek, rohanni nem merek.

Hegyen jársz, mélybe szállsz,
jól vigyázz, lángban állsz,
Fattenay, Fattenay, Fattenay...²

Részeg a Nap,
lekacag a földre.
Most vigyázatok
vágyra, csókra, könnyre!

Hallgatni nem lehet, hallgatni nem lehet.
Szólni nem merek, szólni nem merek.

Hegyen jársz, mélybe szállsz,
Jól vigyázz, lángban állsz,
Fattenay, Fattenay, Fattenay!

*

¹ Ezeket a dalszövegeket egy tizenhét éves fiú írta. Ennek megfelelően, megengedően tessék olvasni őket! Hozzá a hasonló korú Budai Mátyás szerezte a zenéket Nagykőrösön, egy kollégiumi tanulószobában, 1971-ben, és a Dead Bodies Melancholy, alias Mengis Luisis (Bulky Corpses or Clumsy Lizards – mondaná mai fordításban a tanultabb ember; írták így ki az Ország-hagyszótárból a fiúk annak idején a *Mélabús holttestek, avagy rühes tetvek* angolosított verziójának gondolván...) nevű zenekar adta elő egyetlen koncert alkalmával, mert a koncert másnapján a zenekart betiltotta a kollégiumi hatóság. Megemlítendő, hogy gitáron Faragó Péter működött közre. S hogy miért nem Mátyás szerepel a címben? Mert a szerzőnek sohasem volt Mátyás az emlékeztet, mindig csak Matyi, és érvényesen is mindenkinek: Matyi (a nyájas, kedves, önpusztító ember...).

² Fattenay (ejtsd: *fattenáj*) kitalált személy, a három kamasz fickó reménytelen szerelme, a lány, aki elérhetetlen és elérhető is egyben, aki a szent és a kurva megtestesülése a fölhevült tizenéves fantáziában; és aki – ha lett volna, és ha lehetett volna sokkoncertes, a zenekar, és annak lehetett volna nagylemeze, mert ebben gondolkodtak a fiúk, végigkövethető lett volna Fattenay gyönyörűséges-szomorú élete – szerintük HIV-fer-tőzésben hal meg...

De ellobban a nyár,
elfárad a vágy,
mi lesz akkor veled,
kicsiny Fattenay?³

*

A Hold kék volt, és
nem dalolt a szél sem
dalt.

Féltek már az
emberek, hogy
elveszett a Nap.

Elbujdostak
házaikba,
s várták a Napot.

Hideg fénnyel
ragyogott az
égen a kék Hold!

Végtelen pusztán
egyes-egyedül,
nézd, ott egy vándor⁴,
hová menekül,
véres alakja,
kopott ruhája,
pusztai szél csak
az ő barátja,
a kék fénybe
veszik arca!

A csend mély volt, és
nem dalolt az éj sem
dalt!...⁵

Végtelen pusztán
két vándor halad,
egyik Keletnek,
másik Nyugatnak,
keresik egymást,
de nem találják,
mennek az éjben,
tétován, árván,
szükségük lenne
egymásra talán...

*

De ellobban a nyár,
elfárad a vágy,
mi lesz akkor veled,
kicsiny Fattenay?

*

Sűrűn száll a harmat,
kezemre hull.
Piros csöndek jönnek
váratlanul.

3 A képzelt lemezen ez a strófa választotta volna el egymástól a dalokat, változó hevülettel...

4 A vándor mint életminőség és életforma, a szabadság szimbólumaként talán, ebben az időben az ébredő magyar beatzene egyik fontos motívuma volt (Tolcsvay-trió, Omega együttes stb.), nem véletlen a fiúkra gyakorolt, kikerülhetetlen hatás...

5 Emlékezteties: nem maradtak meg a szavak az időben, amelyek a strófát végigépítették... volna...

Bárhová nézek,
ismeretlen arcok.
Régi hallgatások,
elfelejtett harcok...⁶

És nézzétek...!

Fölöttem ég
a fekete ég.
Alattam száll
a fekete madár.

Tanulj meg hinni!
Memento mori!

Mázsás éjszakákba
bújt csillagok.
Hogyha erre jártok,
még várjatok!

Bezárt kapuk alatt
törött holdak vannak.
Réti ágyunk mélyén
vérré vált a harmat.

Vérré vált a harmat,
köddé a csend.
Füvek karcsú teste
ütésre leng.

Elharangozzák,
tegnap jártál nálam.
Virágba nyílt arccal,
szarvasragyogással...

És nézzétek...!

Fölöttem ég
a fekete ég.
Alattam száll
a fekete madár.
Tanulj meg hinni!
Memento mori!

*

De ellobban a nyár,
elfárad a vágy,
mi lesz akkor veled,
kicsiny Fattenay?

*

Ma a tengernél jártam,
s a hajókat néztem.
Fáradt kedvem elszállt
a feltámadt szélben.
És zúgott a tenger,
hogy ne lássam arcodat,
ne lássam arcodat,
ne halljam hangodat...

S várom a csodát!

Ezüstöt ont kéken a Hold
kisarjadó arcomba.
S várom a csodát,
segíts nekem, ó Istenem,
segíts nekem...!⁷

*

De ellobban a nyár,
elfárad a vágy,
mi lesz akkor veled,
kicsiny Fattenay?

JEL, AKVARELL, 50x34 CM

⁶ Ezt az arcok-harcok rímpárt ma már nem írná le így a szerző, de akkor ez nagyon fontos és bátor tartalomnak tűnt a fiúknak...

⁷ Erre a szövegre, mely sohasem íródott meg a végéig, nem B. M. írt zenét. A szöveg írója dúdolgatja a saját dallamára, lehet, de az is lehet, hogy valaki más zenésítette meg. A szöveg írásának idejére már szétsodorta őket az idő. Szerző még dúdolgatja, néha-néha, amikor eszébe jut a tenger és Odessza, ahol együtt töltöttek hat hetet. S most következhetnek a mi lett volna, ha... és nem. Nem következik...

Scorpio hyalinus

HÁY JÁNOS

AZ UTOLSÓ RÉGI VAGY AZ ELSŐ ÚJ

(Mikszáth Kálmán)

Amikor ránézünk a szülői házra, alig tudjuk elhinni, hogy egy ilyen kicsi házban felnőhet egy ekkora író, hogy belefért ebbe a házba az a képzelet, azok az álmok, amelyek életre hívták a műveket. Aztán rögvest arra gondolhatunk, hogy persze hogy nem fértek el, ki akartak onnan törni, hogy ne egy királyi várban, ne egy főúri kastélyban, hanem a világ palotájában legyen helyük. Aztán hogy milyen sokszor motiválja az írókat, hogy helyreállítsák a világ rendjét, a rossz egyensúlyt, vagy legalább a maguk egyensúlyát, hisz nincs olyan irodalmi mű, ami ne valamiféle megélt hiányból, sérültségből venné a felhajtóerejét. S végül az jut eszünkbe, hogy honnan máshonnan lehetne hozni eleven élettapasztalatot, zsigeri életérzékelést, csakis kicsi házakból, mert itt aztán nem fedik el szeretések és párnák-paplanok, hogy mit jelent lenni.

Kis házban, kis faluban született, Szklabonyán, épp a forradalom előtti évben, 1847-ben. Gyerek volt, amikor a legendák születtek, nem lehetett része a daliás időknek, mint Jókai, csak a hallgatója. Pedig amikor olvassuk a Jókairól szóló életregényt (*Jókai és kora*), amelynél szebb könyvet magyar író nem írt magyar íróról, szebbet és élvezetesebbet, amiben egyben megteremtődik az atyámesster legendája, de ott, ahol kell, megjelenik a kritikai él, s nemcsak író, de kort és életet is láthatunk. Amikor ezt a könyvet olvassuk, olyan érzésünk van, hogy Mikszáth magát képzelte Jókai helyébe, s valójában azért sikerülhetett ez a regény ilyen fergetegesen... Most a rosszindulatú földhözragadtak közbeszólónak, azért sikerülhetett, mert a Révai-kiadó bőkezűen megfinanszírozta a munkát. Azért is, az tette lehetővé a rá szánt időt, de az igazi felhajtóerő abból fakad, hogy átélve, szinte önletrajzként lett írva, mintha a szerző lenne az az ember, akivel megtörténnek ezek a különleges események. De sajnos Mikszáth nem lehetett legenda. Az, hogy kétszer veszi el a feleségét, Mauks Ilonát, persze már először is, 1873-ban, titokban, mert ki adná a lányát egy éhenkórászhoz. Aztán a nyomorultság miatt válás, s amikor jobban alakulnak a dolgok, újra házasság, de ez a hercehurca nem fogható mondjuk a Petőfivel való barátságához. („Azt talán megtehettem volna”, írja feleségének, „hogy hivatalt vállaljak, s így lassanként, fokozatosan tegyem tönkre magát és magamat a nem nekem való életben. Látott-e már halat kint a szárazföldön? Úgy képzeljen engem a nem nekem való életben... Boldog lehetne-e maga, ha engemet így megsemmisülve látna? ... Ahogy én magát ösmerem, tudom, hogy ezt nem is kívánja. Nekem mennem kell a megkezdett úton, amely vagy felvezet a magasba, vagy le a mélységbe. Magát azonban jó szívvel nem ránthatom magammal, ha ez az út lefelé vezet.”) Az, hogy nem szeret tanulni, sem a rimaszombati, sem a selmecebányai gimnáziumban nem tűnik ki, s tulajdonképpen semmilyen végzettsége nincs, a jogi

| Részlet a szerző Kik vagytok ti? (Kötelező magyar irodalom) címmel várhatóan 2018-ban megjelenő irodalomtörténetéből. |

tanulmányokat ne fessegessük, mert vagy voltak, vagy inkább nem, az nem különös esemény. Az, hogy néhány évig a legnagyobb nyomorban él, még a lakkért sem tudja fizetni, bútorait elárverezik, de éhen pusztulni is képes egy szenvedélyért, hogy írjon, az csak tucat írórsors. Az, hogy világhírű lesz a könyveivel, s velük együtt a jó palócok, a tót atyafiak, s az egész Felvidék, holott egyáltalán nem érdekli a világ. Híres történet, amikor a kiadója, Révai Mór rávette egy nyugat-európai körútra, a semmilyen nyelven nem beszélő író kelletlenül vágott neki az útnak, s egyáltalán nem élvezte, alig várta, hogy hazaérjenek, s mikor megérkezve a Nyugati mellett beültek egy vendéglőbe, a túrós csuszát kihozó pincér tálcájáról lekapta az ételt, és felkiáltott: „Leborulok a nemzet nagysága előtt.” Az, hogy országgyűlési képviselő volt, és együtt tarokkozott Tisza Kálmánnal és más híres politikusokkal, akiket amúgy korábban a cikkeiben a sárga földig lealázott, az, hogy annyira szerette mindenki, hogy pl. Gundel János neki találta ki a palóclevest, állítólag az író intenciói alapján, hogy legyen benne a teljes magyar konyha, de mégis olyan legyen, amilyen ízt még nem érzett – mindez a sokadalom semmi ahhoz képest, hogy forradalom meg szabadságharc meg börtön, vagy épp menekülés a büntetések elől. Beleszületik a legendába, de számára a legendás kornak csak a megkopó vagy épp túlfűtöttséggel újraírt és újramesélt emléke marad.

Mikszáth egy épp felívelő, a mai napig meghatározó időszak, a kiegyezés gyermeke, azé a korszaké, amikor a legtöbb középületünk épült, amikor a modern Magyarország felépült. Népmesehősnek lenni lett volna kedve, de csak egy polgárosuló ország divatos írója lett. Részben olyan volt, amilyeneknek a palócokat írja: „A palóc nép babonás, szereti a misztériumokat, hisz az ördögben és rémlátomásokban. Egy sötét holló röpdös fölötte: a végzet. Szárnya suhogását találgatja. Titkos, homályos köd veszi körül, s hova el nem lát a szem, benépesíti a helyeket árnyakkal, borzalmas, csodálatos dolgokkal. Fantasztikus népmesék elhullatott morzsáit összegyűrja, s azok hitté keményednek lelkében.” (*Galandáné asszony, Jó palócok*) Részben épp ennek az ellenkezője: fegyelmezett és dolgozó munkás, az életét, az életművét polgári gondossággal, figyelemmel karbantartó alkotó.

Nem lehetett legenda, lett hát realitás. A palócvilág meseszerű teréből emeli ki a történeteket, olyan világot jelenítenek meg az első könyvek (s később túlnyomórészt a többi is ragaszkodott ehhez a térhez, szinte térképet adva így a korabeli Felvidék falvaihoz és városaihoz), amely világ teljesen archív ahhoz képest, amilyenben az épp lendületbe jövő ország él. Először a magyar irodalomban egy tájegység írója lesz, a perifériát mutatja fel akkor, amikor minden a centrumba törekszik. S mégis ezekben a novelláskötetekben (*A tót atyafiak, Jó palócok*, 1881), amelyek laza szálakban egymáshoz kapcsolódó írásokból állnak, mintegy megalkotja a magyar irodalom egyik máig divatos műfaját, a novellafüzért, vagy kicsit bátrabban megfogalmazva: a regény egy sajátos válfaját. Ez a két novelláskötet hazai és nemzetközi sikert is hoz, kiemeli írónkat a szegénységből és az ismeretlenségből,

s innéttól egészen 1910-ig, haláláig a hírnévben benne is tartja. „Jó volt hozzám, írja a kötetek 90-es díszkiadása kapcsán. Sok örömet szerzett. Olyan kis mesebeli könyv lett, aki megrázódott és azt mondta: »Gyere kedves gazdám a hátamra, elviszlek, ahova el akarsz jutni.« Elvitt a Kisfaludy Társaságba, elvitt az Akadémia tudósai közé, elvitt a törvényhozási terembe.”

Mesebeli könyv lett, mert lehetett akkor egy novelláskötet mesebeli. Napi- és hetilapok sokasága dörömbölt a magyar irodalom kapuján, hogy novellát, novellát írjatok, írók, mert meg kell valamivel tölteni az üres oldalakat. Novellákkal sztárnak lehetett lenni, ahogyan ezt Bródy Sándor (*Nyomor*), Gozdsu Elek (*Tantalus*) vagy Herczeg Ferenc (*A Gyurkovics-lányok*) példája is mutatja. Sikert hozott Mikszáthnak a két kicsi könyv, bár nem fogadta mindenki lelkesen, s néha a későbbi műveket sem. A kor kritikája Mikszáthot nem ritkán olcsó szórakoztatónak titulálta, olyannak, aki nem veszi a fáradságot, hogy mélyebbre ásson a sorsokban, felületes és vicceskedő, léha és hanyag, egy jó poénért feladja a mélyebb emberábrázolást. Bizonyára irigység is fűtötte a negatív kritikákat, mégiscsak Magyarországon vagyunk, de igazságuk mégsem vonható kétségbe. Öregedvén, maga a szerző is rápirít önmagára, hogy tehetségét sekélyes mókázásra pazarolta, ahelyett hogy az „élő, lüktető társadalmat” ábrázolta volna. Bár korántsem annyira egyhúruak és különdlegesek ezek a jellemek, mint Jókai hősei, de ő sem szánt a lélek legmélyére, mintha illedelemből megállna egy határon, s azt mondaná, nem érdekel a cselekedetek motivációja, a jellemek színe és árnya, a jó társalgás a fontos, s ezért éppen a megmutatás pillanatában egy jóízű tréfával elüti figyelmünket a tetemrehívástól. Olyan fogalmakat tekint alapvetésnek, mint gonoszság, igazság, erő, gyengeség, hatalom, mintha mindezek afféle magátólértetődőségek volnának az ember jellemében. Ha kimondom, gonosz, akkor persze hogy gonoszul cselekszik, ha kimondom, igaz ember, persze hogy igazul cselekszik. Abból a múltból táplálkoznak ezek az írások, amikor még egyértelmű hitünk volt az alapfogalmakban, s képesek voltunk ezek mezsgyéjén feketének vagy fehérnek látni a dolgokat. Ha őszinték akarunk lenni, be kell vallanunk, hogy épp ez az egyértelműség, amivel hatást tud elérni, mi, mint a gyerekek a mesében, drukkolni kezdünk a jónak, és pusztulni látni akarjuk a gonoszt. És Mikszáth *A tót atyafiak* vagy épp a *Jó palócok* novelláiban mindig igazságot szolgáltat. Megsebzi a szívünket, de helyre is állítja a rendet, s ez a pozitív végkifejlet tulajdonképpen minden későbbi munkáját is jellemzi. Olyan, mint valami vidéki vesztern, könnyes szemmel, kicsit szívhasadva, de a világ működésének jóságába belenyugodva hagyjuk el a szövegeket. *A Különös házasság* megoldhatatlanságára születik megoldás, a *Szent Péter esernyőjének* örökségvadászata végül is boldog szerelembe fut. S még a *Nosztly fiúban* is, bár nincs látványos hepiend, igazság szolgáltatik Marinak és Tóth Mihálynak, bár itt kétségtelen, a szerző elvágja a szöveget, s nem mutatja meg, mivé is alakult a sorsuk. Az utószó magyarázkodása épp erről szól. Egyszerre teszi le a voksot a mesével szembeni realitástörténetek mellett („A tündérek helyébe vérből és húsból való emberek állítottak be, kiket emberi szenvedélyek mozgatnak, s emberi csapások és szerencsék érnek”), s ígéri be a folytatást, mert valójában nem elégedett a hiányos végkifejlettel. Mikszáth hitt a világ rendjében. Egy romantikus hagyomány örököse. Készen kapta az idealizált világmegformálást, amiről ösztönösen azt gondolta, hogy meg kell válni tőle. Le kell számolni a patetikus hősrábrázolással, a romantikával, a moralizáló igazságkimondással. Rettegett a múlt túlzó heroizmusától, a nagy ívű látványmondatoktól, de szabadulni teljesen mégsem tudott tőlük. Az ármánykodó romantikát próbálta kioltani humorral, vagy épp a fősodor melletti melléktörténetekbe futtatni.

Mert sajátos a szövegszerkesztése. Kicsi történeteket is méretenessé duzzaszt a fősodortól el-elkalandozó mesehurkokkal. A szereplők, de még a szereplő tárgyasultságok is, különösen a korai sikerkönyvekben, legendásítva vannak, képzeletben létező ködmönök, legendás kúriák, megsárgult krónikák, tündérek és meselények alkotják a történetek háttérdiszkrét, olyan természeti események, áradások, szélviharok alakítják a világ képét, amelyek nem egyszerűen esők vagy viharok, hanem valamiféle égi hatalmak cselekedetei. S mindezek hasonlatok sűrűjében vannak felmutatva. „Kicsi a bágyi patak. A keskenyebbé vált ezüstszalag széles homokráját kapott, és a csillogó homoknak is, melyet a népregék tündéreinek picci lábai taposnak, sehol véget nem érő füzesek a kerete” – írja *A bágyi csodában*, s mi tényleg elámulunk, elbágyadunk tőle. Szép ez a nyelvi világ, gondolja az olvasó, elkápráztatja itt-ott a titokzatosság, másutt a humor. Nevet vagy épp megrendül, és könnyeket facsar ki belőle a történet, elemi erejű az elbeszélés gesztusa, a beszélt nyelv közvetlenségével és ritmusával szólalnak meg a mondatok, s ez a lendület viszi, s nem is kérdez rá, hogy Filcsiknek (*Jó palócok*) ugyan kőszíve van, de miért ilyen. Mintha a jellemvonásokat a szerző eleve adottnak tekintené, ami így lett rendelve, punktum.

Sokan rápirítanak, hogy anekdotázik, hogy elüti egy jó sztorival a súlyokat, de ez Mikszáthnál olyan szintű leleplezés, mintha egy hegedűsnek azt mondanánk, hogy tudom ám, te min játszol, hegedűn. Mikszáth hegedűje az anekdota vagy adoma volt, még a regények is, ha kicsit megkapargatjuk, nem mások, mint méretenessé duzzasztott anekdotafüzérek. Megragad minden olyan pillanatot, amikor valami történettel, úgymond, megakaszthatja a fősodort. Kocsmaasztalnál, vendégségben, kocsin utazva valaki kibont egy régi történetet, vagy ha épp ő nem, valamely téma nem fér bele a társalgási szituációba, akkor az írói narráció avat be a múltba, a valahai legendákba vagy épp aktuális politikai vagy társadalmi kérdésekbe. Ha jó lendületben vannak a kis bugyortörténetek, tulajdonképpen ezzel meghozza a legegységibb humort, mint a *Nosztyban* a Kopereczky Izrael Izsák családtörténetével, s néha a nosztalgizáló, s egyben ironikus visszanezéléssel afféle megmosolyogtató, ámde mégis megható múltérzékelést. „Szép nyájas világ volt ez.” „Hej, ez a Zemplén, ez a Zemplén! Boldog annak minden röge.” „És ezek a kastélyok, ezek a kúriák! Vedd le a kalapodat, vándor utas, ha látod e régi kőrakásokat. Nem a gazda miatt, hisz a gazda esetleg nem sokat ér. Kártyázik, pipázik és bőfög. Ez a gazda. De a ház! A ház a gazda nevéen áll, de nem jelenti csak a gazdát. Ezek az úri kertek egyébiránt mind sablonok. Valósággal unalmasak és szomorúak. A boldogtalan növények száműzetési helyei. Az urak jobbágyoknak nézik a növényeket is, és velük is kezdik a kegyetlenkedést. Ahol a növény nem enged magán erőszakot, ott a földdel próbálják meg. A zsarnok leleményes, szívós, kitartó. Igazi idillikus öröm csak az erdőn van, meg a parasztkertekben, ahol akkor nyílik a mályvarózsa, amikor neki tetszik, ahol anya a föld és nem szolgáló. Önként tárja ki az emléit” (*Különös házasság*). És ki ne venné le a kalapját, na, nem a kúriák előtt, hanem az elbeszélés megkérdőjelezhetetlen egyértelműsége előtt.

Olyan, mintha ezek a külön történetek afféle megállók lennének a történet főútja mellett, hogy ülj már le, barátom, hová sietsz, meglesz annak a regénynek a kibontása, nem kell azt elkapkodni. Mintha pihenőhelyek lennének kijelölve a regénybefogadás túrajáratain. „Te meg a paphoz telepedj Zsiga úrfi. Az majd eltart téged anekdotákkal”, hangzik a *Különös házasságban* az, ami szólhatna valójában minden olvasónak. Pihengetünk, elengedjük

magunkat, s észre sem vesszük, csak amikor nyakig belekeveredünk, hogy az elmondott legenda, a társaságban lefolytatott elméleti vita például a lélekvándorlásról vagy az út Dőryékhez (*Különös házasság*) evidensen hozza vagy előkészíti a leendő eseményeket. Mikszáth az említett könyvben például rászán pár tucat oldalt, hogy a halál utáni valóságokról beszéljen, csak azért, hogy ezzel előkészítse az eltűnését az egyetlen tanúnak, aki tud a terhességről. A megszabadulás időben egészen rövid, ahhoz képest oldalszámban az előkészítés mehökkentően hosszú.

Persze a sok anekdota, a narrációs jelenlét mindenben maga után vonja a folyamatos írói véleményalkotást, annak ellenére, hogy Mikszáth elfogadó és megértő író. Nagy vonalakban definiálható néhány alapgondolat, aminek mezsgyéjén halad, a parasztvilág dicsőítése, a régi társasági élet megítélése, a valahai múlt dicsőrete, a kurucvilág felmagasztalása szinte mindenütt megjelenik mint írói vélemény. Az író tudja a dolgokat, az események folyását, és az események megítélésére is jogot formál. „Mi, akik mindent tudunk, amit akarunk, elárulhatjuk”, fog bele a mesébe a *Nosztty fiú* tizenötödik fejezetében, s el is árulja mindazt, amit elárulandónak gondol. Nem akar morális ítélszékét tartani, de ügyesen rejtegetve mégis dönt jó és rossz között.

Ki ne szeretné a jó társalgót, aki szóval tart bennünket unalmas órákban? Ám sokszor érezzük, amikor megyünk hazafelé, hogy sokat neveltünk, de hogy miről is beszélünk, abból nem tudunk felidézni semmit, csak a nevetés gesztusát. Mert van veszélye az anekdotikus írásnak, észrevétlenül maga után vonja, hogy ne a valóság, hanem a humor, az irónia vagy épp a legendaszerűség uralja a szöveget, hogy jópofa sztorikban vesszenek el a szemünk elől a szereplők. Ha lehántjuk a jópofát, azt látjuk, a karakterábrázolás elakadt egy valósághatáron, csak a sziluettek látszanak, a tipikusság vagy csoportszerűség erőteljesebben rájuk ragad, s nem vagy alig mutatkozik valami az egyedi perszonális valóságukból. Van, akiből többet mutat meg, mint a *Beszterce ostroma* megszállott grófjából, Pongrácz Istvánból, aki az önmeghatározás deficitjének, az identitászavarnak mintaalakjává válik, vagy épp a *Nosztty fiú* Tóth Mihályából, őt szereti, mert szereti azokat, akik maguk által lettek valamivé, vagy magából Noszttyból, mert az érdekek mellett Nosztty Feri tényleg elkezd szeretni, de másokból, mint Dőry Máriából a *Különös házasságban*, csupán elnagyolt sziluettet láttat. Persze van az embernek társadalmi meghatározottsága és abból adódó identitása, és ez nem mellékes, de hogy mindez felület, s pusztán azért van szükség rá, hogy beljebb lépünk a sorsába, az evidencia. A lényeg mindig az, hogy mennyire látszik e mögött az egyes ember a saját döntéseivel, felelősségével. Ez a fajta lélekbontás alapvetése a modern irodalomnak. Az elnagyolt karakterábrázolás, amikor eszméket szimbolizálnak szereplők, vagy magatartásformákat és társadalmi csoportokat, a múlt irodalma.

De ki merne emiatt követ vetni szerzőnkre, hisz ez az írói szemlélet mélyen köthető az akkori magyar társadalom önképéhez. A kor emberei, miként a mikszáthi alakok, előbb határozták meg magukat egy csoport, egy társadalmi réteg, egy ilyen-olyan múltú család tagjaként, mint egyediségként, a létben magányosan kitett egzisztenciaként. Mondhatnánk itt, hogy egy író ne a korral vagy épp a kortárs magyar irodalommal, hanem a léttel legyen egy ritmusban, de ő sem különb, mint szereplői: meghatározza, s némiképp fogságban tartja a társadalmi valóság. S hiába érzi, mi felé kéne haladnia, s tesz is lépéseket, megpróbálja önmagát elsőként, s hátán az érzelgős nedvekben tapicskoló magyar irodalmat is

visszacipelni a legendák túlpártjáról a valóságba, de a radikális más milyenséget nem tudja megvalósítani. Bár előbb olvastam volna Dosztojevszkijt, mint Jókait, mondja magáról, mert intenzíven érzi a kilencszázas évek elején (1900-ban Nietzsche meghalt, és Freud megjelenteti az *Álomfejtést*), hogy másképp kéne írni, de nem írhatott másképp, mert ha másképp írt volna, nem valósul meg mint író. Mert arra a valóságérezetre annak az identitás-zavaros magyar lakosságnak nem volt szüksége. Ők épp ezt a vergődést, ezt a kettősséget akarták látni és olvasni, amit Mikszáth megvalósít. A legendák hátországát, a humorba futtatott érzelmeket, s némiképp a csoporttudatos létezés evidenciáit, a felületes társadalomképet, ami miatt épp Ady dorgálja meg az anekdotákra építő írókat, merthogy minden ilyesmi a feudalizmus irodalmi hagyatéka, semmi köze a modernséghez, ráadásul ezt az ábrázolási módot olyan író nagyságok támogatják meg az életművükkel, a tekintélyükkel, mint Jókai vagy Mikszáth. Lépéshátrányban vagyunk irodalmilag, mert lépéshátrányban vagyunk társadalmilag is. „Nyugaton az íróművészet nagy harcok után”, írja Ady, „legyűrte az anekdotát. Az igazi írótól az egész Életet követelik.” Flaubert, aki ezt a nagy realista fordulatot megtette, aki képes volt kiirtani magából az érzelgős kalandregényíró, Petőfivel volt egyidős, és már nem élt, amikor *A tót atyafiak* megjelent (1881), ahogyan Dosztojevszkij is 21-ben született, s 81-ben már meg is halt, s halálával lezárult az az írói életmű, ami Mikszáthot csak húsz évvel később érinti meg.

A kedélyes, zsíros, jóllakott földbirtokosi humor, ahogy Cholnoky Viktor írja, vagy a naiv történetek, nagymama meséi, ahogyan az ifjú pályatárs, Ambrus Zoltán nevezi Mikszáth elbeszélésmódját, maga az édeskés anekdotázás más veszélyt is rejt: addig, amíg az anekdota a falusi emberek gondolkodásán ezerszer át lett járva, így adva tovább az újabb és újabb nemzedékeknek, amíg a beszélők a saját léttapasztalatukkal tömték meg a történet zsákját, az anekdota erőteljes lett. Ám ha kifogynak az eredeti történetek, az író arra kényszerül, hogy saját anyagból vagy sajtóból innen-onnan felkapott anyagból legendásítsa a történetet. Annak a kútnak nem volt párja, írja valahol, és felvetődik az olvasóban, hogy mért is nem volt. Miért is különleges ez a ház, az a kert, ez a kocsi, az az út? Mi hitelesíti a dolgokat? Az író? A narrátor? Mért is higgyek neki? A mesterségesen előállított legendán keresztül még inkább látszik, vagy legyünk pontosak, látszódnak az üresség, a csináltság, a műviesség. Bár egyértelmű, hogy Mikszáth tudatosan adagol valóságot, legendát, fikciót, ahol megbillen a szöveg, ott mégis arányproblémát érzünk, s felesleges rápakolásnak látszik a mese. Vagy nem, nem akarjuk vagy nem tudjuk lebuktatni a szerzőt, mert van egy másik sajátossága ezeknek a szövegeknek, hogy Mikszáth nem tud vagy nem akar teljes szívvel rásimulni a szövegekre, ahogyan például Jókai tette, mindig hátralép, és visszanez a dolgokra, s akkor jelenik meg az a humor, ami őt a mai napig szerethetővé teszi. Az a humor, ami a viccelődéstől az *Új Zrínyiász* maró szatírájáig terjed, s tulajdonképpen el is fedi előlünk a szerző rettenetes keserűségét, a csalódottságát a világban, azt a sima, egyszerű fájdalmat, hogy nem a romantikában, az írói elbeszélés egyértelműségében született. El is ragadtatódunk ettől az okos és egyben szeretetteli humortól, egyrészt, mert ráismerünk a mára, hogy na, a közügyek azóta sem mentek egy jottányit sem előre, másrészt ki ne szeretne tét nélküli dolgokról beszélni, például a közügyekről. De a gunyoros, ironikus látásmód, a világ látványosan nem direkt és telibe vett megragadása megint csak külsőlegesség, pont a lényeket maszatolja el, s afféle társalkodói közösségbe hívja az olvasót, az

„ugye mi jó barátok vagyunk?” önvédelmi körbe. Összekacsintunk, ugye te is ezt gondolod, s máris megképződött a közösség, a meleg akol, ahová bebújhatunk, s talán nem is vesszük észre, hogy a szívünket nem húztuk e biztonságot tétő alá, merthogy a szív valójában itt nem játszik. Mikszáth saját romantikus alkatát küzdi le a reflexív látásmóddal, nevetet, nehogy ő váljon nevetségessé, talán csak egy hely van, ahol ezt nem teszi, amikor az első szerelem ideája a tét. Úgy tűnik, ez szerzőnk számára a vezércsillag, az egyetlen, amire nem freccsenhet sár. És mi ezért a naiv hitért is szeretjük, mert mi más maradt az istenek bukása után, mint a szerelem.

A dolgok kívülről való megragadása szinte borítékolja, hogy a jellemek némiképp sematikusak lesznek, az írói narráció pedig ítélethordozó, hisz nem a lét, hanem a létről való vélemény mutatkozik meg. A szlovákok, hogy egy példát hozzak, nem örültek annyira a szlovák (régí nevükön tót) szereplőkön való ironizálásnak, s ma is úgy tekintenek Mikszáthra, mint aki csípőből lealázott egy népet a magyarság felsőbbbségéből. S ha részlegesen is, mert valójában egy író sem a szlovákok, de még a magyarok sem érdeklik, csak az írás lehetősége, van ebben némi igazság, amit amúgy Mikszáth politikusi működése is megerősít. Mint a Szabadelvű Párt parlamenti képviselője alapvetően az „egy ország – egy nemzet” elvben gondolkodott. Elutasította a szlovákság nemzeti törekvéseit, s támogatta a magyarosítást. A szlovákok lázadását orosz mesterkedésnek tekintette, afféle szláv összeesküvésnek a magyarság ellen. (Amúgy és csak zárójelben, hisz szerzőnk életében ez nem volt sejtendő, ez az a rendkívül rossz politikai gondolat, ami végül Nagy-Magyarország széthullásához vezetett 1920-ban.) *A tót atyafiak* buta tójtjai és kedveskedő jellemrajzai némiképp azt az érzetet keltik, hogy Mikszáth tényleg B kategóriás játékosoknak tartotta a szlovákokat a nemzetek küzdelmében. De itt mégsem egy politikai állásfoglalásról van szó, a csoportjelleg-alapú ábrázolás korántsem megítélése egy-egy nemzetiségnek, néprétegnek, ez inkább adódik abból az általános írói gondolkodásból, hogy Mikszáth számára a társadalmi rang és közösségi jellemzők alapján értelmeződik az ember. Az vagy, ahová születettél. Mondd meg a neved, s én megmondom, ki vagy, milyen céljaid, vágyaid vannak, milyen tudásod a világról, s persze, mik a lehetőségeid. A szereplők cselédek, parasztok, mesteremberek, urak és hivatalnokok, zsidók, tótok, németek vagy szlovák cselédek, elmagyarosodó szlovák arisztokraták, elszegényedett magyar nemesek, a világban való helyüket a csoportidentitásuk rajzolja ki. S a feszültség leginkább abból adódik, hogy a csoportidentitásuk válságba kerül: arisztokraták birtok nélkül, magyar hivatalnokok szlovák felmenőkkel, meggazdagodott új urak társadalmi rang nélkül. Mikszáth nem az ember változását, hanem a társadalom változását ragadja meg, hisz épp ez zajlik körülötte, a korszakváltásra fókuszál önkéntelenül is, abban jó, s emiatt rossz, amikor rossz.

Megőrzi például a nemzeti érzést mélyítő történeteket, amelyek Jókai alakjait mozgatták, de a háttérbe csúsztatja, nem azok mozgatják a cselekedeteket, hanem a polgári élet velejárói, főként a pénz, de megválni tőlük nem tud. Ironizál a dicső múlton, de el is érzékenyül. Kigúnyolja önmagát, ezt a romantikus világlátást, hogy ne őt gúnyolják ki. A társadalmi mozgások leírásakor az eszmék helyett a magánérdeket emeli ki. Az elvek csak önző érdekeket szolgálnak. Míg a klasszikus viszonyok között az egyéni jellemvonások az eszmék szolgálatában álltak, akár önfeláldozás árán is, Mikszáthnál csak privát, individuális célok vannak, semmi emelkedettség, semmi pátoz, az emelkedettség csak látszat, hamisság, képmutatás, a díszes menték kölcsönzönből vannak, ahogyan a díszes gondolatok is. „Itt semmi sem úgy van, amint látod” – ahogy ezt Bogyó a *Gavallérok* végén összefoglalja.

Egyedül a mesélés lendületében van valami emelkedettség, mert bár játékosan bánik a babonákkal, kísértetekkel, szellemekkel, mendemondákkal, nem kerülve el a viccet, de mégis olyan, mintha valami ősvallást vázolna fel ebből a hiedelemvilágból, s minden irónia ellenére mindezt arra használja, hogy kiemelje a megírt valóságot a hétköznapi valóságból, s valamelyest mitizálja. Azt az érdekes kettősséget kapjuk meg, hogy egyszerre lengi át a szövegeket a titokzatosság, s ugyanennek a felülírása. Ahogyan a művek egészében is van egy kettősség, hogy egyszerre van egy tágkeblű nagyapai elbeszélés, mondhatni meseszöveg, s persze az egész mögött egy rendkívül okos és inkább a modern zsánerregényekre jellemző cselekménygörgetés. És tovább víve a kettősséget, egyértelműen látszanak a modern kapitalizmus erőviszonyai, hogy a születési rangokat hogyan alakítja át a pénzen szerzett társadalmi rang, s látszik, hogy Mikszáth az ügyes és becsületesen pénzhez jutott, vállalkozó kedvű gazdagokat szereti (pl. Tóth Mihályt a *Nosztty fiúban*), de nem mond le a valahai nemesi réteg kritikáján túl annak legendásításáról sem (*Gavallérok*). Szereti a parasztokat, rajong a sokszor bogaras, bolondos városlakókért, megcsavargatja a nemesség orrát, de soha nem vonja kétségbe a nemességét. Ott áll a meseszerű múlt és a keserű valóság kapujában, azzal az őszinte hittel, hogy ő határozza meg, mennyi keserű juthat az édeshez.

Mikszáth ideje a legendák elvesztésének ideje volt. Épp az a kor, amikor a rögválóság megjelent, legalábbis úgy érezhette annak a kornak a szülőtte. Mindig egy valahai nagy korról álmodozik, a nagy időkről, amely álmodozással persze automatikusan leértékeli és kis korrá teszi a sajátját. Amely kort egy kicsit későbbi kolléga, Krúdy Gyula, éppúgy legendásítja, mint Mikszáth a korábbi időket. Nincsenek hát nagy idők, csak az időhöz való hozzáállás van. Múltba révedők és jövő után ácsingózók vannak, de a cselekvő ember mindig a jelenben van, mert cselekedni és élni mindig a mostban lehet.

Mikszáth kölcsönkapta a múlttól a regényformákat, a kalandregényt, a társadalomábrázoló regényt, a családregényt, a történelmi regényt (Dickens, Dumas, Hugo, Jókai, Maupassant, hogy megnevezem a főbb olvasmányait). Nem érdekelte a formák megújítása. Kapta és elvette, ami volt, csak beletette, amit még fontosnak tartott. Nem oltotta ki a múlt örökségét, csak felülírta. A kor Magyarországnak embereit ragadta meg, az identitásválságukat, s persze a sekélyes önismeretüket. Emiatt válhattak a regényei egyszerű filmek témáivá és gyerekolvasmányá. Az olvasók és a nézők abból a rétegből verbuválódnak, amelyekben hasonló szinten van az önismeret. Milyen jó is kimondani, hogy az életmű egy része gyerekolvasmányá vált. Bár az utolsó évtized munkái elmozdulnak valamelyest a mélyebb társadalom- és sorsábrázolás felé, s létrejön az a nagy mű, *A Noosztty fiú esete Tóth Marival*, amely képes széles körű társadalommetszetet adni, ahol megjelennek a jellemek mélyén belső motivációk, ahol például Noosztty Ferit nem lehet egyszerű hozományvadásznak tekinteni, hisz érzelmek ébrednek benne, magyarán összetett jellem, ahol a legfurfangosabb a cselekménygörgetés, s csak a szükséges szinten jelenik meg a lírizáló narrátor. Ez az a mű, amely fénylő csillaga az életműnek, s nem utolsósorban az egész magyar irodalomnak. 1906–1907-ben írja, néhány évvel a halála előtt, s itt kell külön kiemelni, hogy író, ameddig szuszog, mindig téttel van benne a világban, s mindig van lehetősége, hogy felülírja az addigi műveket. Íme, itt ez történt, mondta volna az isten, megsimogatva szerzőnk legendás pocakját, ha lett volna akkor még isten, ha nem temeti el sok évvel korábban az a német kalandor, Nietzsche.

Amikor az életmű méreteire nézünk, s elgondoljuk, hogy még mi minden volt ebben az életben, a kései indulás, fiatalkori vergődés, az újságíróskodás, a politikai pálya, a képviselő-sége, a tarokkpartik, s persze ott van még a magánélet, feleség, gyerekek, horpácsi birtok, szinte érteni sem értjük, hogy miképpen születhetett ennyi mű. Mi a magyarázat? Talán az, hogy nem vált újítótá, hogy egyszerre megtartotta azt, ami a régből származott, s nagyon hamar, tulajdonképpen már a *Jó palócok* novelláiban kialakította az elbeszéléstechnikáját. Gyakorló történetmesélő volt, mielőtt író lett, ellesni, megjegyezni a történeteket, s koncentráltan, fogyasztható formában visszaadni, ez volt a fiatal Mikszáth, a balassagyarmati társasági ember. Élesben próbálgatta, mi az, ami átmegy. Verbalításban hozta létre, amit később az írásokban követett. Van egy fő történet, azt ravaszul kell elbeszélni, ráaggatni, mint egy karácsonyfára a díszeket, a melléktörténeteket, de mindig lökni kicsit előrébb a fő történetet is. Megtalálta azt a beszédmódot, ahogyan a világról szólni akar és tud. Közéltette az elbeszélés nyelvét a beszédnyelvhez. Már fiatalkori leveleiből látszik, hogy szituációkat, dialógokat és történeteket les el a társaságtól. Soha nem csinált mást. Benne volt a recept. Pontosan tudta, ha beledobálja a fazékba a szükséges tartozékokat, anyagokat, összeáll az étel. És mindig fogyasztható, szerethető, élvezetes. Nagyon nem hibázhat. Ahogyan élvezetet és élményt igen, de vérre menő meglepetést sem okozhat. Hiába mondják, hogy a *Szent Péter esernyője* krimiparódia. Lehet, de lényegét tekintve éppúgy működik, mint minden Mikszáth-regény: különös szituáció, vagyon- vagy örökség elvesztés, -hiány, örökség vagy vagyon meg- vagy visszaszerzése, boldog végkifejlet. És mese a végtelenségig, mintha nagypapa mesélné egy valahai korról, és én mint unoka lenyűgözve ülök, hogy ugye holnap folytatjuk.

Létrejött a hatalmas életmű, de a szerző előbb meghalt, minthogy legyalulta volna a kor. Nem születtek meg azok az öregkori művek, amelyek nem összegzések, hanem a korábbi írói panelek újraírásai. Nem lógott bele az élete abba az esztétikai elvárásrendszerbe, amit a nyugatosok építettek, s ahol ez az adomázgató beszédmód biztosan halálra lett volna ítélve. Negyvenéves írói jubileumán még részt vesz, de a neki kiutalt hektárokat már csak az örökösök tudták birtokba venni. Se nem volt első, se nem volt utolsó, épp ott állt a korszakhatáron. Ahogyan a magánéleti működésben egyszerre hozta a piacról élő, szorgalmas író szerepkörét és a társaságokban adomázgató, kártyázgató, hivatalt is vállaló magyar nemes szerepét, az írások is hasonlóképpen úgy beszélnek a máról, hogy örökösen hivatkoznak a megkopott múltra. Jótét mesemondó és pengeokos, vitriolos kritikus, ravasz történetgörgető. Szertelen és önfeledt elbeszélő, aki a szertelenségét és önfeledtségét humorral és ironiával fűszerezi, ezzel a hősköztől megvonja a patetikus emelkedettséget, ám egy esetben sem feledkezik meg arról, hogy a mesében végül minden a helyére kerül, végül visszazökken a helyes kerékvágásba a világ. Ahogyan ő is úgy ment el, amint illett hozzá: amikor a munka már készen volt, de még nem lett belőle szobor.

LAPIS JÓZSEF

NEM EMEL FÖL

Háy János: Az öregté felé. Európa Könyvkiadó, Bp., 2017

„Így megy az ember, / halad, hogy viszi / a vonat a hányását, / a felfordult gyomrot, / a rossz szagot, amibe / belelóg az orra” – olvassuk Háy János legújabb kötetének *Hányt* című versében (182.). Háy remekül ért ahhoz, hogy egyszerű, hétköznapi esetekből teremtsen összetett költői helyzeteket, amelyek a jobbára alulstilizált, sallangmentes megszólalásmódban is önmagukon túlmutatóvá, jelképpé válnak. (Egy másik vers ekképp szól valaki szájszagáról: „Nem tartotta szimbolikusnak, hogy ilyen, / mondjuk a sír leheletének, / csak tényszerűnek, de ez a tényszerűség / mégis önkéntelen szimbolikusává vált” – 85.) Egy embernek hányingere van a vonaton, és nem is képes azt visszafojtani – erre az alapszituációba íródna rá az idegenség és az öregedés jelenségei (léthelyzetei, hagyományozódó elbeszélései), a vonatút-életút párhuzama nyomán. Ebben a keretben valamiképpen minden többletjelentésekkel bír, de Háy trükkje és nagyszerűsége épp az, hogy ez az allegorikusság nem válik nyomasztóvá, nem nehézkedik túlzottan rá a történetre és a versszövegre, hanem inkább azt mutatja meg, hogy a küzdés, az elmúlás, az állandó rosszullet tulajdonképpen mindig is a mindennapok szerves része. Nincs olyan cselekedetünk, amely megfelelő fénytörésben és látószögben ne lenne kicsinyítő tükre az egész életnek.

Háy János kötetét keresztül-kasul átjárják bizonyos motívumok, a rész-egész viszony például ezek egyike. Az *Egészen maradni* című vers elegáns módon képes megmutatni az időben és az emlékezésben rejlő részlegesség és egészlegesség sajátos összefonódását, azt, hogy miképpen következtetünk (grandiózus tévedéssel) a nagyobb struktúrára az apróságokból („észre se veszi, hogy / egy töredékre mondja: / íme, az egész” – 30.), s hogyan válik az időben haladva egyre inkább minden valami korábban teljességként értett és érzett dolog nyomává, részletévé, töredékes utódjává: „Igen, mondd, ez itt / a régi énem, megkopva, / összetörve. [...] Csak árnyéka vagy / egy valahai fának, / de legalább itt vagy, / megkopott része a / valahai mának” (30–31.). Az „arheológus, a múlt kutatója” az emlékező ember allegóriája is a szövegben: „Neki kultúra, de neked / csak egy darabka cserép.” A megtalált-bemutatott cserépdarab, a múltbéli éndarabok analógiájára, mást jelent annak, aki a régmúlt állapot és közeg felől értelmezi, valamint annak, aki enélkül, jelenkori állapotában és értékén veszi pusztán. Ha úgy tetszik, előbbi esetben valami nagyobb, valaha egységes dolog ráutaló, azt még mindig hordozó részeként, míg utóbb az egészlegességből már megmutatni semmit sem képes, önmagában nehezen értelmezhető töredékként. Nem különösebben főlemelő, ám annál érzékesebb és elgondolkodtatóbb diagnózisa ez az öregségnek. „Hiába ereszti / ki az idő a féket, / hiába vagy már csak / önmagad emléke, / te loholsz a részeid után, / s fáradtan zuhansz a székre, / amikor a szívedet végre / beérted.” (32.) Ezt a motívumsort kerekíti le valamiképpen a szimbolikus című *Este*: „semmi nem lesz / úgy, ahogy rég, / aztán, hogy / semmi nem lesz. / Se rész, se egész.” (183.)

Háy abban nagyon jó, hogy versei annak ellenére pontosak és jól érthetőek, hogy a bennük megmutatózó helyzetek nagyon is szövevényesek, de ezt a hatást nem huszárvágás-szerű leegyszerűsítésekkel vagy túláltalánosító bölcsességeknek a komplikált viszonyokra való ráerőltetésével éri el, hanem egyfelől (hogy egy egyszerű eljárást említsek) a szavak jó érzékű megválasztásával (a hétköznapi, mégis távlatos és réteges kifejezésekkel, mint az előző idézetben a törés vagy az árnyék), másfelől jól követhető, logikus retorikai felépítéssel, amelynek részei az ismétlések, a szavak, motívumok visszatérései, immár új beágyazásban. Amire hivatkozom most, az korántsem valamilyen nóvum, hanem a szövegművészet történetének alapvető eljárásaihoz tartozik – egyszerűen azt állítom, hogy a mesterségbeli tudás és műveltség, a retorikai alázatosság és tudatosság képes hatásos és erős műveket nagyobb bűvészműtávként nélkül létrehozni. Ne felejtjük persze el, hogy mindehhez társul Háynak az évtizedek során kikísérletezett versnyelve, amely a korai kötetek erőteljesebb neoavantgárd gesztusaitól, leépítő játékaiktól az 1998-as kötetekben (*Valami nehezék; Istenek*) detektálható változást követően érkezett el mai beszédmódjához és formakultúrájához. (A Háy-versnyelv alakulásához lásd Bedecs László nagyszabású kritikáját a *Meleg kilincs* című antológiakötetről: *Csak teremt és teremt*, in: B. L.: *Nyelvek a végtelenhez*, Napkút, 2009, 64–65.) A játékoságot visszametsző, a jelentésalakulás megkettőződésében érdekelt szikár ironia alakzatait hasznosító, az önkicsinyítés gesztusaival élő, időnként a naivitás illúzióját keltő (s így a gyereknyelvvvel is kapcsolatba hozható), szándékoltan tétova versbeszéd egyre inkább feltöltődött a hangzóság és ritmikusság eszközeivel és hatáselemeivel. (A zeneiséggel kapcsolatban lásd Kulcsár-Szabó Zoltánnak jelen kötetéről írott kritikáját: *Amit az én hátrahagy*, Szépirodalmi Figyelő, 2017. 4. 89–90.) Az figyelhető meg tehát, hogy Háy János költői életműve nem látványos gesztusokra és nagyot dobantásokra épít, ellenben következetesen, sorról sorra építkezik, s úgy vélem, hogy az értékesebb elemeket menti tovább az újabb költeményekbe. Ráadásul olyan költészetről van szó, amely nem rokontalan ugyan a kortárs irodalomban (szólták például akár a kései Oravecz Imréhez, akár a korai Parti Nagy Lajoshoz kötni, az egyszerre alulstilizált és reflektált szövegműködés, a közbeékeléssel telt, meg-megbotló beszéd pedig Kukorelly Endre művészetét is emlékeztetünkbe idézheti), ám mégis jól felismerhető versnyelvvvel és nagyfokú egyediséggel bír, különösen próza-írási-vizuális elemek ötvözésére épülő szerzői projektum (szerves) részeként szemlélve.

Az is látható ugyanakkor, hogy az alaptémák tekintetében túlzottan nagy elmozdulás nincsen. Bedecs említett írásában a szerelem, család, halál hármast jelöli meg, Menyhért Anna kortárs költészeti összefoglalója pedig a szerelem, bánat, félelem, szorongás sort állítja föl (*Egy olvasó alibije*, Kijárat, 2002, 156–157.). Azt kell mondjam, hogy *Az öregtő* felé című könyv esetében ugyanezeket lehetne megnevezni: az életmű nagy tapasztalatkörei folytatódnak, annyi módosulással, hogy „szerelem” helyett talán indokoltabb kiterjedtebben párkapcsolatokról, férfi-nő viszonyról (ezen belül több ízben konkrétan a házasságról)

beszélni. A *beteg* című rövid, kiváló költemény ismétléses szembeállítás két ülőhelynyi területen képes nagyon pontosan megmutatni irtózatot távlatkülönbségeket két (nem általánosan nőként és férfiként, hanem két, viszonyában körvonalazatlan, de egyediségében mérhető személyként értett) ember között: „A beteg férfi / rácsodálkozik a világra, / hegy, fa, ház. / Meddig látom még, / motyog, de inkább / a szeme kérdi. / A nő megvonja a vállát, / neki se hegy, se fa, se ház, / hiába dörömböl / a szemén a világ, / csak egy betegséget lát.” (176.)

A kötet egyik leggyakrabban előforduló szava biztosan az „élet”, s valljuk meg, nem kevés bátorság kell ahhoz, hogy egy erózióknak ennyire kitett, a nagyszabású, általános jelentése miatt könnyen tétjét veszítő kifejezést tegyen valaki egyik központi motívumnak (mert tulajdonképpen motívummá válik a könyvben). Valószínűleg a Háy-féle nonszalansz és ál-könnyedség is kell hozzá, hogy ne nagy igazságokat a szemünkbe vágó, bölcseledő, a konkrétumok szintjén semmitmondó líra jöjjön létre. S ezért lényeges az, amiről korábban szóltam: Háy az élet, az idő, az öregedés jelenségeit (és a kapcsolódó kifejezéseket) rendre tényleges szituációkból bontja ki, azokhoz ragacsolja hozzá, azokra rétegi rá. Nagyon egyedi, hogy az életre referáló sorait nem tudjuk nem ironikusan, s mégis téttel bíróan olvasni, nem tudjuk nem komolyan venni. S e ponton érdemes lesz az elkövetkezőkben egy kisebb idézetsort közreadnom annak érzékeltetésére, hogy egyfelől valóban mennyire gyakori az „élet” emlegetése, jellemzése, értelmezése, továbbá hogy miképpen kerül bele mindez egy nagyobb narratívába az öregedő, üregesedő, kérgesedő, az elhasznált testben létező ember furcsán nosztalgikus, lemondó-elengedő, resignált-elkeseredő szólamának részeként. (A bús férfi panaszainak kortárs kiadása, bár e férfi olykor valójában nő.)

„Jó volna azt mondani, / hogy öröm itt lenni, / de az érzés megfakult benned, / s már nincs erőd tenni, / csak nézed, ahogy folyik a játszma / és nem változik semmi. / Azt hitted, különös lesz, hogy élet, / legalább azért, mert épp te éled.” (15–16.) Hogy mennyire homogen hatású tud lenni a Háy-líra, annak illusztrálására álljon itt egy másik versből származó, az előzőhöz nagyban hasonló szakasz: „Semmi nem függeszti fel / hogy elmúltak az évek, / és nem volt az egész / csak egy rohadt kis élet, / ami attól volt más, / hogy épp a tiéd lett.” (19.) A „mert épp te éled” és a „hogy épp a tiéd lett” hangsúlyozása is rámutat a kötet egy másik fontos kérdésére, mégpedig az „én” problémájára: a Háy-versek tulajdonképpen a „ki és miért (mi végre) vagyok én?” kérdését teszik újra és újra föl. Meglátásom szerint nála nem az én (líra) kifejezhetőségéről van elsősorban szó, a probléma inkább egzisztenciális (s részint lételméleti) síkon értelmezhető, jóllehet a különbség nem lényegi, mint inkább formális, amennyiben például az én létesülését körbejáró *Mint minden alkalom* című Borbély Szilárd-kötet is alapvetően egzisztenciális érdeklődésű is, s persze Háy esetében is hangsúlyos a nyelvi reflektáltság. (Kulcsár-Szabó Zoltán is utal ugyanakkor arra említett írásában, hogy az „önmeghatározás krízisei” a – kötet szinten egyébként nem egységesíthető – ént „nem hagyják meg grammatikai vagy fogalmi absztraktságában” [i. m., 88.]. Az „én” széttartó voltára Domján Edit kritikája is utal: *Egy „vezérfonál, ami kivezet az életből”, KULTer*. hu, 2017. nov. 17.) De lássunk még néhány további élet-vonatkozást: „csak meguntad, ahogy éltél, / s nincs erőd csinálni / valami mást, [...] a te életed holtág” (20.); „Kese rú lettél, mert / azt hitted, neked / más lesz az, hogy élet” (26.); „mondhatni, békésen / kopik ki belőlem az élet” (87.); „Égeti a nap, / vörösödik a bőre, / foszlik le róla / az élet” (125.); „Az élet egy bomlási folyamat, / gondolta, / mert már bomlott” (149.). E legutóbbi idézet – *Bomlás* címmel – maga a teljes vers; a könyv második felében egyre több rövidebb, az aforisztikussággal játszó, keményen leejtett művel találkozhatunk – a kötet egyébként

némiképp monoton hangoltságába ez a zaklatottság visz kétségkívüli dinamikát: az „öreg-tő” felé haladva feszültebbé, töredékesebbé, pattanóvá válik a nyelv, s a rövid darabok érthetők az egyébként nagyon is folyós és a maga aluldíszített módján áradó Háy-beszéd dadogásaként.

Lássuk magunk előtt még egyszer az írásom elején emlegetett, hányással küszködő, (élet)vonaton utazó embert. A vers kérdése az lesz, hogy a kiadott és lehúzott „sárga lé”-nek, az ember belsejéből, önmaga mélyéről kiadott mérgének, abjekt-tárgyának mi lesz a sorsa: „Majd lehúzom, / gondolta, s hogy hová / megy a lé, ráömlik / egy idegen országra, / vagy egy tartályba, / és itt marad vele / a vonatban egészen / hazáig” (182.). A korábban a magunkban, a testünkben hordott, majd idegenné váló anyag vagy eltűnik az életünkben, s valóban egy másik idegenség részévé válik, vagy ott marad az életünkben, egy másik tartályban, visszük magunkkal, nem szabadulunk meg a méregtől, ott van valahol egészen a halálig. Az érzékletes, egyszerre profán és poétikus vers feszültségét ez az eldöntetlenség adja – nem tudjuk, mit kell hordoznunk magunkkal, s mi az, amiről csak azt hittük, hogy megszabadulhatunk tőle. A vonaton hányás élettani helyzete végtelenül ironikus költeményt eredményez, s bravúrosnak gondolom azt, hogy valóban szinte észrevétlenül, erőlködés nélkül telitődik föl olyan mellékjelentésekkel, amelyek úgy emelik túl önmagán a szöveget, hogy nem emelik föl azt a sárból. Háy János lírájának egyik trükkje ez, s kevesen tudják utána csinálni.

DÉRCZY PÉTER

MESE ÉS VALÓSÁG (ASSZONYSORS)

Saad Katalin: Hálóban. Napkút Kiadó, Bp., 2017

Saad Katalin új könyve hatalmas vállalkozás mind terjedelmét – 760 oldal olyan tükörrel, ami átlagos méretű kiadványoknál két oldal is lehet akár –, mind szellemi-eszmei spektrumát illetően: egy család történetét meséli el a több száz éves legendák ködéből kiindulva, hogy eljusson a magyar történelem különféle katalizmáin át lényegében a jelenkorig, az 1970-es évekig. Aki valamelyest ismeri életművét, az tudja, hogy a szerző eddigi négy könyvéből legalább háromban valójában mindig is ezzel foglalkozott, s a (nem sorrendben értett) negyedik, a szociografikus ihletésű *Csupaszon* is áttételesen, de nagyon erősen érintett ez ügyben. Arról, hogy a mostanival együtt négy könyve (*Találkozások*, 1984; *Csupaszon*, 1997; *Naplómmal szemközt*, 2000) milyen műfaji rendszerekbe illeszkedik, próbálok majd pár szót ejteni, előbb azonban arra térek ki, hogy igazából mi is a státuszuk a könyveknek a kortárs magyar irodalmi életben, amivel persze együtt kell érteni szerzőjük státuszát is.

Egészen meglepő, hogy Saad művei az egyidejű recepcióban szinte semmiféle visszajelzést nem kaptak, majdnem teljesen visszhangtalanok maradtak, noha például első könyve a Szépirodalmi Kiadó (belső, tehát a kiadó szakmai gárdája által

megszavazott) nívódjában részesült, valamint Koltai Tamás adott hírt róla, meglehetősen elismerően: „Határozottan tehetséges, jó első könyv a *Találkozások*. Lakonikus visszafogottságában is lírai narrációja tudatos stilisztára vall...¹ A *Csupaszon* pedig egy olyan közismert történelmi tényre, kuriózumra (a tiszazugi méregkeverők történetére) alapozódott, mely méltán kelthette volna fel a figyelmet iránta. Igaz, a mű elég hányatott sorsú volt, kiadása előtt, 1992-ben ment tönkre a Szépirodalmi, s így csak nagy késéssel tudott napvilágot látni, ami szintén negatívan befolyásolhatta az „életét”; valamiképpen az irodalmi kritika számára észrevétlen maradt, miközben történelmi munkákban, tanulmányokban-elemzésekben többször is előkerült idézés vagy hivatkozás formájában.² De nem így történt, amire Valachi Anna hívta fel a figyelmet egy Saáddal készített interjú bevezetőjeként: „Baj lehet az irodalmi értékrenddel, ha a kimagasló írói teljesítmények üdvözlésére hivatott kritika szó nélkül hagyja egy remekmű megjelenését. Saád Katalin *Csupaszon* című, sokak által olvasott és dicsért regénye már kézirat formájában »elhíresült«, miután a Szépirodalmi Kiadó csődje miatt gazdátlanlanná vált mű éveken át nem talált kiadóra.”³ (Csak zárójelben jegyzem meg, hogy Valachi Anna volt talán az egyetlen, aki figyelemmel kísérte Saád könyveinek sorsát, éppen e folyóirat, az *Eső* hasábjain.)⁴ Furcsa érdekességként említem még, hogy egy kis zalaí faluban, Alsónemesapátiban 2016-ban ezt a regényt választották ki arra, hogy a magyar kultúra napján a vállalkozó kedvű és irodalomszerető helyiek nyilvánosan felolvassák.⁵ Azon persze lehet vitatkozni, hogy a *Csupaszon* remekmű-e ténylegesen, szerintem nem tökéletes, de majdnem, és minden tekintetben az életmű kiemelkedő darabja, s mint ilyen recepcióhiánya nagy veszteség a magyar irodalomkritika és irodalomtörténet számára (is). S persze ha egy ilyen gondosan-pontosan megírt regény nem kelti fel a figyelmet, akkor nyilván egy olyan, műfajtalán, valóban zavarba ejtő könyv, mint a *Naplómmal szemközt*, sem fog nagy hírre vergődni, s ez is történt a szerző harmadik kötetével. Ebből a körből aztán nagyon nehéz kitörni (pedig a „kitörés” igazság szerint a Saád-életműnek egyik kulcsfogalma), féltő, hogy az új, óriási munkája is hasonló sorsra jut. Mielőtt megpróbálom bizonyítani, hogy miért lenne ez ugyancsak veszteség olvasó és irodalomírás számára egyaránt, ki kell térnem épp csak jelzésszerűen néhány olyan okra – sok egyéb, néha racionálisan nem is magyarázható ok mellett –, mely részben, de hangsúlyozom, csak részben magyarázhatja a szerző visszhangtalanságát. Az egyiket már lényegében az előbbieken körül is írtam: a kiadói, kiadási problémák, melyek soha nem tesznek jót a könyveknek. Például az olvasó csak azt vegye figyelembe, hogy a bemutatkozó könyvet követő, az urbánus legendák és öreg szerkesztőrőkák szerint szinte mindent eldöntő *második* (a legendák szerint az igazi) csak tizenhárom évvel később jelenik meg (noha éppen ez repíthette volna jogosan az elismertségbe a szerzőt, ha születése pillanatában adják ki). A másik ennél jóval rejtettebb, mert sokszor nagyon szubjektív, a személyiségben, valamint a személyiség és a világ kapcsolatában, annak természetében bújik el.

¹ Koltai Tamás: A színész mint olyan. *Élet és Irodalom*, 1984. október 26., 43. sz. 10. o.

² Pl.: Ládonyi Emese: „Átkos lidércként nehezedett a falura...” A nagyrévi bába, Fazekas Gyuláné szerepe a tiszazugi arzénos gyilkossági ügyekben. *Korall*, 8. évf. 28-29. sz. (2007. szeptember) 226-246. o.

³ Valachi Anna: Tiszazugi Danaidák történetei Móricz és Márquez szellemében. *Népszava*, 1998. február 16., 11. o.

⁴ Valachi Anna: Tükör által homályosan (Saád Katalin: *Naplómmal szemközt*). *Eső*, 2000. 4. sz.; Valachi Anna: Miskin a Tiszazugban (Saád Katalin: *Csupaszon*). *Eső*, 2010. 3. sz.

⁵ Duplán ünnepelték a magyar kultúra napját. *ZAOL – a Zala megyei hírportál*, 2016. 01. 24.

Saádnál én ezt abból is eredeztetem, hogy kívül áll az irodalmi világon, ami azért furcsa és meglepő, mert hiszen „von Haus aus” valahogy éppen ennek a környékéről érkezik fiatal lányként, nőként erre a terepre – igaz, nem rögtön az irodaloméra, hanem a színházéra. De színikritikusként, rendezőasszisztensként nyilvánvalóan érintkezik az irodalom világával, s persze az *Új Ember* munkatársaként például ott ül a közelében Pilinszky, és Rónay Györgyöt tán mentoraként lehetne említeni (Pályi Andrást meg Eörsi Istvánt, egykori férjeit pedig szóba se hozom e kontextusban). Ehhez képest meglepő (a szerző életútja, de még inkább szemlélete, irodalom-felfogása teli van ilyen meglepetésekkel), hogy mindmáig hangsúlyozza a már említett kívülállást. Egy interjújában arról beszél, hogy „igazából nem akartam író lenni”⁶, a *Napló*ban egy 1978. október 9-i bejegyzésben arról ír: „Nem voltak soha szép-irodalmi ambícióim. Most is csak szakkönyvírói ambícióim van. Ami a regényt illeti – ezt oly töredékesen, sete-sután vagy ormótlanul hagyom előbgyugni, ahogy utat talál.” (Ebben az időben már írja a *Találkozásokat*.) Ugyaninnen az 1983. december 2-i bejegyzésből kicsit hosszabban vagyok kénytelen idézni az érthetőség kedvéért: „Tegnap útközben láttam egy könyvesboltban Jack London *Martin Eden*-ét. Megvettem gyorsan, mert a tv-feldolgozásnak épp a végét nem láttam. Az íróvá válás mikéntje miatt izgatott. Mert Babarczy egyszer azt mondta – amikor a Találkozásnak (sic! – D. P.) még csak az első fejezete volt meg –, hogy az a típus vagyok, ami Jack London. Merthogy amit csinállok, az tulajdonképpen nem irodalom, hanem tömény élet. (...) Mindenesetre, amikor többen a könyvem olvasói közül azt mondták, hogy »nem irodalom«, csöppet sem bántott, valóban nem az volt a szándékom, hogy irodalmat csináljak. Egyszerűen a saját üdvösségemet keresem.” A *Napló* utószavában mintha ugyanezt erősítené föl/meg: „a *Naplómmal szemközt* nem szépirodalmi alkotás.” Némileg ellentmondásba keveredve még hozzát teszi: „Kordokumentum, s talán fejlődésregény.” A *Találkozásokban* (feltéve szerző és beszélő azonosságát, s erre sok okunk megvan jelen esetben) az elbeszélő így nyilatkozik meg arra a kérdésre, hogy nem bízik a szavakban: „De, kellene, hogy bízzam bennük. Csakhogy a szavak mögötti tartomány jobban vonz. S azon a nyelven tán jobban is tudok.”

Az irodalmi létének vagy az irodalomban való élésének ez az ambivalenciája nyilvánul meg szerintem abban is, hogy a próza tágas birodalmán belül szinte mindig olyan műfajokat választ, amelyek, hogy úgy mondjam, a határán vannak a megszokott kereteknek, vagy ha mégiscsak egy hagyományosabb műfajt vagy struktúrát jelöl ki az elbeszélés terének, akkor azt szerkezetileg, a narráció szintjén vagy egyéb megoldásokkal (szociografikus eljárásokkal, dokumentumok alkalmazásával) tágítja, távolítja el a megszokott formáktól. Mind formai, mind narratív értelemben azt láthatjuk a művekben, hogy Saád folyamatosan határokat feszeget, hogy az írás mint olyan nem művészeti, esztétikai kérdésként, problémaként merül föl, hanem a terápia eszközeként abban a kínzó, olykor gyötrelmes folyamatban, melyben szereplői, főhősöni igyekeznek magukra találni, valóban önmaguk lenni. Innét eredeztethető, hogy „szemérmetlen személyességgel”⁷ szólalnak meg szövegei – s minél közelebbi formát talál ehhez, annál személyesebb lesz a szöveg. Ezen aspektusból érzékelhető a családregényt megelőző *Napló* megírásának, közreadásának brutalitása. A *Találkozások*, Saád szerint is, kulcsregény, „talán éregény is”⁸, a *Naplómmal szemközt* azonban már

6 Jenei Gyula: *Egy családregény hálójában*. Beszélgetés Saád Katalinnal. Eső, 2010. 3. sz.

7 „»Nem szerettem benne a szemérmetlen személyességet« – mondta egy barátom első könyvem, a *Találkozások* elolvasása után.” *Naplómmal szemközt* (Utószó), Noran Kiadó, Bp., 2000., 403. o.

megjelölhetetlen innét nézve, hiszen valóban Saád Katalin 14 éves korától vezetett naplójának (szelektált) szövegei alkotják a könyvet. A prózatörténetben, a regényirodalomban nagyon nagy tradíciója van a naplóformának, nyilván Saád tudatosan, szándékosan (hiszen nagy műveltségű szerző) vagy (én erre hajlok) ösztönösen játszik rá erre a narratív típusra. Mindenesetre nagyon radikális lépés, nem ismerek hasonlót, hogy valaki még saját életében késztetést érezzen évtizedeken át vezetett naplójával való nyilvános szembenézésre, amelyből kiderül ez-az Pilinszkyről és még sok-sok férfiról, nőről, a hatvanas-hetvenes és nyolcvanas, sőt a rendszerváltáson is túlnyúló évek atmoszférájáról (noha a korszakok tényleges történelmi eseményeiről szinte semmi nem említődik, Kennedy halála például mindössze egy mondat, így kordokumentumnak legfeljebb a benne szereplők érezhetik majd). De persze egy kevésbé bennfentes befogadó nem fogja érzékelni a *Napló*nak ezt a „szemérmertlenségét”, és mivel nem tud semmit a budapesti, mondjuk így: értelmiségi és művészvilágról, valamint fogalma sincs, hogy ki Saád Katalin, és kik alkotják az ő családját, így hát a *Napló*mmal szemközt akár olvasható úgy is, mint a *Fanni hagyományai*. Egy ifjú nő szerelmei, hányódásai, gyötrelmes, pusztító útkereséseinek lenyomata – és igen, ezt a szerző is jól látja: „fejlődésregénye” abban a folyamatban, melyben harcok, küzdelmek, önpusztítások révén próbálja viszonyát a családjával (apjával, anyjával, testvéreivel) kapcsolatosan megfogalmazni. Azaz eljutni önmagához: „Egész életemben semmi mást nem akartam, mint önmagamat”, szól a *Napló*-könyv utószavának utolsó mondata. Talán valamelyest mindebből is látható, de ha nem, nyomatékosan is írom, hogy Saád Katalin könyvei egy személyiség építkezésének sajátos lenyomatai. E munkafolyamatnak stációi (jobb híján írom) a regényei, úgy rakódnak egymásra, mint egy épület téglái, kövei, bár az építészeti, építői hasonlat annyiban sántít, hogy itt az egyes kövek között nagy hiátusok is vannak, s mégis, ennek ellenére valahogy fölépült és biztosan áll az építmény. A *Találkozások* és a *Napló* a mérhetetlen individualizmusával együtt is megalapozza a *Csupaszon* lírai, talán (Valachi Anna után) valóban Dosztojevskij hatásait is tükröző és a személyiség mögött a szociális háttérrel is egészen nyomasztóan pontosan, katartikusan fölillantó ábrázolását. A „méregkeverős” könyv ráadásul hihetetlen realizmussal (nem irodalmi értelemben) eleve-níti meg a Tiszazug ötvenes-hatvanas évekbeli életét, a tsz-szel, tehenészettel, a kor szocializmusában való többre, jobbra jutás szálnalmas és groteszk valóságával. A mű egyébként talán azért lehet a „főmű”, mert a „szemérmertlenül személyest” és az elszántan tárgyilagos megjelenítést, mi több, ahogy utaltam rá, korábrázolást tökéletes egyensúlyban vegyíti. De a pszichológiai vonulata a műveknek nyilvánvalóan vezetett el a családregény műfajához. A *Találkozások* az énkeresés opusa, noha már hangsúlyosan megjelenik a szövegben a narrátor pusztai, tanyasi élete, a megváltódás vagy legalábbis a reménység lehetősége (a *Napló* szerint Saád 1979. ápr. 27-én említi először Nagyrévet, melyet a *Csupaszon*ban Sárrévként jelöl, s amely majd a menekülés és az önazonosság megtalálásának helyszíne lesz mind a *Napló*ban, mind, bár az időbeli korlátok miatt kevésbé hangsúlyosan, a *Hálóban* című opusban). Ha egy nagyon leegyszerűsített mozgási irányt akarnék vázolni, akkor a legteljesebb személyességtől és szétforgácsolódástól haladva érkezünk el fokozatosan egy nagyobb történet elbeszéléséhez. Ami maga a *Hálóban*. És ami annak a hadakozásnak, harcnak a terét bontja ki történelmi távlatokban, amelyet a Saád-regények mindenkori

elbeszélője elevenít meg: az anyával, az apával és a „világgal” való harcok az önálló individuuum megszerzéséért.

A *Hálóban* alcíme és egyben műfaji meghatározása szerint családregegy-trilógia, amit alighanem úgy kell értelmeznünk, hogy három nagy „fejezetből”, ha tetszik, „regényből” áll, tevődik össze. De, ahogy már említettem, a regény maga is egy nagyobb elgondolásba illeszkedik, melyet pusztán a szövegekből nem lehet puzzle-szerűen kirakni, talán ez a magyarázata, hogy maga a szerző is újra és újra reflektál a lehetséges „elrendezésekre”. A *Napló* utószavában arról ír, hogy: „Az a tervem, hogy a napló és a családregegy egy trilógia első és harmadik kötete lesznek. A közbülső könyvnek még csak munkacíme van: *Sár és ragyogás*.” Tíz évvel később, 2010-ben, a korábban említett interjúban viszont a trilógia ekképpen rendeződik el: napló, családregegy, és a harmadik a tanyasi évtizedekről szólna. Nem érdemes egy még nem ismerhető alkotás felől bármit is állítani a korábbiakról és azokhoz fűződő lehetséges viszonyáról, annyit azonban megkockáztatok, hogy a *Hálóban* olvasása után ez utóbbi sorrend az igazi. Mert ahogy a *Napló*ból kitűnt annak idején, hogy hogyan jut el a főhősnő (ott Saád Katalinként, a családregegyben Luca néven) a családdal való harcokból a megnyugvás és bizonyos felismerések állapotába, úgy a (lehetséges) regények sora is valószínűleg ezt tükrözi majd, így a *Hálóban* valóban nem lezárása egy nagy történetnek, hanem csak egy, de nagyon fontos állomása. Azért is, mert a *Találkozásokkal* és a *Naplóval* szemben a családregegynek nincs kitüntetett, egyetlen kiemelkedő szereplője (ráadásul alig van tisztán szerethető figurája: mindenki ártatlan is, meg bűnös is), hanem mint szinte minden családtörténet, egymás melletti, egymással összefonódó, sokszereplős „mese”. Röviden: a korábbi művekben alá- és fölérendeltségek működtek a szövegben, most a családregegyben viszont az egymás mellé rendeltségek, noha természetesen már csak a műfajból (s persze az írói elgondolásból) is következően Saád/Büser Luca apja és anyja mégiscsak inkább vannak a történet és a szöveg előterében, mint mások. Olyannyira, hogy a regény harmadik, befejező részének majdnem kizárólag az apa, Büser Arnold a főhőse (ami már csak azért is érdekes, mert a *Napló*ban még azt írta Saád édesanyja halála után, hogy „készülő regényem királynőjévé teszem”⁹). S nyilván az sem véletlen, hogy a regény prologusa az ő édesapjának a halálával (és Arnold ezzel kapcsolatos furcsa viselkedésével) kezdődik, majd sok száz oldallal később az epilógusban magának Arnoldnak a halálával végződik a történet. A szöveget (a család történetét) tehát két halál fogja közre, mintegy keretes fabulává alakítva a regényt. Ennél fontosabb, hogy a keret szimbolikusan is zárttá teszi a művet: Büser Lajos elhagyottan hal meg, fiát, aki a halálhírré érkezik a szülővárosába, kevéssé érdekli apja elhunytja, még imádkozni is alig képes érte, végül az epilógusban Büser Arnoldra is majdnem ugyanez a halál vár, még ha vízióiban, és így a regény lezárultában is, kap valamiféle feloldozást. Azaz mintha ismétlődnének a sorsok (különösen az asszonyok, nők történeteiben), s mintha nem volna lehetséges kitörni a sors bűvköréből. A Büserek persze évszázadokra visszamenőleg iparos, polgári családnak számítanak (a legendák szerint a Fuggerektől datálva), kalaposok, majd üveg- és porcelánkereskedők, Büser Arnold pedig már huszadik századi közgazdászdiplomát szerez, tehát a személyében a család előrébb kerül, a sorsismétlődésre, a bezártságra mégis inkább a *Csupaszon* paraszti világából vett idézetet hoznék: „Kísértének a hasonlóságok. A megismétlődések.

Az ugyanazok. (...) Hogyan, hogy hasonlítanak a történések. Hogyan, hogy mindig ugyanazt követjük el. Hogy megismételjük az eleink bűneit. (...) Hogy ugyanegy névre kereszteljük a gyermekeinket, mintha bele akarnánk rágni jövőnk sorsuk, hogy ismétlődjenek meg bennük is minden nyomorúságunk. Julianna, Julika, kicsi Juli. Ismét a népdal, ismét a népmese, ismét az ember sorsfordulatai.¹⁰ Egy más aspektusból erre rímel a *Hálóban* egy jelenete, melyben Antoly Olgát (Büser Arnold feleségét) kíséri a kórházba édesapja, Apus: „Tudod, mi anyád kedvenc mondása... / – Persze! »Asszonysors!« Hogy asszonysors. / – Így van, asszonysors.”¹¹ Nos, a *Hálóban* című regény ugyan nem annyira töményen, mint az idézett, illetve említett regények, de ezzel a sorsba zártsággal való küzdelmet eleveníti meg időben több száz éven át, konkrétan azonban főleg a huszadik század magyar történelmébe – világháborúba, Tanácsköztársaságba, ötvenhatba, hatvanas évekbe – ágyazódva. Ezen a ponton azonban újabb kitérőt kell tennem.

Már utaltam rá, hogy Saád Katalin lényegében „kulcsregényeket” ír azonosítható, valóságos helyszínekkel és szereplőkkel, vagy egyenesen valóságos „történetet” ad elő, mint amikor kislány korától vezetett naplóját adta közre, amiben szinte mindenki, akit megnevezett, a saját nevével szerepelt (vagy monogramja felfejthető volt). Nem titok, hogy a *Hálóban* családja az Saád Béla (1905–1993), az *Új Ember* című katolikus hetilap egykori kitalálója, menedzsere, kiadója (hasonlóképpen a Vigiliáé), majd 1970-ig felelős szerkesztője (már korábban is regények, riportok, tudósítások, kritikák szerzője, ahogy mondani szokás, jó tollú újságíró, a két világháború között híres jobboldali lapok munkatársa) és Kiszely Ilona (1914–1998), pályája elején széppreményű színésznő (a harmincas évek végén ugyan kisebb szerepekben, de a legnagyobb színészekkel, például Páger Antaljal játszott filmekben, hogy aztán a negyvenes évek elejétől, közepétől a család és az „asszonysors” elsodorja mind a filmtől, mind a színpadtól). A regényelmélet már régről datálja azt a problémát, hogy igen nehéz valóságos emberekről regényt írni, hisz ha a mű eltér „az igaztól”, akkor hamisít, ha ragaszkodik a tényekhez, akkor meg akár érdektelenné is válhat. Különösen érvényes ez a történelmi regényre, s a *Hálóban* – ahogy haladunk előre a történet idejében, egyre inkább – történelmi regény is. A szerző ezt a problémát a nagyapja (Saád Béla/Büser Arnold apja) figurájának megalkotásával érzékeltette a már többször is idézett interjújában: „Néha úgy érzem, nem is a nagyapám, hanem egyszerűen Lajos, egy kedves barátom vagy *regényhősöm* (kiemelés – D. P.). Talán jobban szeretem, mint édesapámat. Ez azért lehet így, mert róla azt gondolhatok, amit akarok, nem kötnek az együtt megélt emlékek, csak dokumentumok, néhány levél s régi elbeszélések.”¹² A probléma úgy lesz egyre nagyobb és esztétikai értelemben is (rossz) tényező, ahogy az elbeszélő a narrációban közelít saját idejéhez, amelyben a tudása mintegy megakadályozza az érzéki teremtésben, s még nehezebbé teszi ezt, hogy Saád Katalin gyakran fordul ahhoz az eszközhöz, hogy a szülők naplójából, könyvéből, leveleiből és egyéb dokumentumokból idéz bizonyos helyzetek, jelenetek plasztikusabbá vagy érthetőbbé tételéhez. A másik kényszerűség a történelmi helyzetek ábrázolása, valamilyen módon való bemutatása, hiszen a család tagjainak egy része nagyon is konkrétan kerül kapcsolatba a Tanácsköztársasággal, a Horthy-rendszerrel, a második világháborúval (például Antoly Olga bátyja a Donnál esik el) és így tovább, de

¹⁰ *Csupaszon*, Noran Kiadó, Bp., 1997., 182. o.

¹¹ *Hálóban*, 477. o

¹² Jenei: i. m.

a legfontosabb mégis Büser Arnold életútja. Az ő személyében a keresztény/katolikus magyar értelmiség '45 utáni kitettséget, küzdelmeit, megalkuvásait, árulásait élhetjük át rengeteg kordokumentummal. Ha Büser Arnold kitalált figura lenne, az elbeszélőnek nyilván könnyebb volna a dolga, de Büser Arnold igazából Saád Béla, sorsa, munkája, viaskodásai, megalkuvásai például az egyházügyi hivatal nagyelvtársaival, egyháza békepapjaival, ilyen-olyan püspökeivel, érsekeivel, egyáltalán, a szocializmusban (előbb a Rákosi-, majd a Kádár-korban) létező keresztény/katolikus hívő értelmiséggel, visszakövethető (arról nem is beszélve, hogy dokumentálható beszerzése, illetve a lehetséges zsarolása, aminek következménye volt, hogy vállalta az ügynökséget, de nem jelentett egyes személyekről). A történelem, a dokumentumvalóság ellenáll a „regényességnek”, noha Saád Béla konkrét személyétől elvonatkoztatva, Büser Arnold története bizony egyfelől hiánypótló (mert erről a társadalmi rétegről irodalmi érvennyel keveset tudunk, de amúgy se sokat), másfelől meg egy igazi nagy történet is lehetne bűnnel, bűnhődéssel. Büser Arnold azonban a történelmi meghatározottságok és az elbeszélőnek a „megtörténtekekhez” való ragaszkodása miatt részben csak egy mindennapi kis történet lesz; egy olyan emberről, aki a *túlélést* részesíti minden szempontból előnyben. Egy teljes egészében fikciós Büser Arnold izgalmasabb regényhős volna, és az elbeszélő is szabadjára engedhetné a fantáziáját, amelyet a dokumentumok sem kötnének meg. Az elbeszélő „figurája” és hangneme amúgy is roppant érdekes, mert kettős funkciót tölt be: rekapitulálja a család történetét (mint láttuk, kicsit képzeletből, sokkal többet „adatokból”), de kényszerűen, illetve a regény alakjainak logikájából is következően, a családtól „független” történelmet is fel kell idéznie. Nagyon sok esetben ez egyhangúra sikerül, mintha egy egyszerű történelemkönyv összefoglalásaival szembesülnénk, de máskor sok esetben (s azért ez inkább az uralkodó) az elbeszélő kedélyes-ironikus hangnemet üt meg, mellyel a távoli „nagy” történelem eseményeit és figuráit közelebb húzza a Büser és az Antoly családhoz. Nem mellékesen jegyzem meg, hogy mindkét megközelítéshez iszonyatos mennyiségű történelmi kutatás, levéltárzás, dokumentumgyűjtés szükségeltetik, amit Saád láthatóan el is végzett.

A történelmi hűség tehát mindenképpen adott, ám ekkor szembesülhet az olvasó egy újabb problémával: a legnagyobb, leghírhedtebb történelmi szereplők, mint Sztálin, Hitler, Rákosi, Kádár, vagy a legnevesebb egyházi vezetők, mint XXIII. János pápa, a maguk valóságában és saját nevükön jelennek meg, minden más szereplőnek a szerző kitalált, torzított nevet ad, függetlenül attól, hogy objektíve és a Büser családhoz viszonyítva milyen szerepük volt, van a történelmi történetben, egészen odáig, hogy Mindszenty József, akinek az elbeszélő amúgy hitelesen meséli a történetét és szerepét a '45 utáni Magyarországon, Zalay Józsefként van megörökítve. Egészen extrém változata a névváltoztatásnak, hogy Saád Béla helyett ugyan Büser Arnold szerepel, de Büser ügynöki fedőneve, a „Kövér” megnevezés valójában Saád Béláé a szervezési dokumentumokban. S persze e logika mentén bizonyos dokumentumokat át is kell írnia a szerzőnek, hiszen ahol eredetileg Saád neve volt leírva, ott a regényalakítás miatt Büserre kell átjavítani. S míg korábban a *Naplóban*, értelemszerűen, Pilinszky János volt az *Új Ember* és a magyar költészet jelentékeny alakja, addig itt a *Válaszút* munkatársa a Költő (így, nagybetűvel). Különbözőképpen lehetne ezt az eljárást magyarázni, például úgy, hogy az elbeszélő, szerző szabad kezet akart kapni a magyar katolikus egyház történetének elmeséléséhez, nem akart volna személyeket, személyes érdekeket sérteni, de ez csak részben működik. Mindenki azonosítható, bárhogy torzította is a neveket Saád Katalin, s akkor nem sok értelme van. Másfelől, csakúgy, mint

a *Naplóban*, az eredeti nevek az olvasók döntő része számára ugyanúgy nem mondanak semmit, mint a „felvettek”; ki tud különbséget tenni (hívő katolikusokon kívül), hogy például a Bősze József érsek vagy a Grósz József érsek megnevezés takarja az igazi egyházi méltóságot (persze, az utóbbi). Nem gondolnám túlzottan jelentékeny problémának ezt, de valamelyes végiggondolatlanságot érzek benne, ami nem tesz jót a regény szövegének és struktúrájának sem, utóbbinak azért nem, mert a dokumentumokkal való bánásmód szintén erre a gondolati, művészi bizonytalanságra mutat rá: a szerző a naplókat, leveleket, ügyiratokat a legtöbbször nem dolgozza össze a regény tényleges szövegével, hanem csak egy odavetett megjegyzéssel – „Arnold naplójából”, „Olga naplójából”, „Arnold leveléből” és a többi – mintegy közbevágja (de nem beleilleszti) a dokumentumot. S bár érthető a szerepük, de élesen elválnak a regény szövegétől, következésképpen a világtól is. Hasonlításképpen: a *Csupaszon* szociográfiai alapozottsága, az elbeszélő szociológiai tudása elválaszthatatlan az érzékeny megjelenített nagyrévi világtól, itt pedig sokszor a történelem és az ezt dokumentáló irat, lejegyzés mintha meg se érintené a (fő)szereplőket. Persze ez lehet részben szándék is annak érzékeltetésére, hogy a Búserek, Antolyk életén ugyan át-átgázol a történelem, de mintha ezt nem mindig érzékelnék pontosan. Szélsőséges példája ennek az az apró jelenet, melyben az utcán Olga találkozik Jób Dániellel (ugye itt két valóságos személyről van szó, de csak Jób szerepel a nevében), a Vígszínház egykori igazgatójával (a második zsidótörvény után vagyunk!), és beszélgetni kezdenek, Jób pedig sorolja, hogy ki mindenkinek kellett lemennie a színpadról a származása miatt, amire „Olga zavartan nyelt egyet. Valahogy fel se tűnt neki e színészek hiánya”.¹³

A regényszöveg alakításának elgondolásai, illetve ennek helyenkénti problematikussága eredményezi azt, hogy a *Hálóban* struktúrája erősen mozaikos. A három nagy fejezet (mint regények a regényben) igen sok kisebb alfejezetre bontódik, és sokszor ezek is még kisebb részekre vannak tagolva. A kisebb részfejezetek, az apróbb egységek nem feltétlenül folytatják egymást, nem láncszerűen kapcsolódnak egymáshoz, hanem, mintegy megidézve a regény címét a szerkezetben is, hálószerűen; ahol is ugye a hálószemek között vannak kisebb vagy nagyobb lyukak, de a csomózás lazán egybeköti őket. A laza szövés abból is ered, hogy a regénynek nincs lényegében megragadható története (hacsak az apáét nem vesszük annak, de Büser Arnold bármennyire is kitüntetett szereplő, mint ilyen sem „terjed ki” az egész műre), nincs cselekmény, csak a családtörténet kronológiája és az egyes különálló történések egymásutánja tartja össze a szerkezetet. Amiből az is következik, hogy szinte minden (a kisebb vagy jelentősebb magánéleti, illetve történelmi sorsfordulók és a teljesen apró, jelentéktelen családi események) nagyjából egyenrangúan, egymás mellé soroltan tűnik föl. Az egész anyag így aztán valójában ellenáll annak, hogy egy nagy családi, de akár csak egy személyes sorstörténet bontakozzon ki a regény lapjain. S persze más, világszemléleti szempontból a *Hálóban* jól illeszkedik abba az epikai sorba, mely szerint elég kétséges nagy történetek elbeszélése (s persze meggyőződésem, hogy Saád Katalint nem ez vezette, sőt egyáltalán nem is érdekelték ilyen nézőpontok; amúgy szerintem helyesen). A vázolt epikai szerkezet nem tesz jót a könyv olvashatóságának (túl azon, hogy irtatlan terjedelmű, de ezt épp az előzőekben érintett tulajdonságai magyarázzák). Viszont legalább egy előnye mégis van: a befogadó szinte tobzódhat a részletek gazdagságában, ren-

geteg „világ” jelenik meg akár a történelem felől, akár az állandóan változó huszadik századi társadalmi formációk felől közelítünk a műhöz, azt is mondhatnám, a *Hálóban* innét nézve egy kimeríthetetlen kincsesbánya, melybe vájárként leszáll az olvasó, aztán már vissza se nagyon akar jönni. Ha pedig jól figyelünk a részletekre, akkor ilyen gyémántokra bukkanhatunk, mint a marólúg, méregkeverés motívuma: a *Csupaszon* története a tiszazugi Fazekas Gyulánéhoz köthető arzénos gyilkosságokra „játszik rá”, a méregkeverő bába a valóságban marólúgot ivott, hogy „elmeneküljön” az őt letartóztatni szándékozó csendőrök elől, a történet főszereplőjének, Tatár Vincének a bátyját a felesége úgy öli meg, hogy a megszokott borosüvegébe valószínűleg metilalkoholt tölt, a *Hálóban* Büser Olgájának nagymamája, Trumko Paulina marólúgra cseréli a bort a nagyapa, Beliczki János ugyancsak megszokott borosüvegében, hogy így szabaduljon meg tőle. S bár a szöveg valamelyest nyitva hagyja a kérdést, hogy valóban ezt történt-e, vagy csak egy baleset volt, ez az ismétlésekkel teli történetvonal is bemutatja azt a módszert, ahogy a *Hálóban* világa a „mesékből” és a „valóságokból” táplálkozik. (A nagyapa és a magyarul is rosszul tudó nagymama alakja egészen kiváló, boldogtalan, szenvedésekkel teli házasságuk pedig szinte árnyékként vetül rá a későbbi nemzedékek kapcsolataira is.)

A *Hálóban* címnek e szerkezeti utaláson túl is van azonban még egy, általánosabb jelentése, értelme, mely talán az egész mű üzenete is egyben. Hogy tudniillik ahogy a Büser/Antoly család tagjai vergődnek nemzedékeken át a család hálójában szeretettel, gyűlölettel, valójában ez a háló egyetemes emberi is. Büser Arnold akkor érti ezt meg, amikor halála előtt kezébe kerül a Költő egy vékony kis verskötete, s ott rátalál néhány sorra. Természetesen Pilinszkyról, a *Trapéz és korlát* című kötetéről, s benne a *Halak a hálóban* című versről van szó, mely a semmibe tekintő, de megváltásért fohászkozó – egy ugyaninnen származó másik Pilinszky-vers soraival: „fogadd be tékozló fiad, / komor, sötét mennyország” (*Te győzz le*) –, vergődő emberhalat mutatja föl, s megidézése a regény legvégén visszamenőlegesen is értelmet ad az egész családtörténetnek.¹⁴

Korábban már megjegyeztem, hogy bár sejthető, hogy a regénytrilógia *Sár és ragyogás* munkacímű záróköve merre viszi a konstrukciót, most azt is hozzáteszem, hogy valójában nagyon is hiányzik ez a darab, hiszen *Napló*-szerűen már tudjuk ugyan, hogy a család legfiatalabb nőtagja, Luca merre megy Saád Katalinként, azért a magam részéről igen kíváncsi vagyok, hogy regényesen hogyan alakul majd Luca kitörése családjából, társadalmi szituációjából, és otthonra találása abban a faluban (tanyán), melyet már más szempontból ismerhetünk a *Csupaszon* című alkotásból.¹⁵

14 A mélyebb érthetőség kedvéért, íme, a vers teljes szövege: „Csillaghálóban hányódunk / partravont halak, / szánk a semmiségbe tátog, / száraz úrt harap. / Suttogón hiába hív az / elveszett elem, / szúró kövek, kavicok közt / fuldokolva kell / egymás ellen élnünk-halnunk! / Szívünk megremeg. / Vergődésünk testvérünket / sebzi, fojtja meg. / Egymást túlkialtító szónkra / visszhang sem felel; / öldökölnünk és csatázunk / nincs miért, de kell. / Bűnhődünk, de bűnhődésünk / mégse büntetés, / nem válthat ki poklainkból / semmi szenvedés. / Roppant hálóban hányódunk / s éjjélkor talán / étek leszünk egy hatalmas / halász asztalán.” Pilinszky János összegyűjtött versei. Századvég Kiadó, 2000 Könyvek, Bp., 1992., 11. o.

15 Csak érdekességként jegyezem meg: a „sár” Saád Katalin számára nyilván szinte mindennapi tapasztalati, gyakorlati tény a nagyrévi tanyán (ahol jobbára él), de kutatásai során bizonyára találkozott Mohácsi Jenő cikkével, melyet a tiszazugi eset kapcsán írt (egyébként ugyanitt Kassák Lajos és Vámbéry Rusztem is hozzászólt a témához, *Századunk*, 1930., 2. sz. 77-82. o.), s melyben döbbenettel írja le ezen, talán a közvetlen jelentésükön túlmutató sorokat: „Kedves, tiszta falunak látszik. De az a sár, ez az irtóztató sár”

**BOD
PÉTER**

MODERN VERGILIUSKÉNT KALAUZOL BUDAPESTEN

Kötter Tamás: IKEA, vasárnap. Kalligram Kiadó, Bp., 2017

Kis lépés a regénytörténetben, hogy nemrégiben megjelent az *IKEA, vasárnap*, de nagy lépés Kötter Tamás pályáján. Ha műfajilag a lényegre szeretnénk tapintani, akkor talán ez lehet a leghelyénvalóbb mondat, és a miértre sem nehéz felelni. A magyar irodalomba szabályosan berobbanó írónak 2013-ban jelent meg a *Rablóhalak* című novelláskötete, amelyet két újabb elbeszéléskötet követett. A *Dögkeselyűk* egy évvel később, a *Harcból nincs elbocsátás* 2015-ben. Az addig kisprózákkal jelentkező Kötternek idén tavasszal látott napvilágot első regénye, és joggal merül fel ilyenkor a kérdés, hogy a szerző képes volt-e megugrani azt a korántsem lebecsülendő epikai távolságot, amely elválasztja egymástól a kisprózát a nagyprózától. A novellát a regénytől. Az előbbi kijelentést árnyalja, hogy korábbi elbeszéléskötetei leginkább novellafüzéreknél nevezhetők, amelyek egyértelműen a nagyobb formák irányába mutattak. Innen nézve talán nem is kellett akkora távolságot legyőznie az írónak, mint első pillantásra gondolnánk. Megoldandó feladat ezzel együtt bőven maradt, ezek döntő többségét sikeresen teljesítette a szerző. Nem egyszerűen jó regény született (ez sem kis szó!), hanem olyan mű, amely korábrázolása miatt – és az irodalomtól ez a feladat sem idegen – a 2010-es évek dokumentálására is alkalmasnak mutatkozik a jövőben, és már a jelenben is.

Az írói álnév mögé rejtőző szerzőt vitán felül úgy tarthatjuk számon kortárs irodalmunkban, mint aki nem lebecsülendő tematikai újdonságot hozott azzal, hogy a jelenkor kis- és nagyprózájának tárgyává tette a hazánkban megtelepedett multinacionális cégek belső viszonyainak és a fővárosi felső középosztály életének bemutatását. A hangsúlyozottan Budapesten, annak is a nagyközönség elől gondosan elzárt részein játszódó történetek az A kategóriás irodaházak felső emeleteire, a főváros legmenőbb és egyben legdrágább mulatóhelyeire engednek bepillantást. Nehéz szabadulni attól az érzéstől, hogy Kötter elbeszélői afféle modern Vergiliusként kalauzolják végig az olvasót az átlagember számára terra incognitaként működő budapesti tereken. (Polgári környezetben a középosztály figuráival benépesített poklok és purgatóriumok élőképei és metszetei elevenednek meg Kötter Tamás prózájában.) Egészen világos, hogy erre a feladatra kizárólag egy olyan író vállalkozhatott, aki a kortárs irodalom számára egyszerre ismeretlen és megközelíthetetlen világból (világokból) érkezett, és éppen bennfentessége tette és teszi őt alkalmassá a jelzett mikrokozmoszok bemutatására és ábrázolására. Az ebből és innen származó tudása, ismerete és tapasztalata jelenti az ilyen típusú művek esetében (és a regényt mindenképpen ide kell sorolni) a szöveg legitimitációját biztosító epikai hitelt. A korábbi kötetéről megjelent kritikákra (túlnyomórészt elismerőek) és vele a maga irodalmunkban elfoglalt pozíciójára is sajátosan reflektált friss regényében azzal, hogy bújtatott módon, szereplője (Karcsi) és egyben elbeszélője szövegében és szövegével maga is hozzászólt a Kötter-jelenséghez. Nem véletlen, hogy időközben ez a fogalom is megszületett. A szerzőhöz köthető, a kortárs magyar próza horizontját szélesítő témaújdonság a „kapitalista realizmus” jelzős szöszerkezetben

nyert találó megfogalmazást. A jellegében Bret Easton Ellis és Michel Houellebecq regény-poétikáját követő hazai kísérletekről így elmélkedik Karcsi: „*A kapitalista realizmus (...) hamarosan Magyarországon is követőkre talált. Annak ellenére, hogy a téma rendkívül népszerű volt, csak kevés professzionális író vállalkozott rá, hogy ezt a kegyetlen, pénz és fiatalság uralta világot, amiről néhány regény elolvasását követően szomorúan be kellett látnom, hogy egyben az én világom is, megjelenítse.*” Ritka pillanat, amikor az irodalmi teória és a gyakorlat ennyire összecseng és egybejár. Kritikus és író (alig) más szavakkal ugyanarról ugyanazt fogalmazta meg.

Magabiztosan került el az önisméltés csapdáját első regényében a szerző, ami azért sem lebecsülendő teljesítmény, mert három korábbi kötetében, de különösen a *Rablóhalakban* és a *Dögkeselyűkben* kimerítő körképet kaphattunk negyedszázada velünk élő, társadalmilag zárt világokról, amelyek újbóli feldolgozása íróilag aligha lett volna indokolható. Az *IKEA, vasárnap* egy nemzetközi ügyvédi iroda falai között játszódik, s a karrierjében megrekedt, az életközepi válság megannyi típusjegyet magán viselő Karcsi és Barna történetét mutatja be. Nem tartoznak a nagymenők kasztjához. Üzleti szempontból fontos, közepesen drága és cserélhető alkatrészeit jelentik annak a gépezetnek, amelyben robotolni kénytelenek. A köznép számára irigylésre méltó jómódban élnek, életfelfogásukat és életmódjukat a „pénz és a komfort határozza meg”. Mégis fizetésük nem biztosítja számukra, hogy kiszálljanak a maguk és a cégük teremtette mókuserékből. A valódi vagyonnal rendelkezőktől fényévnyi távolság választja el a jól fizetett ügyvédet, és ez a tény egzisztenciálisan komolyan korlátozza mindkettőjüket. A regény egyik vezérsíkja éppen ez a faktum. Döntési lehetőségeik az előbbiekből következően csekélyek. Igaz, ebben a kényelmi szempontok, vele a megszokás legalább akkora szerepet játszik, mint a józan pénzügyi megfontolások. A válság ilyen helyzetben – és ezzel tisztában vannak – megrendítő erejű finánciális ütés, amely a viszonylagos jólétben elkényelmesedett ember számára nehezen vállalható megoldás.

A remekül szerkesztett regény első nyolcvan oldalán Barna egy munkanapi ebéd közben és után mesélte el munkatársának, Karcsinak, hogy élete mindenfajta értelemben válságba jutott. „Game over” – ezt az üzenetet sms-ként feleségének készült elküldeni. Ez az első mondat, amit megosztott alkalmi beszélgetőpartnerével. (A közlésre szánt mondat baljóslatúan ott lebeg az egész beszélgetés fölött.) Egész addigi élete felrúgását készül bejelenteni, ami filozófiai értelemben is egzisztenciális pillanatnak számít. Különös kettőződéssel a közöttük folyó párbeszéd tükröző, öntükröző jellege magától értetődővé válik. Barna egyszerre beszél arról, hogy semmi nem valósult meg abból, amit fiatal korában elgondolt, és arról, hogy ezzel összefüggésben folytathatatlanak látja életét. Házassága kiüresedett, megszokások rítusává vált, munkájában semmi örömet nem talál, az unalom lepte el magánéletét és ügyvédi mindennapjait. Gyerekei teljesen eltávolodtak tőle, az apa-fiú kapcsolatok teljes mértékben kiüresedtek. A regény kapcsán nem vonhatjuk meg együttérzésünket Barnától, aki értetlenül szemléli, hogyan és miért alakult így viszonya gyerekeivel, miközben igyekezett jó apa lenni. Karcsi saját életére ismer rá munkatársát hallgatva. Feleségével, gyerekeivel és munkájával nincs semmilyen valós kapcsolata. A látszat, a kényszer és a kényelem tartja össze a valójában széttartó erőket a magánéletben és azon

kívül is, ám ezek a tehetetlenül sodródó alakok leginkább nem hoznak életüket befolyásoló valódi döntéseket. Karcsi merészsége addig terjed, hogy szeretőt tart, és gondosan ügyel arra, hogy felesége erről ne szerezzen tudomást. Barna sokkal merészebb, ami a kettőjüket addig összefűző „párhuzamos életrajzok” érvényességének felmondásához is vezet. Kettőjük tükröződése a múltra és a jelenre vonatkozott, a jövőre azonban a legkevésbé sem. Reális tervnek és megoldásnak előzetesen sem lehet Barna elképzelését nevezni, aki egy fiatal egyetemista lánnyal (akit még nem ismert!) szeretne két hétre Thaiföldre utazni, ilyen módon kilépve élete addigi kereteiből, maga mögött hagyva múltját. A kamaszos és retardált elképzelés kudarcba fulladt, ami az ilyen jellegű menekülési utak használhatatlanságát is jelzi. Ha balul sikerülnek is cselekedetei, a két ügyvédet összehasonlítva Barnát mégis a tettek emberének láthatjuk. Vele szemben Karcsi kontemplatív, elmélkedő, és ebből következően szellemi síkon szembesül az életközepi krízis jelenségével: *„egyetlen említésre méltó tettet sem hajtottam végre, és semmilyen alkotást nem hoztam létre az életem során, végül semmi nem marad belőlem, végképp kitörlődöm a közös emlékezetből.”* Innen már csak egyetlen lépés annak megfogalmazása, hogy „puszta létezésem is felesleges”. Bármilyen nyárspolgári keretek között, mégis ebben az esetben az immanencia és a transzcendencia kettősét vonatkoztatja magára a nemzetközi ügyvédi iroda karrierjében elakadt negyvenéves alkalmazottja. Létezése csak annyiban nem felesleges (az idézett gondolatmenetében erre is kitért), hogy a feleségével együtt felvett jelzálogkölcsönt vissza kell fizetnie. Vagyis immanens énjére szüksége van. Lehet-e ennél profánabb az emberi létezés? – merülhet fel a kérdés. A saját jelentéktelenségükkel való szembenézés komoly próbatétele a férfikor derekának, de a regény ábrázolta világban ez és az ehhez hasonló kérdések nyomasztó, kellemetlen, mégsem végső és főként nem végzetes kérdések. Kikerülhetők, elszabotálhatók, kicselezhetők, noha a pillanatnyi szembesítés kényelmetlenségétől Karcsi sem mentesülhet.

Michel Houellebecq jelenléte többretegű az *IKEA, vasárnapban*. Korábban utaltam rá, hogy Kötter hivatkozik rá regényében, és áttételesen jelezte, hogy irodalmi törekvéseivel nem egyszerűen rokonszenvezik, hanem követendőnek tartja azokat. A francia szerző civilizációkritikája erőteljesen visszhangzik a magyar regényben, legyen szó Kötter megfogalmazásában a spekulációra épülő és ezzel átláthatatlan és megfoghatatlan gazdasági életről, a világpolitika főszereplőinek (nevesítve: Angela Merkel) középszerűségéről, az egykulcsos személyi jövedelemadó áldásait élvező, jól kereső középosztály tagjairól. A korszak bomlási jeleként értékeli a regény esszébetéteiben a szerző, hogy *„a kapitalizmus munkatiszteleit lassan teljesen leváltó fogyasztói kultúra lelkesen asszisztált”* a jóléti társadalmakban bekövetkező viharsebességű változásokhoz. A protestáns etika alapjai elporladnak abban a felfogásban, amely a budapesti középosztály létezését áthatja és átalakítja. A Karcsi és Barna után következő nemzedékek tagjainak többsége lemond a gyerekvállalásról, mert kizárólag magukra akarják fordítani az időt. Nem szerepel terveik között a családalapítás, és közben meg sem fordul a fejükben, hogy a nyugati életmodell felszámolásához járulnak hozzá, ha tudnak erről, ha nem. A kötteri látleletben a napjainkat átható fiatalságkultusz nem egyszerűen a megöregedés időpontjának kitolását jelenti (ami még rendben volna), hanem e mellett a felnőni képtelenséget, és ezzel a felelősségvállalás hosszú távú elutasítását foglalja magában.

Kimerevített kép ez a regény arról a világról, amelyben élünk. Sok megnyerőt nem találni benne. Ha jól értem Kötter Tamást, írói feladatának nem a vigasztalást tartja, amit amúgy is elvégeznek mások.

ÍRTÁS, RÉZKARC, 26x24 CM

SZERZŐINK

BÁNKI ÉVA (Nagykanizsa, 1966): író, irodalomtörténész. Legutóbbi könyve: *Elsodort idő* (2017).

BENEDEK SZABOLCS (Bp., 1973): író. Egykor Szolnokon élt, most Budapesten. Legutóbbi regénye: *A fumei cápa* (2017).

BOD PÉTER (Gyula, 1967): irodalomtörténész, irodalomkritikus. Legutóbbi könyve (Szilágyi Erzsébettel közösen): *Barátom Kim Ir Szen* (2017).

BÖSZÖRMÉNYI GYULA (Miskolc, 1964): író, publicista, drámaíró. Legutóbbi könyve: *Mindörökké várni* (2017).

CSIKÓS ATTILA (Szombathely, 1969): író, dramaturg. Legutóbbi kötete: *A napon sütkérező hal* (2015).

DARVASI LÁSZLÓ (Törökszentmiklós, 1962): író, drámaíró. Legutóbbi kötete: *Szív Ernő: Az irodalom ellenségei* (2017).

DÉRCZY PÉTER (Bp., 1951): irodalomtörténész, kritikus. Legutóbbi kötete: *Esszé Orbán Ottó költészetéről* (2016).

GÉCZI JÁNOS (Monostorpályi, 1954): költő, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *Törek* (2016).

GRECSÓ KRISZTIÁN (Szegvár, 1976): költő, író. Legutóbbi kötete: *Harminc év napsütés* (2017).

HÁY JÁNOS (Vámosmikola, 1960): költő, író, drámaíró. Legutóbbi kötete: *Az öregtő felé* (2017).

HERCZEG SZONJA (Bp., 1984): író, újságíró. Kötete: *Kis üdítő, kis krumpli* (2017).

IZSÓ ZITA (Bp., 1986): költő, író, a FISZ-Jelenkor Horizontok sorozat és az Üveghegy gyerekirodalmi oldal szerkesztője. Legutóbbi verseskötete: *Prae* (2014).

JÓNÁS TAMÁS (Ózd, 1973): költő, író. Legutóbbi verseskötete: *Törzs* (2016).

KISS LÁSZLÓ (Gyula, 1976): író, kritikus, a Bárka szerkesztője. Legutóbbi könyve: *Ki mondta, hogy jó volt* (2015).

KISS OTTÓ (Battonya, 1963): író, költő. Legutóbbi kötete: *Ne félj, apa! – Nagy kislánykönyv* (2016).

KÖRÖSSI P. JÓZSEF (Nagyvárad, 1953): költő, szerkesztő, kritikus. Legutóbbi könyve: *A magyar kártya – Beszélgetés Markó Bélával* (2013).

LAPIS JÓZSEF (Sárospatak, 1981): irodalomtörténész, kritikus, szerkesztő. Kötete: *Líra 2.0: Közelítések a kortárs magyar költészetéhez* (2014).

MARKÓ BÉLA (Kézdivásárhely, 1951): költő, író, szerkesztő. Legutóbbi könyve: *Kerítés* (2016).

ORAVECZ IMRE (Szajla, 1943): költő, író, műfordító. Legutóbbi könyve: *Távozó fa* (2015).

SZABÓ ÁGNES (Szeged, 1940): festőművész grafikus. Szolnokon él.

SZATHMÁRY ISTVÁN PÁL (Szolnok, 1978): szerkesztő, újságíró, grafikus.

SZILASI LÁSZLÓ (Békéscsaba, 1964): író, kritikus, irodalomtörténész. Legutóbbi kötete: *Amíg másokkal voltunk* (2016).

SZÖLLŐSI MÁTYÁS (Bp., 1984): költő, író, fotóriporter. Legutóbbi könyve: *Budapest Katalógus* (2017).

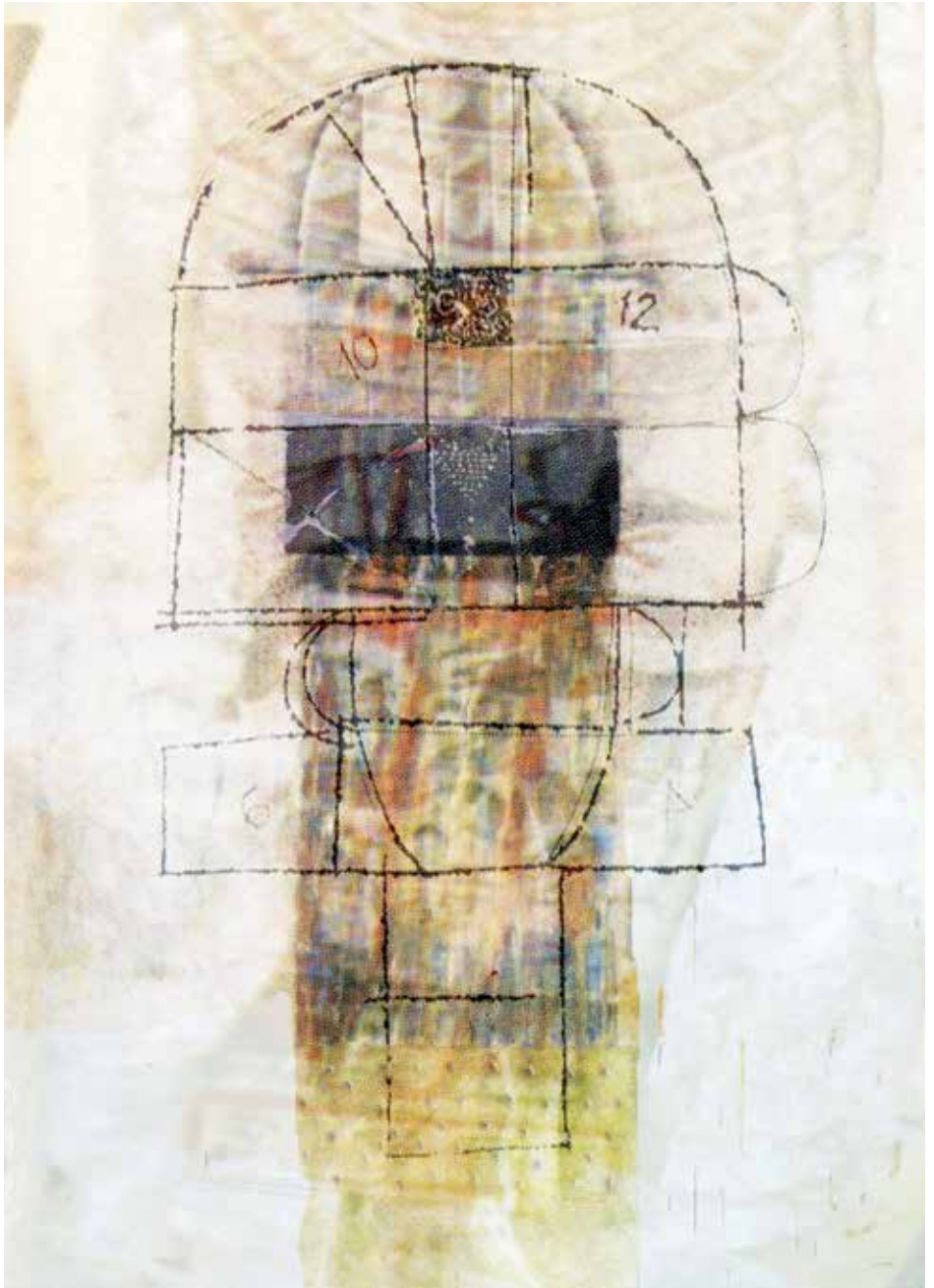
TOROCZKAY ANDRÁS (Bp., 1981): író, újságíró, kritikus. Sokáig Kisújszálláson élt. Legutóbbi verseskötete: *A labirintusból haza* (2015).

TÓTH KRISZTINA (Bp., 1967): író, költő, műfordító. Legutóbbi kötete: *Párducminta* (2017).

VÁMOS MIKLÓS (Bp., 1950): író, dramaturg. Legutóbbi könyve: *Hattyúk dala* (2016).

VÖRÖS ISTVÁN (Bp., 1964): költő, irodalomtörténész, esszéista. Legutóbbi kötete: *Thomas Mann kabátja* (2017).

ZALÁN TIBOR (Szolnok, 1954): költő, író, drámaíró. Legutóbbi kötete: *Revizorr* (2017).

UGRÓISKOLA, VEGYES TECHNIKA, 42x30 CM

AZ ESŐ MEGJELÉNÉSÉT
TÁMOGATJA:

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

nka

Nemzeti Kulturális Alap

SZOLNOK MEGYEI JOGÚ VÁROS
ÖNKORMÁNYZATA

500 FT

9 771419 798000 1 7004